

Geweld

**Analyse van de aard, omvang en ontwikkeling
van expressief geweld in Nederland**

Geweld

**Analyse van de aard, omvang en ontwikkeling
van expressief geweld in Nederland**

Uitgave:
Politie
Dienst Landelijke Informatie Organisatie i.o./ Landelijk programma Aanpak Geweld
Postbus 3016
2700 KX Zoetermeer

De Dienst Landelijke Informatie Organisatie
is een onderdeel van de Landelijke Eenheid

Project	Geweld: Analyse van de aard, omvang en ontwikkeling van expressief geweld in Nederland
Opdrachtgever	Landelijk programma Aanpak geweld
Opdrachtnemer	Afdelingshoofd Analyse & Onderzoek van de Landelijke Informatie Organisatie i.o. van de Landelijke Eenheid
Auteur	Wouter van der Leest
Redactie	Iet Voorhoeve
Vormgeving	Wilfried van den Eijnden
Omslagfoto	Shutterstock
Contact	Landelijk programma Aanpak geweld: aanpakgeweld@ijsselland.politie.nl

Zoetermeer, maart 2013
Copyright © 2013 Politie
nummer 1/2013

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen, alsmede behoudens voorzover in deze uitgave nadrukkelijk anders is aangegeven, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Politie.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteur(s), redactie en de Politie geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Geweld

Analyse van de aard, omvang en ontwikkeling
van expressief geweld in Nederland

Wouter van der Leest

LANDELIJK PROGRAMMA **AANPAK GEWELD**

Inhoud

Samenvatting.....	3
1	Inleiding.....7
1.1	Onderzoeksvragen7
1.1.1	Afbakening expressief geweld7
1.1.2	Bronnen8
1.1.3	Leeswijzer.....9
2	Omvang en ontwikkeling van expressief geweld..... 11
2.1	Inleiding..... 11
2.2	Ontwikkeling van geweld 11
2.2.1	Slachtofferschap geweldscriminaliteit 12
2.2.2	Moord en doodslag..... 13
2.2.3	Ontwikkeling expressief geweld 15
2.3	Plaatsen van geweld 18
2.3.1	Gemeentegrootte..... 18
2.3.2	Locaties 20
2.4	Bekendheid dader 21
2.5	Tijdstip 22
2.5.1	Dag en deel van de dag..... 22
2.5.2	Jaarwisseling 24
3	Plegers van expressief geweld 27
3.1	Aantal verdachten van expressief geweld 27
3.2	Typen plegers van expressief geweld 28
3.3	Profiel voor plegers van expressief geweld 29
3.3.1	Recidive..... 30
3.3.2	Misdrijven..... 31
3.3.3	Leeftijd 33
3.3.4	Land van herkomst 35
3.3.5	Jeugdige geweldplegers 37
3.4	Profiel seksueelgeweldpleger..... 38
3.5	Profiel instrumenteelgeweldpleger 42
4	Factoren die van invloed zijn op geweld 47
4.1	Inleiding..... 47
4.1.1	Biologische en psychische factoren..... 47
4.1.2	Alcohol en drugs 48
4.1.3	Vuurwapenbezit 49
4.1.4	Sociale omgeving en normen en waarden..... 50
4.1.5	Setting..... 51
4.1.6	Gewelddadige films en spellen 51
4.1.7	Urbanisatiegraad 52
4.1.8	Overige factoren 53
4.2	Model invloed factoren 54
4.3	Verklaringen voor de ontwikkeling van geweld..... 55
4.4	Gevolgen van geweld 56

5	Conclusies en aanbevelingen	59
	Literatuurlijst	61
	Bijlage 1: Begrippenlijst	65
	Bijlage 2: Definities misdrijven	68
	Bijlage 3: Aantal incidenten van expressief geweld per eenheid 2010-2012	69

Samenvatting

In juni 2012 heeft de programmamanager van het Landelijk programma Aanpak geweld aan de dienst IPOL, de huidige dienst Landelijke Informatie Organisatie i.o. van de Landelijke Eenheid, gevraagd om een analyse te maken naar veelvoorkomende vormen van expressief geweld in Nederland. In deze analyse zijn drie vragen beantwoord: ten eerste wat is de aard, omvang en ontwikkeling van expressief geweld. Ten tweede wat zijn de kenmerken van plegers van expressief geweld en ten derde welke factoren zijn van invloed op deze vorm van geweld?

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen instrumenteel en expressief geweld. Instrumenteel geweld is het geweld dat wordt toegepast om bepaalde goederen te verkrijgen, bepaalde doelen te bereiken of problemen op te lossen. Het geweld is naar aard en omvang gedoseerd en doelgericht. Expressief geweld daarentegen is een uiting van emotie, het is impulsief, ongecontroleerd en vaak disproportioneel. In dit onderzoek worden de volgende vormen van expressief geweld beschreven: bedreiging, eenvoudige mishandeling, zware mishandeling, openlijke geweldpleging en seksueel geweld.

Ontwikkeling van expressief geweld

Uit zowel politieregistraties als slachtofferonderzoeken blijkt dat er in Nederland in de afgelopen jaren minder expressief geweld wordt gepleegd. Deze daling volgt op een langdurige periode waarin dit geweld alleen maar toenam. In 2012 registreerde de politie zo'n 110.000 gevallen van expressief geweld. De meest voorkomende vormen van expressief geweld zijn mishandeling (62.000 gevallen) en bedreigingen (37.000 gevallen).

Niet van alle geweldsincidenten wordt aangifte gedaan. Uit slachtofferonderzoeken kan worden afgeleid dat ongeveer 1 op de 20 Nederlanders jaarlijks slachtoffer wordt van een geweldsdelict. Sommige mensen worden in één jaar meerdere keren slachtoffer van geweld, per 100 inwoners worden er in 2011 8,6 geweldsdelicten gerapporteerd.

Expressief geweld kan incidenteel leiden tot moord en doodslag. Jaarlijks zijn er ongeveer 150 gevallen van moord en doodslag. In ongeveer de helft van de gevallen gaat het om een vorm van expressief geweld.

Het aantal gevallen van huiselijk geweld blijft redelijk constant in de periode 2010-2012. Dit geldt ook voor het aantal bedreigingen. Het aantal mishandelingen, openlijke geweldplegingen en gewelddadige seksuele delicten daalt in deze periode.

Per inwoner vindt het meeste expressieve geweld in de eenheid Amsterdam plaats, gevolgd door de eenheden Rotterdam en Den Haag. Hoe meer inwoners er in een gemeente wonen, hoe groter het aantal geweldsincidenten. In de vier grote steden wordt 3,5 keer vaker aangifte gedaan van zware mishandeling dan in gemeenten met minder dan 10.000 inwoners. De anonimiteit van grote plaatsen en de gelegenheid verklaren deels het hogere geweldsniveau.

Expressief geweld vindt vooral op de openbare weg plaats, met uitzondering van huiselijk geweld. Ook het uitgaansgeweld vindt vooral in de openbare ruimte plaats. Een op de drie werknemers krijgt te maken met agressie van klanten, patiënten, leerlingen of passagiers. Vrouwen worden vaker slachtoffer van agressie op het werk dan mannen. Dit komt omdat zij vaker in beroepen werken met externe contacten.

In 42 procent van de expressiefgeweldsincidenten is bekend wie de dader is. In landelijke gebieden ligt dit hoger dan in stedelijke gebieden. Het ligt voor de hand dat dit komt door de grotere anonimiteit in steden.

Expressiefgeweldsdelicten kennen nauwelijks een seizoenseffect. Alleen tijdens de jaarwisseling ligt het aantal incidenten veel hoger dan normaal. Er vinden dan drie keer zoveel mishandelingen en openlijkgeweldsincidenten plaats, terwijl het aantal bedreigingen twee keer zo hoog ligt. Opvallend is dat het aantal seksuele delicten zelfs zes keer hoger ligt. Voor jongeren is de jaarwisseling een gelegenheid om uitbundig en grenzeloos feest te vieren. Situaties worden, onder meer door overmatige alcoholconsumptie, verkeerd geïnterpreteerd en grenzen worden overschreden. Dit geldt in mindere mate ook voor het uitgaansgeweld dat een piek in het weekend kent.

Expressiefgeweldplegers

Om zicht te krijgen op het aantal expressiefgeweldplegers hebben wij gebruikgemaakt van de gegevens uit het Herkenningsdienstsysteem van de Nederlandse politie (HKS). Het landelijke HKS-bestand wordt één keer per jaar gegenereerd, dit betekent dat wij voor deze analyse nog niet beschikten over de gegevens over 2012. Net als het aantal geweldsincidenten is ook het aantal expressiefgeweldplegers tot 2007 toegenomen en sindsdien weer afgenomen. Het aantal expressiefgeweldplegers ligt in 2011 iets hoger dan in 2003. Vooral het aantal geweldplegers dat meerdere keren per jaar voor een expressiefgeweldsincident is aangehouden, is gedaald.

In dit onderzoek zijn twee typen expressiefgeweldplegers onderscheiden: de stelselmatige geweldpleger en de incidentele geweldpleger. In 2007 konden bijna 8.200 verdachten gerekend worden tot de stelselmatige geweldplegers, in 2011 was dit aantal teruggelopen tot ruim 5.100. Daarmee lag het aantal stelselmatige geweldplegers nog altijd hoger dan in 2002. In 2011 zijn er 10.000 minder incidentele geweldplegers dan in 2007, maar ook nu ligt het aantal incidentele geweldplegers nog altijd hoger dan in 2002. Stelselmatige geweldplegers hebben meer antecedenten dan de incidentele en de niet-geweldplegers. Gemiddeld wordt een stelselmatige geweldpleger verdacht van 4,4 misdrijven en een incidentele geweldpleger van 1,6 misdrijven. Stelselmatige geweldplegers maken zich aan alle vormen van geweld vaker schuldig dan incidentele geweldplegers. Geweld lijkt voor stelselmatige geweldplegers normaal gedrag te zijn. Stelselmatige geweldplegers worden van bijna drie keer zoveel misdrijven verdacht dan niet-geweldplegers. Zij worden vooral vaker verdacht van ernstige (gewelddadige) vormen van criminaliteit. Het aantal delicten waarvan stelselmatige geweldplegers verdacht worden, is gedaald in de afgelopen jaren.

Stelselmatige geweldplegers plegen gemiddeld hun eerste misdrijf veel eerder dan de incidentele geweldplegers. Afgelopen jaren is het aandeel jeugdige stelselmatige en incidentele geweldplegers gedaald. Het aandeel jongvolwassenen ligt echter stabiel rond een kwart voor beide typen geweldplegers.

Wij hebben onderzocht in welke mate er sprake is van een leeftijdseffect bij geweldsdelicten. Om dit effect inzichtelijk te maken, hebben wij onderzocht in hoeverre een groep jongeren die in 1997 is geregistreerd als geweldpleger ook in de jaren daarna verdacht wordt van een expressiefgeweldsdelict. De helft van deze jongeren wordt in de jaren daarna niet meer verdacht van een geweldsdelict. Van de overige verdachten is gekeken in welke mate zij in de twaalf jaren na het eerste geweldsincident opnieuw verdacht worden van geweld. Uit onze analyse blijkt dat een aanzienlijk deel van deze geweldplegers volhardt in het plegen van geweldsmisdrijven. Bij geweld is er in veel mindere mate sprake van een leeftijdseffect dan bij commune delicten.

Meer dan de helft van de stelselmatige en incidentele geweldplegers zijn autochtoon. Een aantal autochtone groepen is oververtegenwoordigd bij de geweldplegers, het gaat om personen die als herkomstland de (voormalige) Antillen en Aruba, Marokko, Suriname of Turkije hebben.

Uit een aantal andere recente onderzoeken is gebleken dat er in Nederland bepaalde jeugdgroepen zijn die zeer gewelddadig gedrag vertonen. Uit het onderzoek Jeugdgroepen en geweld blijkt dat er in Nederland jeugdgroepen actief zijn die zich structureel schuldig maken aan expressief geweld. Uit ander onderzoek blijkt dat gewelddadige jongeren met een licht verstandelijke handicap oververtegenwoordigd zijn in de justitiële keten. Deze jongeren worden aan meer risicofactoren blootgesteld dan hun 'begaafde' leeftijdgenoten. Bovendien hebben zij relatief vaak last van stoornissen.

Wij hebben het profiel van de expressiefgeweldpleger vergeleken met het profiel van de pleger van seksueel geweld. Seksueelgeweldplegers zijn personen van 12 jaar of ouder die verdacht worden van verkrachting of aanranding. Net als voor de plegers van expressief geweld zijn twee typen seksueelgeweldplegers onderscheiden: de stelselmatige en de incidentele. De groep seksueelgeweldplegers is een stuk kleiner dan de typen expressiefgeweldplegers.

Stelselmatige seksueelgeweldplegers maken zich aan minder delicten schuldig (249 delicten per 100 verdachten) dan stelselmatige geweldplegers (441 delicten per 100 verdachten). Vooral aan geweld tegen personen maakt het eerste type zich minder schuldig. Beide groepen worden ongeveer even vaak verdacht van gewelddadige vermogensdelicten. Opvallend is dat de pleger van seksueel geweld, vroeger begint met het plegen van delicten en langer doorgaat dan de typen expressiefgeweldplegers. Van de stelselmatige seksueelgeweldplegers is bij bijna een vijfde van de verdachten aangegeven dat zij verslaafd zijn. In een ruime meerderheid van de gevallen gaat het om een drugsverslaving. De seksuele delicten maken bij de stelselmatige seksueelgeweldplegers onderdeel uit van breder problematisch gedrag.

In dit onderzoek is gekeken naar expressief geweld en daders van dit geweld. Wij hebben onderzocht in hoeverre het profiel van de expressiefgeweldplegers verschilt van instrumenteelgeweldplegers. Instrumenteelgeweldplegers zijn personen die verdacht worden van gewelddadige vermogensdelicten. Ook deze geweldplegers hebben wij in twee typen verdeeld. Het aantal stelselmatige instrumenteelgeweldplegers is in de afgelopen jaren gedaald, terwijl het aantal incidentele instrumenteelgeweldplegers redelijk constant blijft. Stelselmatige instrumenteelgeweldplegers worden van minder delicten verdacht dan stelselmatige expressiefgeweldplegers, met uitzondering van vermogensdelicten met en zonder geweld. Driekwart van de criminaliteit waar instrumenteelgeweldplegers van verdacht worden betreft vermogenscriminaliteit. Uit andere onderzoeken is gebleken dat er incidenteel bij overvallen of straatroven extreem geweld wordt toegepast. Geweld dat niet vereist was om het goed of het geld te bemachtigen. Plegers van instrumenteel geweld hebben een kortere criminele carrière dan expressiefgeweldplegers en seksueelgeweldplegers. Bij de instrumenteelgeweldplegers zijn tweedegeneratieallochtonen oververtegenwoordigd.

Factoren die van invloed zijn op geweld

Gewelddadig gedrag heeft zelden een enkele oorzaak, meestal ligt een combinatie van risicofactoren ten grond aan het geweld. Het gaat dan zowel om *nurture* (aangeleerde) factoren als om *nature* (aangeboren) factoren. Hoe groter het aantal risicofactoren waaraan iemand wordt blootgesteld, hoe groter de kans op gewelddadig gedrag. Naast risicofactoren zijn er ook beschermende factoren. Deze verkleinen de kans op gewelddadig gedrag. Voorbeelden van beschermende factoren zijn een vast woonadres, stabiele (familie)relaties, vaste baan en inkomen, zelfvertrouwen en religieuze of sterke morele overtuigingen. Uit onderzoek is gebleken dat als één beschermende factor wegvalt, ook vaak andere factoren wegvallen.

Er zijn twee risicofactoren die een directe invloed hebben op gewelddadig gedrag: overmatige alcoholconsumptie en vuurwapenbezit. Overmatige alcoholconsumptie speelt bij veel uitgaansgeweld een rol en tevens bij een deel van het huiselijk geweld. De meeste soorten drugs leiden niet tot agressiever gedrag. Uitzonderingen zijn het frequent gebruik van cocaïne, speed en GHB. Uit internationaal onderzoek blijkt dat het bezit van handvuurwapens leidt tot meer geweldsdelicten.

Biologische en psychische factoren spelen een belangrijke rol bij het gedrag van een deel van de geweldplegers. De hoeveelheid testosteron is van invloed op het ontstaan van geweld. Een deel van de jongeren en jongvolwassenen die worden aangehouden voor gewelddadig gedrag hebben een stoornis. Het kan gaan om psychische stoornissen, gedragsstoornissen, ontwikkelingsstoornissen en psychotische stoornissen.

Geweld kan ook aangeleerd gedrag zijn, een manier om conflicten op te lossen. De sociale omgeving speelt een belangrijke rol bij het ontstaan van geweld. Deze omgeving kan zowel remmend als een risicofactor zijn.

De fysieke omgeving kan het ontstaan van geweld bevorderen. De sociale structuren in stedelijke gebieden vormen een groter risico voor geweld. In deze gebieden wonen mensen dichter op elkaar, is er minder sociale controle, is er vaak meer sociale achterstand en wonen vaak meer probleemgezinnen. Jongeren met een licht verstandelijke handicap die in deze buurten opgroeien zijn gevoelig voor deze risicofactoren en zijn daarom oververtegenwoordigd bij geweldplegers.

De kans op geweld wordt deels bepaald door de setting, bijvoorbeeld time-outsituaties of situaties waarin groepen elkaar tegenkomen kunnen de kans op geweld verhogen.

In dit onderzoek is gezocht naar verklaringen voor de daling van het expressieve geweld. Het is aannemelijk dat het huidige strenge politie- en justitieoptreden een positieve bijdrage levert aan de daling van criminaliteit. Daarnaast lijkt de instroom van gewelddadige jongeren af nemen. Maar voor een belangrijk deel kan geen goede verklaring worden gegeven voor de daling van geweldscriminaliteit.

1 Inleiding

De geciviliseerde mens mag wel geweldig plezier hebben, maar geen plezier in geweld
(Blok, 1991).

Geweld is een thema dat tot de verbeelding spreekt. Schinkel (2005) stelt dat geweld eigen is aan de mensheid. Volgens Van Erpecum is waarschijnlijk iedereen in staat tot geweld (2005). Toch wordt geweld in moderne samenlevingen als afwijkend gedrag gezien. Het aanpakken van geweld vormt een van de kabinetsprioriteiten voor de periode 2011-2014. Om een impuls te geven aan deze prioriteit is de politie in 2011 gestart met het Landelijk programma Aanpak geweld. Het programma heeft zich ten doel gesteld om een (beter) antwoord op geweld te bieden.

De programmamanager van het Landelijk programma Aanpak geweld heeft in juni 2012 aan de dienst IPOL, de huidige dienst Landelijke Informatie Organisatie in oprichting van de Landelijke eenheid gevraagd om een analyse te maken van expressieve vormen van geweld. Doelstelling van deze analyse is om beter zicht te krijgen op de kenmerken van en de criminaliteit waaraan plegers van expressief geweld zich schuldig maken teneinde tot een betere aanpak te kunnen komen van expressiefgeweldplegers.

In de literatuur worden verschillende definities gebruikt van geweld en geweldplegers (Van Ham & Ferwerda, 2012). Voor dit onderzoek onderscheiden wij twee geweldscategorieën: instrumenteel geweld en expressief geweld. Instrumenteel geweld is geweld dat gebruikt wordt bij het plegen van een ander type delict. Expressief geweld is geweld dat uit de emotie voortkomt zoals openlijke geweldpleging, mishandeling en bedreiging. Buiten dit thema vallen huiselijk geweld, geweld tegen hulpverleners, geweld tegen politieambtenaren en seksueel geweld. Deze thema's worden grotendeels in andere programma's opgepakt.

1.1 Onderzoeksvragen

In dit onderzoek worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. Wat is de aard, omvang en ontwikkeling van expressief geweld in Nederland? Waar vindt expressief geweld plaats? Wanneer vindt expressief geweld plaats?
2. Welke categorieën plegers van expressief geweld kunnen worden onderscheiden? Voor welke delicten zijn zij verantwoordelijk? Wat zijn de kenmerken van plegers van expressief geweld? In welke mate verschillen zij van andere geweldplegers?
3. Welke factoren zijn van invloed op (het ontstaan van) expressief geweld? Hoe kan de ontwikkeling van expressief geweld verklaard worden? Wat zijn de gevolgen van expressief geweld?

1.1.1 Afbakening expressief geweld

Van Ham en Ferwerda (2012) stellen dat het vaststellen van wat geweld is en wie geweldplegers zijn, eenvoudig lijkt maar in de praktijk een lastige onderneming is. Er bestaat een scala aan definities. In dit onderzoek maken wij gebruik van bestaande bronnen. Dat betekent dat wij slechts beperkt zelf geweld kunnen definiëren. In dit onderzoek staat expressief geweld centraal

en daarbinnen alleen het geweld tegen personen. Van Ham en Ferwerda pleiten ervoor om ook te kijken naar geweld tegen dieren. In dit onderzoek wordt deze vorm van geweld niet meegenomen, de voor dit onderzoek gebruikte bronnen bieden onvoldoende mogelijkheden om daar zicht op te krijgen. Het motief dat ten grondslag ligt aan het geweld is leidend bij de selectie. Dit betekent dat niet alleen niet gekeken wordt naar geweld dat wordt gepleegd om een goed te verkrijgen, maar ook niet naar ideologisch geweld. Daarnaast wordt in dit onderzoek ook geen aandacht besteed aan staatsgeweld, het geweld dat een overheid in kan zetten. In bijlage 2 staan de definities beschreven aan de hand van wetsartikelen.

In dit onderzoek wordt de aard, omvang en ontwikkeling beschreven van fysiek, verbaal en seksueel geweld tegen personen dat niet gericht is op het verkrijgen van een goed. Concreet wordt in dit onderzoek gekeken naar (de ontwikkeling van) openlijke geweldpleging, (zware) mishandeling, bedreiging, aanranding en verkrachting. In hoofdstuk 2 wordt ook kort gekeken naar moord en doodslag. Immers een deel van de moord en doodslagen zal vallen onder het expressieve geweld.

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen instrumenteel en expressief geweld. Instrumenteel geweld is het geweld dat wordt toegepast om bepaalde goederen te verkrijgen, bepaalde doelen te bereiken of om problemen op te lossen. Het geweld is naar aard en omvang gedoseerd en doelgericht. Expressief geweld daarentegen is een uiting van emotie, zoals boosheid of jaloezie, en het is impulsief, ongecontroleerd en vaak disproportioneel (Kruisbergen, Van de Bunt & Kleemans, 2012). Het onderscheid tussen instrumenteel en expressief geweld is in de praktijk echter niet altijd duidelijk. Blok (1991) stelt dat sommige handelingen meer instrumentele, andere meer expressieve kanten hebben. In deze analyse bekijken we in welke mate expressiefgeweldplegers zich ook schuldig maken aan andere vormen van geweld, zoals instrumenteel geweld. Een bijzondere vorm van expressief geweld betreft het huiselijk geweld. Bij de beschrijving van de aard en omvang wordt wel gekeken naar huiselijk geweld, bij de analyse van de daders niet. Een goed onderzoek naar de daders van huiselijk geweld is uitgevoerd door Van der Knaap, El Idrissi en Bogaerts (2010). Zij beschrijven onder meer in welke mate plegers van huiselijk geweld zich schuldig maken aan andere vormen van geweld.

In ons onderzoek wordt nauwelijks aandacht besteed aan het geweld dat bij evenementen plaatsvindt. Grootschalige escalaties van geweld worden in Nederland vrijwel altijd apart onderzocht (onder andere Van der Torre e.a., 2012 en Barlagen e.a., 2012) en dan wordt ook aandacht besteed aan de kenmerken van de daders.

1.1.2 Bronnen

In dit onderzoek wordt zowel gekeken naar de omvang en ontwikkeling van expressief geweld als naar de omvang, ontwikkeling en kenmerken van de plegers van expressief geweld. Om inzicht te krijgen in het geweld en de daders daarvan maken wij gebruik van een aantal bronnen. Ten eerste politieregistraties. Voor de meldingen en geregistreerde incidenten bij de politie is gebruik gemaakt van de geïntegreerde interactieve database voor strategische bedrijfsinformatie (GIDS). Deze database wordt pas vanaf 2010 goed, dat wil zeggen door alle voormalige politieregio's, bijgehouden. In het verleden werden aangiften in het Herkenningssysteem van de Nederlandse politie (HKS) geregistreerd, helaas worden niet meer alle aangiften in het HKS vastgelegd. Dit betekent dat het lastig is om op basis van GIDS en HKS de precieze ontwikkeling van geweld vast te stellen. Gelukkig zijn er andere bronnen die zicht bieden op de ontwikkeling van geweld. De Integrale Veiligheidsmonitor (IVm) is een jaarlijkse enquête waarin inwoners van Nederland hun slachtofferschap van criminaliteit rapporteren. Net als de GIDS-database is de IVm relatief nieuw: sinds 2008 wordt de slachtofferenquête afgenomen. Tot 2008 werd de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR) uitgevoerd. De VMR is een vergelijkbare slachtofferenquête als de IVm, alleen verschillen de vraagstellingen iets en wordt een aantal resultaten anders

gepresenteerd. Gevolg is dat het niet altijd eenvoudig is om de trend precies vast te stellen. In de VMR werd bijvoorbeeld gemeten welk percentage van de Nederlandse bevolking slachtoffer is geworden van criminaliteit. In de IVm daarentegen wordt het aantal delicten gemeten waarvan mensen slachtoffer worden. Aangezien iemand meerdere keren slachtoffer kan worden, zijn beide gegevens niet goed met elkaar te vergelijken.

De kenmerken van de verdachten van geweld hebben wij uit HKS gehaald. In dit rapport zijn de HKS-gegevens tot en met 2011 gebruikt. Dit komt omdat de gegevens van de eenheden een keer per jaar worden verzameld. De gegevens over 2012 zullen pas in mei 2013 beschikbaar zijn.

Voor deze analyse is ook gebruik gemaakt van Statline van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Uit Statline zijn onder meer de cijfers over de moord en doodslag gehaald.

Naast deze bronnen wordt ook gebruikgemaakt van literatuur. Voordeel van het gebruik van verschillende bronnen is dat de tekortkomingen van de ene bron kunnen worden ondervangen door het gebruik van andere bronnen. Aangezien niet altijd aangifte wordt gedaan, onderschatten beschrijvingen van de geregistreerde criminaliteit de werkelijke omvang van criminaliteit. Zelfrapportages kunnen deze lacune invullen.

Op 1 januari 2013 is de Nationale politie van start gegaan. Vanaf deze dag bestaat de Nederlandse politie uit elf eenheden. Daarvoor bestond de Nederlandse politie uit vijftientig regio's. In dit rapport worden de cijfers op eenheidsniveau gepresenteerd.

1.1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de omvang en ontwikkeling van de verschillende vormen van expressief geweld beschreven. Voor deze analyse wordt gebruikgemaakt van literatuur, politieregistraties en slachtofferonderzoeken. In dit hoofdstuk wordt ook gekeken naar de plaatsen waar expressief geweld plaatsvindt en de tijdstippen waarop.

In hoofdstuk 3 staan de verdachten van geweld centraal. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de ontwikkeling van het aantal verdachten en het aantal geweldsdelicten waarvan zij verdacht worden. Op basis van het aantal geweldsdelicten waar zij van verdacht worden, wordt een tweetal typen expressiefgeweldplegers onderscheiden. Analooq aan de typen expressiefgeweldplegers worden ook twee typen seksueelgeweldplegers en instrumenteelgeweldplegers onderscheiden. De verschillende typen daders worden met elkaar vergeleken. Het doel hiervan is om beter inzicht te krijgen in de kenmerken van de verschillende typen verdachten teneinde tot een betere aanpak van geweldplegers te komen. In hoofdstuk 4 worden factoren beschreven die van invloed zijn op gewelddadig gedrag. Tevens wordt kort ingegaan op verklaringen van de ontwikkeling van geweld. In dit hoofdstuk worden ook de gevolgen van geweld beschreven. In hoofdstuk 5 staan de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek.

2 Omvang en ontwikkeling van expressief geweld

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de omvang en ontwikkeling van de verschillende vormen van expressief geweld in Nederland beschreven. Het beeld is gebaseerd op verschillende bronnen, naast literatuur zijn politieregistraties en de resultaten van slachtofferenquêtes gebruikt.

2.2 Ontwikkeling van geweld

Wittebrood (2006) beschrijft de ontwikkeling van (expressief) geweld vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw. Zij baseert zich vooral op de resultaten van slachtofferonderzoeken. Het aantal geweldsdelicten nam begin jaren tachtig toe, waarna een lichte daling volgde; gemiddeld vonden jaarlijks rond de 800.000 geweldsdelicten plaats. Sinds halverwege de jaren negentig is echter weer een stijging te zien: in 2003 vonden bijna 1,1 miljoen geweldsdelicten plaats (8,4 per 100 inwoners). Deze stijging kwam vooral door een toename van het aantal bedreigingen. In 2004 was het aantal geweldsdelicten weer gedaald naar 964.000 (7,4 per 100 inwoners), zowel het aantal seksuele delicten, mishandelingen als bedreigingen was afgenomen. Van Dijk (2012) heeft de ontwikkeling van de criminaliteit in de afgelopen decennia geanalyseerd. Ook hij ziet een daling van de criminaliteit. Vanaf het einde van de jaren tachtig zijn inbraak en autodiefstal gaan dalen. Vervolgens daalde vanaf het midden van de jaren negentig het aantal auto-inbraken en berovingen. En ten slotte begon rond de eeuwwisseling ook het aantal geweldsdelicten terug te lopen. Deze trend geldt volgens hem niet alleen voor Nederland, maar is ook in andere Westerse landen terug te zien. Ook daar daalt het aantal geweldsincidenten. Goudriaan, Knapen en Smits (2013) hebben gekeken naar de ontwikkeling van slachtofferschap van criminaliteit in acht landen. Zij vonden dat in vrijwel al deze landen er sprake is van een daling van het slachtofferschap van geweldscriminaliteit, alleen in Australië is een duidelijke stijging van het slachtofferschap van geweldscriminaliteit zichtbaar.

Jaarlijks verschijnt het uitvoerige rapport *Criminaliteit en Rechtshandhaving* (Van der Heide & Eggen (2007) en Van Rosmalen, Kalidien & De Heer-de Lange (2012)). In dit onderzoek is op basis van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek de ontwikkeling van geweldscriminaliteit beschreven. In 1995 bedroeg 1 op de 20 geregistreerde misdrijven een geweldsmisdrijf, in 2006 was dat gestegen naar 1 op de 11. Ook in 2011 betrof 9 procent van de geregistreerde criminaliteit gewelds- en seksuele misdrijven. Aangezien toen de totale misdaad daalde, is ook het aantal geweldsmisdrijven gedaald van 123.000 in 2005 tot 111.000 in 2011. In 1980 werd twee derde van alle geweldsmisdrijven opgehelderd, in 2006 was dat gedaald tot 60 procent. In 2011 was het oplossingspercentage voor geweldsdelicten gestegen tot 63 procent.

Mishandeling vormt veruit de meest voorkomende vorm van geweldscriminaliteit. Het aantal mishandelingen is in de periode 1995-2006 verdubbeld tot bijna 58.000. Sinds 2007 daalt het aantal mishandelingen. Twee derde van de mishandelingen wordt opgehelderd (Eggen en anderen, 2007). Het aantal geregistreerde bedreigingen is in de periode 1995-2006 bijna verdrievoudigd tot bijna 30.000 in 2006. In de periode 2007-2011 is het aantal bedreigingen met 5 procent gedaald. In de periode 2005-2011 daalde ook het aantal seksuele misdrijven sterk: van 13.000 in 2005 naar 9.000 in 2011 (Eggen en Kessels, 2012).

2.2.1 Slachtofferschap geweldscriminaliteit

Een goed inzicht in de geregistreeerde criminaliteit betekent niet automatisch dat er goed zicht op de gepleegde criminaliteit ontstaat. Er zullen immers altijd mensen zijn die geen aangifte willen of durven doen. Om zicht te krijgen op het daardoor ontstane darknumber hebben wij ook de uitkomsten van zelfrapportageonderzoeken naar criminaliteit meegenomen. De eerste slachtofferenquête werd in Nederland in 1973 uitgevoerd (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). In 2008 werd de laatste Veiligheidsmonitor Rijk (VMR) uitgevoerd. Deze is toen vervangen door de Integrale Veiligheidsmonitor (IVm). In deze paragraaf worden de uitkomsten beschreven van de Veiligheidsmonitor Rijk 2008 en de Integrale Veiligheidsmonitor 2011. De resultaten van de VMR zijn niet zonder meer vergelijkbaar met de resultaten van de IVm. Dit komt omdat slachtofferschap op een andere manier is gemeten. In de VMR is onderzocht welk percentage van de Nederlandse bevolking slachtoffer is geworden van een geweldsdelict. Terwijl in de IVm het aantal delicten is gemeten waarvan mensen slachtoffer worden. Aangezien iemand meerdere keren slachtoffer kan worden, zijn beide gegevens niet goed met elkaar te vergelijken.

Uit de resultaten van de VMR blijkt dat in 2008 5 procent van de volwassenen slachtoffer was van een geweldsdelict. In totaal ging het om 1,1 miljoen geweldsdelicten (8 per 100 inwoners). Uitgesplitst naar de categorieën ging het om 162.000 seksuele delicten, 263.000 mishandelingen en 659.000 bedreigingen.

Tabel 2.1 Slachtofferschap van alle delicten en geweldsdelicten (% slachtoffer)

	2005	2006	2007	2008
Delicten totaal	28,8	27,2	25,8	25,4
Geweldsdelicten totaal	5,8	5,1	5,3	5,2
Seksuele delicten	0,9	0,9	1,1	0,9
Mishandeling	1,5	1,6	1,6	1,5
Bedreiging	4,1	3,1	3,2	3,2

Bron: VMR-CBS

Het relatieve aantal slachtoffers van geweld is afgenomen als 2005 met 2008 wordt vergeleken. In 2008 en 2009 werden iets vaker geweldsdelicten gerapporteerd dan in 2010 en 2011.

Tabel 2.2: Door bevolking ondervonden delicten per 100 inwoners

	2008	2009	2010	2011
Delicten totaal	44,9	47,3	42,4	42,8
Geweldsdelicten totaal	8,9	9,2	8,7	8,6
Seksuele delicten	2,1	2,1	2,1	2,1
Mishandeling	1,6	1,5	1,3	1,3
Bedreiging	5,2	5,5	5,2	5,1

Bron: IVM-CBS

2.2.2 Moord en doodslag

In dit onderzoek ligt het accent op de meest voorkomende vormen van expressief geweld, zoals mishandeling en bedreiging. Incidenteel kan expressief geweld leiden tot doodslag en zelfs tot moord. Bij moord en doodslag gaat het dus niet altijd om expressief geweld, voor een deel betreft het ook instrumentele vormen van geweld of huiselijk geweld. In de geïntegreerde interactieve database voor strategische bedrijfsinformatie (GIDS) bestaat de categorie moord en doodslag zowel uit pogingen als uit daadwerkelijke gevallen van moord en doodslag. Daarom maken wij ook gebruik van twee andere bronnen om inzicht te krijgen in de aard en omvang van moord en doodslag: Statline van het CBS en het overzicht van moord en doodslag van *Elsevier*. De gegevens over moord en doodslag worden door het CBS een keer per jaar (in augustus) geüpdatet wat betekent dat wij niet beschikken over de gegevens over 2012. Uit tabel 2.3 kan worden afgeleid dat moord en doodslag in Nederland nog altijd weinig voorkomt, al is het aantal gevallen sinds 1950 ieder decennium tot het jaar 2000 toegenomen. Sindsdien is het aantal afgenomen en lijkt het zich te stabiliseren.

Tabel 2.3: Aantallen gevallen van moord en doodslag 1950-2011

	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2011
Moord & doodslag	32	34	62	111	135	180	144	143

Bron: Statline, CBS

Behalve het CBS stelt ook *Elsevier* (Leistra, 2013) jaarlijks een overzicht op van het aantal moorden en doodslagen in Nederland. *Elsevier* komt op een hoger aantal uit dan het CBS. Dat betekent dat we op basis van de gegevens van het CBS moord en doodslag waarschijnlijk onderschatten. Over 2011 registreerde *Elsevier* 159 moord en doodslagen terwijl er uit Statline 143 konden worden gehaald. Volgens het overzicht uit *Elsevier* vonden er in 2012 142 moorden plaats, het laagste aantal sinds 1992. Het hoogste aantal (281 moorden) werd in 1995 geregistreerd (Leistra, 2013). Gemiddeld vonden er in de periode 1992-2001 250 gevallen van moord en doodslag per jaar plaats.

Het CBS houdt bij wat het motief van dit geweld is geweest. Daarmee kan in enige mate een onderscheid worden gemaakt tussen instrumenteel geweld, huiselijk geweld en expressief geweld. Om een enigszins betrouwbaar beeld te krijgen, hebben wij alle gevallen van moord en doodslag voor de periode 2008-2011 samengenomen.

Tabel 2.4: Absolute aantal en relatieve aantal gevallen van moord en doodslag voor de periode 2008-2011 naar motief

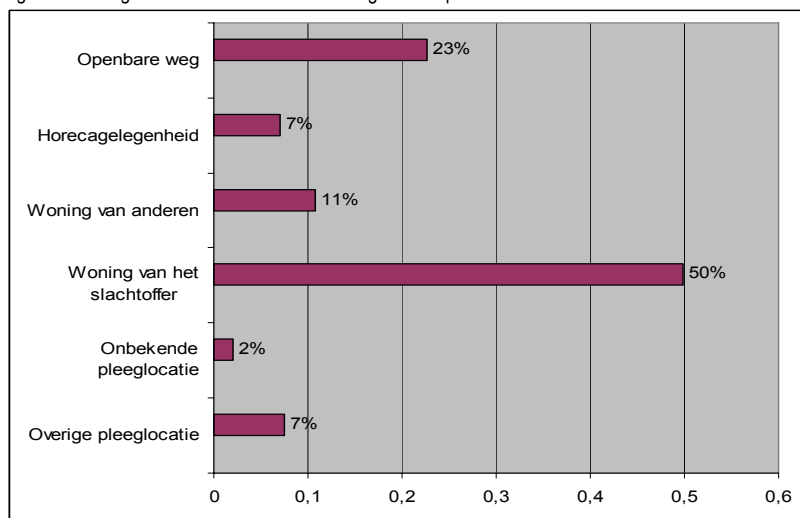
	Absoluut	Percentage	Percentage indien motief bekend
Overval, beroving	23	3,9	9,0
Huiselijke omstandigheden	57	9,6	22,3
Ruzie, geen huiselijke omstandigheden	67	11,3	26,2
Criminelen onderling	45	7,6	17,6
Geen motief	16	2,7	6,3
Overig motief	48	8,1	18,8
Onbekend motief	335	56,7	
	591	100	

Bron: Statline, CBS, bewerking DLIO i.o.

In bijna 12 procent van de gevallen (overval, beroving en criminelen onderling) is het aannemelijk dat er sprake is van instrumenteel geweld. In 10 procent van de gevallen van moord en doodslag is er sprake van huiselijk geweld. Een belangrijk deel van het huiselijk geweld is expressief geweld. Als er geen motief is (3 procent), is er zeer waarschijnlijk sprake van expressief geweld. Dit geldt in iets minder mate ook voor het motief ruzie. In de overige gevallen is het onderscheid minder goed te maken. Als we alleen kijken naar de gevallen waarin het motief bekend is, dan

blijkt dat in ongeveer een derde van de gevallen er sprake is van expressief geweld zijnde niet huiselijk geweld (de som van ruzie en geen motief). Wordt huiselijk geweld wel meegenomen, dan is in ongeveer de helft van alle moord en doodslagen sprake van expressief geweld.

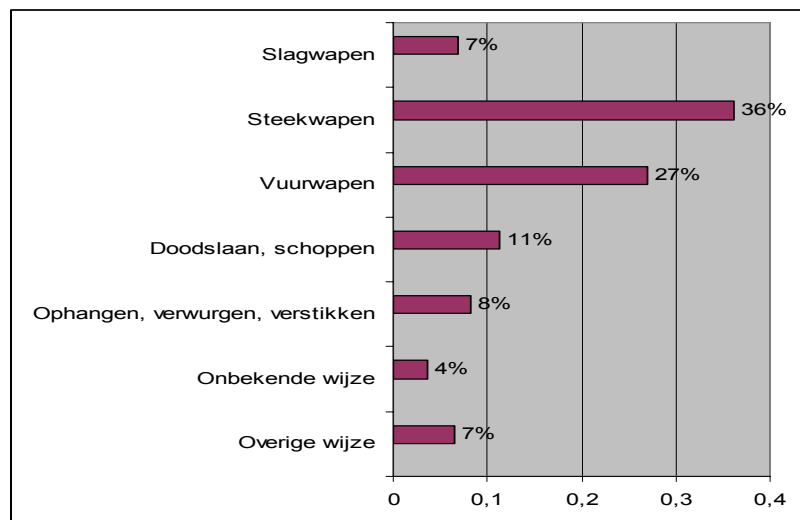
Figuur 2.1 Pleeglocaties van moord en doodslag voor de periode 2008-2011

Bron: Statline, CBS, bewerking Dlio

Op basis van de pleeglocatie is niet af te leiden of er sprake is van instrumenteel, huiselijk dan wel expressief geweld. Immers in woningen en horecagelegenheden vinden ook overvallen plaats. Moord en doodslag vindt in de helft van de gevallen plaats in de eigen woning, in 11 procent in een andere woning en in 23 procent van de gevallen op de openbare weg.

Figuur 2.2 Wijze van moord en doodslag voor de periode 2008-2011

Bron: Statline, CBS, bewerking Dlio

Twee derde van alle moord en doodslagen zijn gepleegd met een steekwapen, vuurwapen of slagwapen. Onduidelijk is hoeveel gevallen expressief geweld betreffen. In 11 procent van de gevallen is iemand doodgeslagen of doodgeschoten, in een meerderheid van deze gevallen gaat het vermoedelijk om expressief geweld.

Het CBS heeft per geval de leeftijd van het slachtoffer geregistreerd. Uit tabel 2.5 kan worden afgeleid dat bijna 10 procent van de slachtoffers nog geen vijftien jaar oud is. Verder valt op dat

het percentage slachtoffers van moord en doodslag per leeftijdscategorie nauwelijks een duidelijke piek laat zien.

Tabel 2.5: Percentage slachtoffers van moord en doodslag gemiddelde over 2008-2011 en aantal slachtoffers moord en doodslag per 100.000 inwoners in 2011 naar leeftijdscategorie

	Jonger dan 15 jaar	15 tot 20 jaar	20 tot 30 jaar	30 tot 40 jaar	40 tot 50 jaar	50 tot 60 jaar	60 tot 70 jaar	70 tot 80 jaar	80 jaar of ouder
Percentage	9,5	3,9	17,6	19,8	18,6	15,7	9,6	2,4	2,9
Per 100.000 inwoners in 2011	0,9	0,4	0,6	1,5	1	1,2	1	0,8	0,1

Bron: Statline, CBS

2.2.3 Ontwikkeling expressief geweld

Tabel 2.6: aantal registraties per type geweld per jaar voor de periode 2010-2012

	2010	2011	2012
Bedreiging	37.360	37.471	37.125
Openlijke geweldpleging	8.131	7.588	6.513
Eenvoudige mishandeling	55.918	56.793	54.171
Zware mishandeling	8.345	8.418	7.911
Overigen mishandeling	2.275	17	1
Alle vormen van mishandeling	66.538	65.228	62.083
Verkrachting	1.731	1.688	1.599
Aanranding	2.618	2.352	2.227
Totaal expressief	116.378	114.327	109.547

Bron: GIDS

In tabel 2.6 is voor de periode 2010-2012 het aantal gevallen van expressief geweld weergegeven. In GIDS werden tot en met 2010 drie vormen van mishandeling onderscheiden: zware, eenvoudige en overige mishandeling. In de categorie overige mishandeling werden incidenten geregistreerd die voorheen niet goed in te delen waren in de categorieën zware of eenvoudige mishandeling. In 2011 worden alleen nog zware en eenvoudige mishandeling onderscheiden. Om de ontwikkeling van mishandeling vast te stellen, hebben wij alle drie de categorieën opgeteld. Dan blijkt dat het totale aantal mishandelingen in de periode 2010-2012 is gedaald.

Het aantal bedreigingen blijft redelijk constant in de periode 2010-2012. Het aantal registraties van openlijke geweldpleging tegen personen is in deze periode met bijna een vijfde sterk gedaald. Ook het aantal seksuele delicten is gedaald. De twee vormen van expressief geweld die het vaakst worden geregistreerd door de politie zijn bedreiging en eenvoudige mishandeling.

Voor een deel gaat het bij expressief geweld om huiselijk geweld. In GIDS worden gevallen van huiselijk geweld ook afzonderlijk geregistreerd.

Tabel 2.7: aantal registraties van huiselijk geweld per type geweld 2010-2012

	2010	2011	2012
Bedreiging	10.439	9.727	10.424
Belaging	862	883	876
Geen	479	378	382
Lichamelijk	21.785	20.679	20.515
Overig	19.493	14.852	14.669
Psychisch	41.303	42.645	45.893
Seksueel	2.825	2.705	2.770
Totaal huiselijk geweld	97.186	91.869	95.529

Bron: GIDS, Kubus huiselijk geweld INP 2003

Voor huiselijk geweld is een andere geweldsindeling gehanteerd dan de indeling die voor alle vormen van geweld is gebruikt. Bij huiselijk geweld worden niet alleen andere maar ook meer vormen van geweld onderscheiden. De meest geregistreerde vorm van huiselijk geweld betreft psychisch geweld. Dit geweld is sterk toegenomen in de periode 2010-2012. Het aantal bedreigingen ligt in 2011 lager dan in 2010 en 2012. In deze periode valt 27 procent van alle geregistreerde bedreigingen in het domein huiselijk geweld. Het is lastiger om vast te stellen in welke mate mishandeling en openlijke geweldpleging binnen huiselijk geweld plaatsvinden. Wij hebben de huiselijk geweld categorieën belaging en lichamelijk opgeteld en afgezet tegen openlijke geweldpleging en de som van alle vormen van mishandeling. Bij vergelijking blijkt dan dat 30 procent van het geregistreerde fysieke geweld huiselijk geweld betreft. Voor seksuele delicten is moeilijk vast te stellen welk deel van het huiselijk geweld onder het gewelddadig seksuele geweld valt door het gebruik van verschillende definities.

Tabel 2.8: registraties van expressief geweld 2010-2012, inwoneraantal en totaal expressief geweld per 100 inwoners per eenheid

	2010	2011	2012	Inwoners in 2011	Geweld per 100 inwoners 2011
Noord-Nederland	11.423	11.213	10.710	1.717.729	0,65
Oost-Nederland	17.975	18.071	17.089	3.139.136	0,58
Midden-Nederland	11.175	10.918	10.458	1.865.241	0,59
Noord-Holland	9.470	9.222	8.587	1.488.932	0,62
Amsterdam	10.804	10.828	10.243	958.065	1,13
Den Haag	13.571	12.762	12.079	1.790.181	0,71
Rotterdam	14.280	14.262	13.620	1.738.143	0,82
Zeeland-West-Brabant	9.851	9.719	9.699	1.457.270	0,67
Oost-Brabant	9.049	8.634	8.732	1.378.475	0,63
Limburg	7.997	7.652	7.421	1.122.627	0,68

Bron: GIDS en CBS

In tabel 2.8 is de som van de verschillende vormen van expressief geweld, met uitzondering van huiselijk geweld, per eenheid gepresenteerd voor de periode 2010-2012. Voor 2011 is het aantal incidenten per 100 inwoners per eenheid weergegeven. Wij beschikten nog niet over het inwoneraantal voor 2012. Bij het aantal inwoners gaat het om alle inwoners en niet alleen om de inwoners van 12 jaar en ouder. Normaal wordt bij het slachtofferschap alleen het aantal inwoners van 12 jaar en ouder meegenomen. In bijlage 3 is voor iedere eenheid het aantal gevallen per vorm van expressief geweld weergegeven. Per inwoner vindt het meeste expressieve geweld in de eenheid Amsterdam plaats, gevolgd door de eenheden Rotterdam en Den Haag. Het aantal geregistreerde geweldsdelicten is veel kleiner dan het aantal mensen dat in zelfrapportages aangeeft slachtoffer van geweld te zijn geworden. In de Ivm worden voor geweldsdelicten de volgende vier redenen het meest genoemd om geen aangifte te doen: het was niet belangrijk, het helpt toch niet, het is opgelost en dit is geen zaak voor de politie (CBS, 2012). Dit wijst erop dat een deel van het gerapporteerde geweld in slachtofferonderzoeken minder ernstig is dan het geweld dat door de politie wordt geregistreerd.

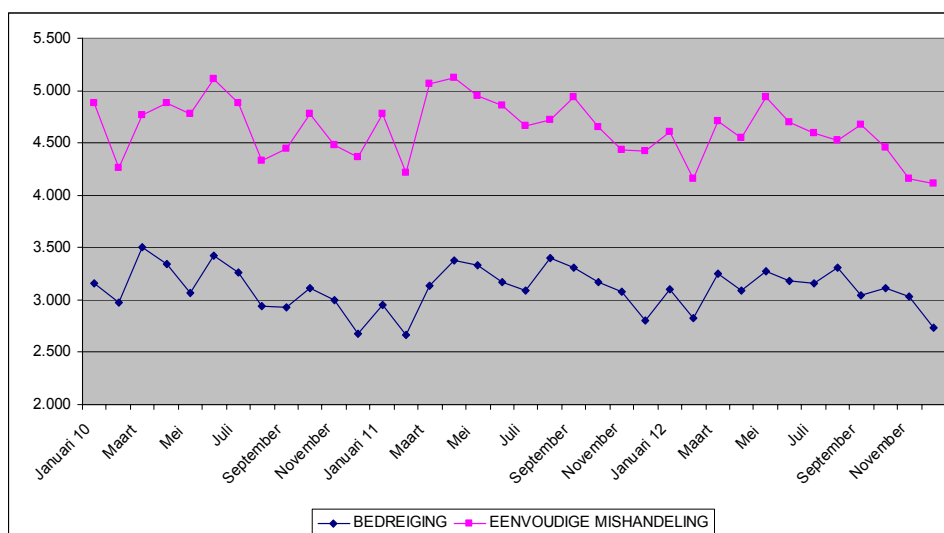
Tabel 2.9 aantal registraties van huiselijk geweld 2010-2012, inwoneraantal en totaal expressief geweld per 100 inwoners per eenheid

	2010	2011	2012	Inwoners 2011	Huiselijk geweld per 100 inwoners in 2011
Noord-Nederland	8.408	7.872	8.831	1.717.729	0,46
Oost-Nederland	16.129	15.819	17.209	3.139.136	0,50
Midden-Nederland	10.041	9.557	9.841	1.865.241	0,51
Noord-Holland	7.564	7.306	7.547	1.488.932	0,49
Amsterdam	7.542	7.135	7.069	958.065	0,74
Den Haag	12.925	10.641	10.722	1.790.181	0,59
Rotterdam	13.231	12.761	12.726	1.738.143	0,73
Zeeland-West-Brabant	8.769	8.666	8.921	1.457.270	0,59
Oost-Brabant	6.454	6.144	6.363	1.378.475	0,45
Limburg	5.988	5.819	6.177	1.122.627	0,52

Bron: GIDS

Het aantal gevallen van huiselijk geweld verschilt net als voor de andere vormen van expressief geweld per eenheid. Het meeste huiselijk geweld per inwoner vindt plaats in de eenheden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Zeeland-West-Brabant.

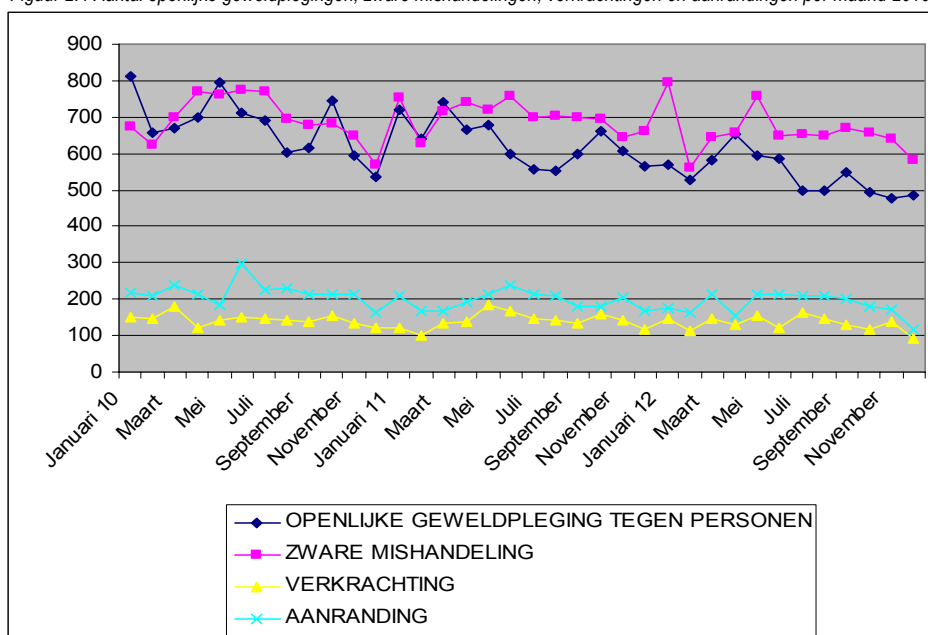
Figuur 2.3 Aantal bedreigingen en eenvoudige mishandelingen per maand 2010-2012

Bron: GIDS

De ontwikkeling van het aantal gevallen van expressief geweld wordt in twee figuren weergegeven. Hiervoor is gekozen omdat bedreigingen en eenvoudige mishandelingen veel vaker plaatsvinden dan openlijke geweldplegingen, zware mishandelingen en seksuele delicten. In een figuur zou de ontwikkeling van de minst voorkomende delicten niet goed zichtbaar zijn. Wat onmiddellijk opvalt aan de ontwikkeling van het aantal bedreigingen en eenvoudige mishandelingen is de gelijkenis van het patroon. In hoofdstuk 4 worden factoren op een rij gezet die van invloed zijn op geweld, mogelijk bieden deze enig zicht in het verklaren van het patroon. Zo kan het weer of bepaalde settings (evenementen) van invloed zijn op geweld.

Figuur 2.4 Aantal openlijke geweldplegingen, zware mishandelingen, verkrachtingen en aanrandingen per maand 2010-2012

Bron: GIDS

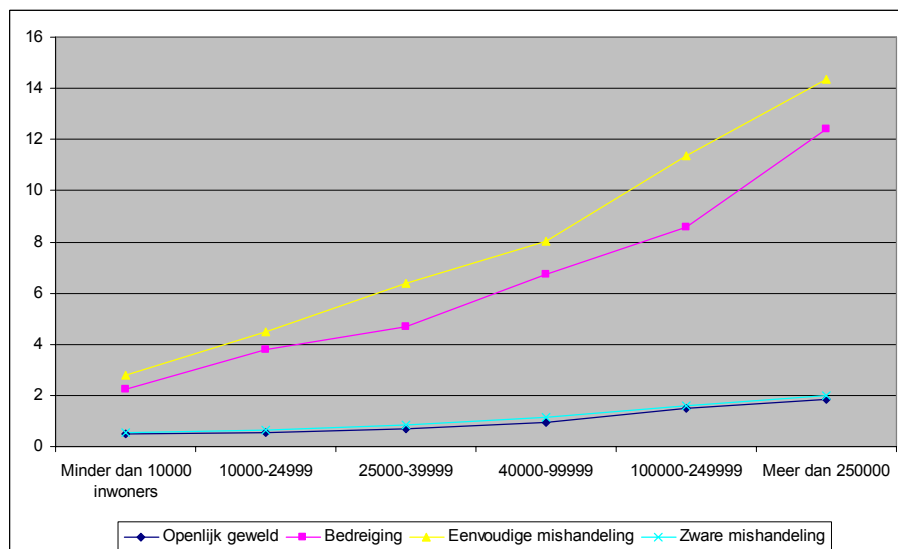
Het aantal openlijke geweldplegingen en zware mishandelingen laten duidelijke pieken zien in januari. Het ligt voor de hand dat deze pieken te maken hebben met de jaarwisseling. Paragraaf 2.4 gaat hier nader op in. Op basis van deze resultaten kan niet geconcludeerd worden dat geweld een seizoenseffect kent.

2.3 Plaatsen van geweld

2.3.1 Gemeentegrootte

Met de analysetool Bluespot hebben wij een analyse gemaakt van het aantal aangiften van geweldsdelicten naar gemeentegrootte. De gemeenten zijn ingedeeld in vijf klassen variërend van gemeenten met minder dan 10.000 inwoners tot en met gemeenten met meer dan 250.000 inwoners.

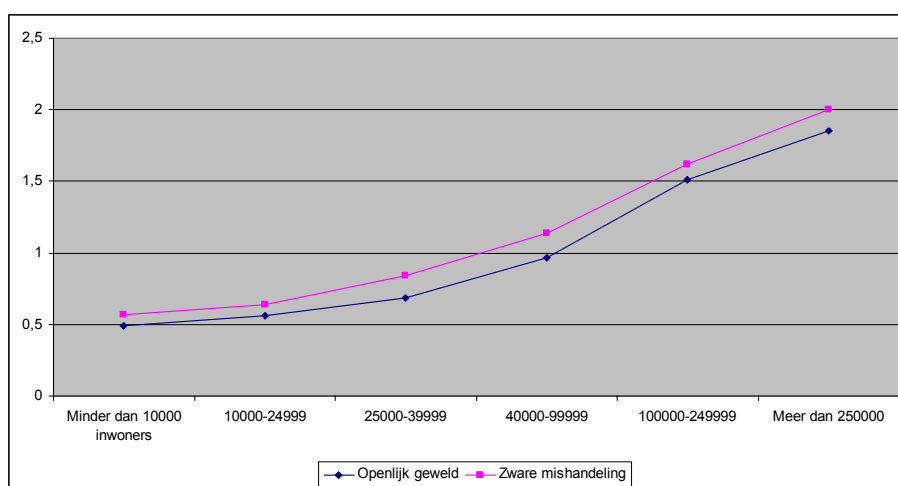
Figuur 2.5: Gemiddeld aantal aangiften van geweldsdelicten per 1000 inwoners naar gemeentegrootte

Bron: GIDS

In gemeenten met minder dan 10.000 inwoners wordt gemiddeld het minst vaak aangifte gedaan van expressief geweld. Dit geldt voor alle vormen van expressief geweld. Uit figuur 2.5 kan worden afgeleid dat hoe meer mensen er in een gemeente wonen, hoe vaker er gemiddeld aangifte wordt gedaan van expressief geweld. Dit impliceert overigens niet dat inwoners uit grote gemeenten ook gewelddadiger zijn dan inwoners uit dorpen of kleine gemeenten. De gelegenheid voor of het risico op expressief geweld is in grotere gemeenten groter, onder meer door de aanwezigheid van relatief veel uitgaansgelegenheden, grotere scholen en de grotere anonimiteit. In paragraaf 4.1.7 wordt onderzocht of inwoners uit grotere steden vaker verdacht worden van geweld dan inwoners uit landelijke gebieden.

Figuur 2.6: Gemiddeld aantal gevallen van openlijke geweldpleging en zware mishandeling per 1000 inwoners naar gemeentegrootte

Bron: GIDS

In de vier grote steden wordt 3,5 keer vaker aangifte gedaan van zware mishandeling dan in gemeenten met minder dan 10.000 inwoners.

2.3.2 Locaties

Expressief geweld vindt vaker in de grote gemeenten plaats. Een vervolgvraag is dan: op welke plekken vindt het expressieve geweld plaats?

Tabel 2.10: Gemiddeld percentage geweldsincidenten 2010, 2011 en 2012 (tot en met september) naar pleegplaats

	Openlijk geweld	Mishandeling	Bedreiging	Seksueel geweld	Moord en doodslag
Openbare weg/ openbaar water	72,6	43,2	34,4	30,9	57,9
Woning	3,6	30,4	3,8	37,9	26,8
Horeca	8,5	8,4	2,7	3,8	2,1
Winkel	1,1	1,6	2,8	1,4	2,7
Station/tram/bushalte/vliegveld	1,6	1,0	1,0	1,7	0,4
School/ opleidingsinstituut	2,2	2,4	2,0	2,5	0,6
Sport-/speelterrein/-gebouw	2,2	1,5	0,5	2,2	0,3
Bijzonder gebouw	0,9	2,6	5,6	6,4	2,9
Bedrijfsterrein/ bedrijfspand	0,8	1,8	4,6	2,8	2,2
Verpleeginrichting/ bejaardenhuis/ ziekenhuis	0,1	0,9	1,4	1,1	0,9

Bron: Gids

N2010-2012 openlijk geweld=20.371 , N2010-2012 mishandeling =174.506, N2010-2012 bedreiging =100.128, N2010-2012 seksueel geweld = 10.678 en N2010-2012 moord en doodslag = 10.723

Op basis van de registraties in GIDS kan worden afgeleid dat openlijk geweld, mishandelingen en bedreigingen vooral op de openbare weg (72,5 procent van alle meldingen) plaatsvinden. Openlijk geweld en mishandeling vinden relatief ook vaak in de horeca plaats. Het meeste uitgaansgeweld vindt overigens plaats buiten de gelegenheden, na sluitingstijd of als groepen onderweg zijn naar andere uitgaansgelegenheden (De Groot en Van der Land, 2012). Bijna een op de drie mishandelingen en ruim een op de drie seksueel gewelddadige delicten vinden plaats in een woning. Uit GIDS is ook af te leiden waar het huiselijk geweld plaatsvindt: 91 procent vindt in een woning plaats, terwijl 5,5 procent op de openbare weg plaatsvindt.

Tabel 2.11: slachtofferpercentage naar pleegplaats voor geweldsdelicten

	Geweldsdelicten totaal	Seksuele delicten	Mishandeling	Bedreiging
Op straat	36,1	26,4	39	38,4
Thuis	12,3	6,4	14,1	14
Andere woning	3,5	6,6	2,3	3,7
Café/bar/disco/restaurant	16,6	25,3	13,5	16,1
School	2,3	2,4	2,3	2,5
Station/ bushalte	2	2,8	1,9	1,4
Tram/trein/bus	1,6	1,1	2	0,9
Auto	1,5	0,3	2,1	0,7
Werk	16,8	21,5	15,1	16,4
Winkel/warenhuis	3,1	3,5	3,3	2,1

Bron: IVM-CBS

In de IVm is een onderscheid gemaakt tussen de eigen woning en een andere woning. In de eigen woning wordt men vaker slachtoffer van een geweldsdelict dan in een andere woning, met uitzondering van gewelddadige seksuele delicten. Daarvan wordt men even vaak slachtoffer in de eigen als in een andere woning. Voor een belangrijk deel zal het hier gaan om huiselijk geweld, maar dat kan niet uit de beschrijvingen van de IVm worden afgeleid. Wel kan daaruit worden afgeleid dat het meeste geweld op straat wordt gepleegd (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012).

De resultaten van GIDS en de IVm verschillen als het om de locatie werk gaat. Wellicht komt dit doordat in GIDS verschillende locaties zijn opgenomen die onder werk vallen, bijvoorbeeld de categorie bijzonder gebouw. Geweld komt, op basis van de resultaten van vooral de IVm, net zo vaak voor op het werk als in de horeca. Een vijfde van de seksuele delicten wordt op het werk gepleegd. Uit de resultaten van de IVm blijkt dat van seksuele geweldsdelicten zelden aangifte wordt gedaan (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). Uit onderzoek van het CBS blijkt dat

een op de drie werknemers te maken heeft met agressie op het werk (Korvorst, Moons & Mateboer, 2012). Een kwart van de medewerkers heeft te maken met agressie door klanten, patiënten, leerlingen of passagiers. Bij 16 procent ging het om agressie door leidinggevenden en collega's. Bijna 40 procent van de vrouwelijke medewerkers meldde in het afgelopen jaar slachtoffer te zijn van intimidatie en geweld op het werk, voor de mannelijke werknemers lag dat op 30 procent. Vrouwen worden vaker slachtoffer van seksuele intimidatie en overige vormen van intimidatie. Volgens de onderzoekers komt dit omdat vrouwen vaker werkzaam zijn in beroepen met externe contacten, zoals patiënten, bezoekers, klanten en leerlingen. Zij werken vaker in de zorg, het onderwijs en de horeca. Mannen hebben iets vaker dan vrouwen te maken met agressie door collega's, zoals pesten en intimidatie. Slachtoffers van agressie door collega's of leidinggevenden geven twee keer zo dikwijls aan een slechte gezondheid te hebben dan slachtoffers van agressie gepleegd door klanten, patiënten, bezoekers en leerlingen en bijna drie keer zo veel als niet-slachtoffers (Korvorst, Moons & Mateboer, 2012).

2.4 Bekendheid dader

Tabel 2.12: Percentage waarin bekend is wie de dader is naar type geweldsdelict

	dader bekend	partner	ex-partner	ander familie lid	buurtgenoot	iemand van werk	anders
Geweldsdelicten totaal	42,4	1,4	2,8	2,5	11,8	7,5	17,6
Seksuele delicten	36,7	0,2	1,1	1,3	5,8	13,1	16
Mishandeling	43,1	1,4	3,1	2,5	14,3	5,7	16,8
Bedreiging	47,9	3	3,8	4,1	11	6,5	22,8

Bron: IVm-CBS

Bij vormen van expressief geweld is in gemiddeld 42 procent van alle gevallen bekend wie de dader is. Bij bedreigingen is het vaakst bekend wie de dader is. Terwijl dat bij seksuele delicten in ruim een derde van de gevallen bekend is. Onder de categorie 'anders' valt een niet nader aangeduide andere bekende. Daders komen bij mishandeling en bedreiging ook uit de familiare kring, maar minder vaak dan buurtgenoten. Daders van seksuele delicten zijn relatief vaak collega's.

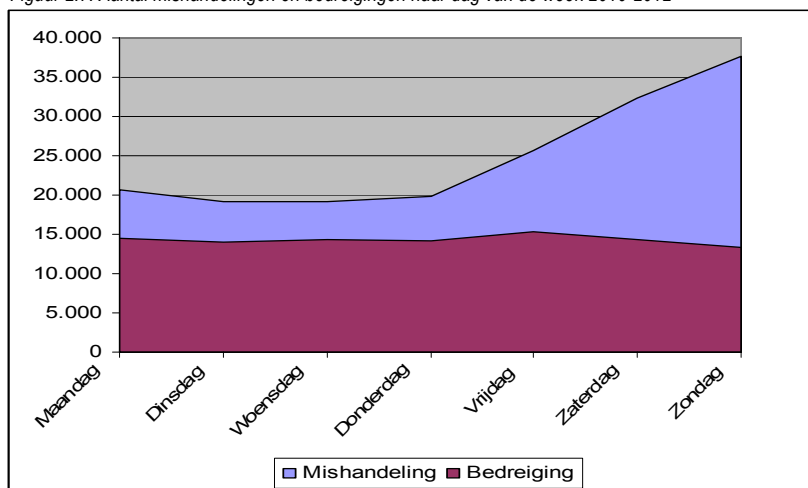
Uit de resultaten van de Integrale Veiligheidsmonitor blijkt dat er tussen de regio's grote verschillen bestaan in de mate waarin een dader bekend is. In stedelijke regio's is relatief minder vaak bekend wie de dader van een delict is dan in meer landelijke regio's. Zo wordt voor 2011 gerapporteerd dat in de regio's Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond respectievelijk 16 en 26 procent van de daders bekend was. Terwijl dat in de regio's Drenthe en Fryslân in 2011 boven de 40 procent ligt. Een voor de hand liggende verklaring zou kunnen zijn dat de anonimiteit in stedelijke regio's groter is dan in landelijke regio's. Bij de regionale resultaten gaat het om bekendheid van de daders voor alle delicten, er is geen specificering gemaakt voor geweldsdelicten. Toch gaan wij ervan uit dat de verschillen, in ieder geval in enige mate, ook gelden voor geweldsdelicten. Immers bij instrumentele delicten zullen daders er alles aandoen om anoniem te blijven. Terwijl een belangrijk deel van de expressieve delicten spontaan plaatsvindt, in de emotie staat anonimiteit dan niet voorop.

2.5 Tijdstip

2.5.1 Dag en deel van de dag

In GIDS wordt geregistreerd op welk tijdstip een delict heeft plaatsgevonden. Wij hebben uitgezocht wanneer de verschillende vormen van geweld worden gepleegd. Hiervoor hebben wij de geweldsincidenten van 2010 tot en met september 2012 samengenomen.

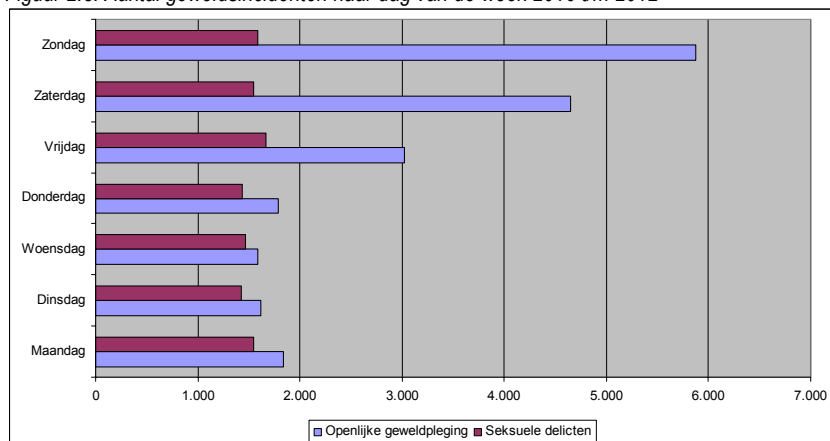
Figuur 2.7: Aantal mishandelingen en bedreigingen naar dag van de week 2010-2012

Bron: GIDS

Uit figuur 2.7 blijkt dat mishandelingen vooral in het weekend plaatsvinden. Waarschijnlijk gaat het hier voor een belangrijk deel om uitgaansgeweld. Van bedreigingen wordt juist iets minder vaak in het weekend aangifte gedaan. Onduidelijk is of er dan daadwerkelijk minder bedreigingen plaatsvinden of dat er minder snel aangifte wordt gedaan.

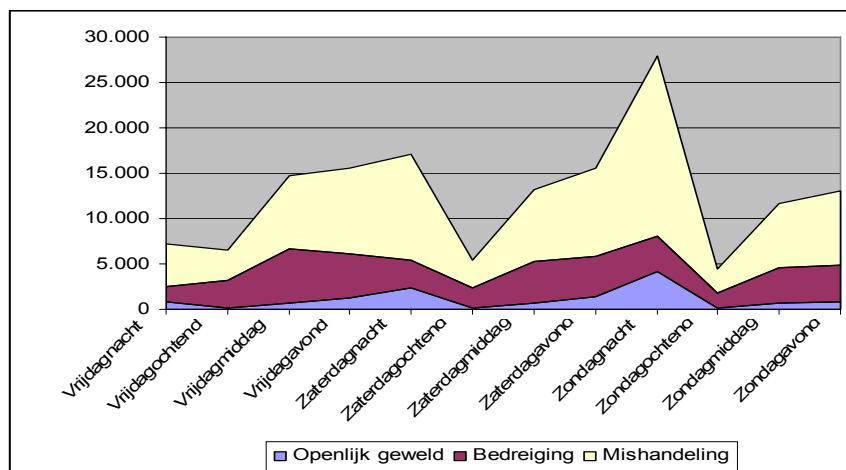
Figuur 2.8: Aantal geweldsincidenten naar dag van de week 2010 t/m 2012

Bron: GIDS

Openlijk geweld vindt, net als mishandeling veel vaker in het weekend plaats. Het aantal aangiften van verkrachting en aanranding varieert niet heel sterk per dag van de week.

Figuur 2.9 Aantal gevallen van openlijk geweld, bedreiging en mishandeling 2010-2012 naar dagdeel¹ in het weekend

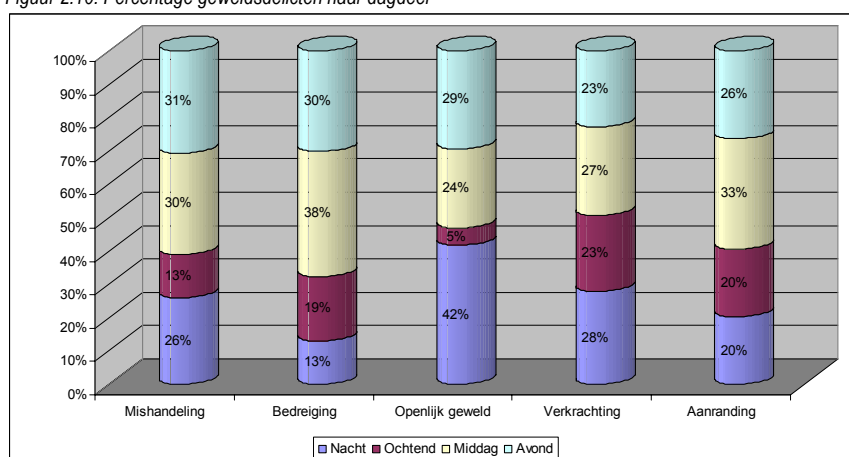
Bron: GIDS

In het weekend vertoont het aantal gevallen van openlijk geweld tegen personen en mishandeling een vergelijkbaar patroon: in de middag en de avond neemt het aantal gevallen toe tot een piek in de nacht, vervolgens treedt er een sterke daling op. Ook bedreigingen laten dezelfde trend zien, maar vertonen op vrijdagmiddag ook een piek. Op zaterdagnacht en dan met name de zondagochtend vindt het meeste geweld plaats. Hier gaat het zeer waarschijnlijk om uitgaansgeweld.

De ontwikkeling van het aantal seksuele delicten in het weekend kent een gelijkmatigere verdeling dan de andere vormen van geweld. Maar de pieken (in de nacht) en de dalen (in de ochtend) komen overeen met de andere vormen van geweld.

Als naar het dagdeel² wordt gekeken, dan blijkt dat mishandelingen relatief weinig in de ochtend plaatsvinden. In de middag, avond en nacht vinden ongeveer evenveel mishandelingen plaats. Ook openlijke geweldpleging vindt relatief weinig in de ochtend plaats, maar kent een duidelijke piek in de nacht.

Figuur 2.10: Percentage geweldsdelicten naar dagdeel

Bron: GIDS

¹ In GIDS loopt de zaterdagnacht van 00.00 tot 6.00 op zondag.

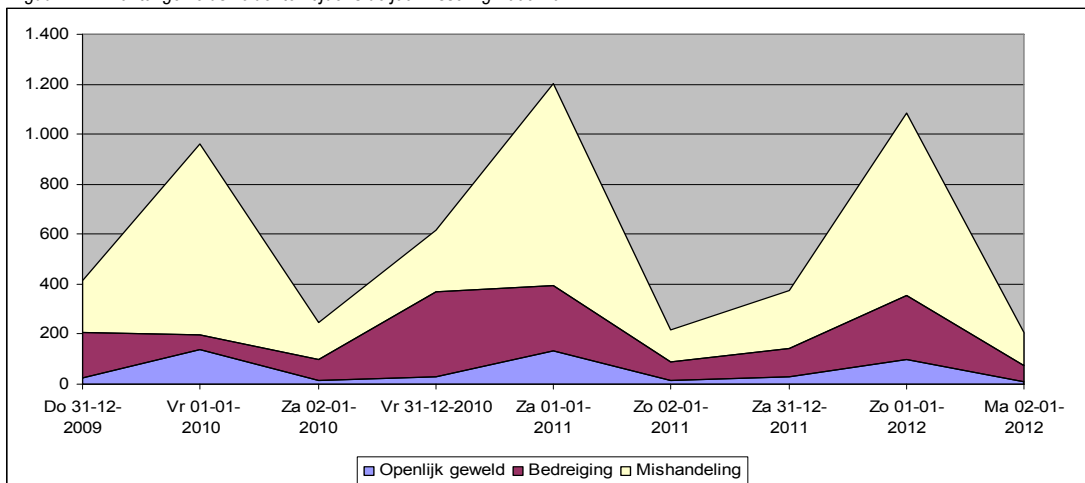
² Er worden vier dagdelen onderscheiden: ochtend (6-12 uur), middag, (12-18 uur), avond (18-0 uur) en nacht (0-6 uur).

Ook bedreigingen kennen een duidelijke piek: deze vinden vooral in de middag en in iets mindere mate in de avond plaats. Bij seksuele delicten blijkt dat verkrachtingen redelijk verdeeld over de dag plaatsvinden, terwijl er relatief veel aanrandingen in de middag plaatsvinden.

2.5.2 Jaarwisseling

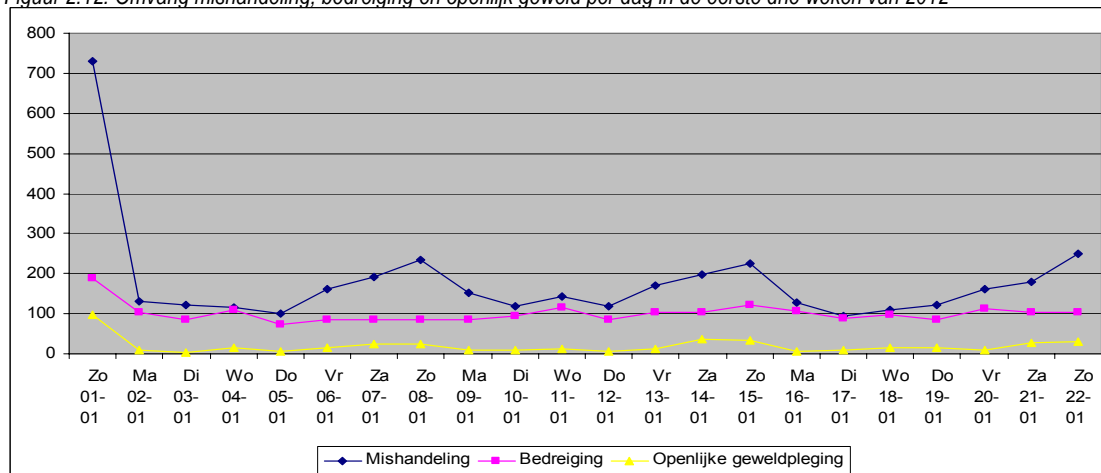
Tijdens de jaarwisseling vinden traditioneel veel meer incidenten plaats dan op andere dagen. Jaarlijks gaat het om zo'n vier- à vijfduizend incidenten. In de helft van de gevallen gaat het om vernielingen en in een vijfde van de gevallen om brandstichtingen. Ook het aantal mishandelingen en openlijkgeweldsincidenten ligt hoger dan anders.

Figuur 2.11: Aantal geweldsincidenten tijdens de jaarwisseling 2009-2012

Bron: GIDS

Figuur 2.12: Omvang mishandeling, bedreiging en openlijk geweld per dag in de eerste drie weken van 2012

Bron: GIDS

De geweldspiek met de jaarwisseling komt duidelijk naar voren uit figuur 2.11. Als we het aantal incidenten tijdens de jaarwisseling vergelijken met het gemiddelde aantal incidenten op de drie opvolgende zondagochtenden (figuur 2.12), dan blijkt dat mishandelingen en openlijkgeweldsincidenten drie keer zo vaak tijdens de jaarwisseling worden gepleegd. Het aantal bedreigingen ligt bijna twee keer zo hoog.

Het aantal gewelddadige seksuele delicten ligt bijna zes keer hoger in vergelijking met de drie opvolgende zondagen. Er bestaan geen grote verschillen tussen het aantal verkrachtingen (5,7 keer hoger) en aanrandingen (6 keer hoger).

Het Centrum voor veilig en gezond uitgaan stelt dat de jaarwisseling door veel mensen wordt gezien als een moment van ontlading. Jongeren ervaren de jaarwisseling als een *'time out'*: zij laten zich minder gelegen aan wetten en regels. Er wordt uitbundig en grenzeloos gefeest. Volgens het centrum kan de feestvreugde door een aantal factoren omslaan: door overmatige alcoholconsumptie neemt het oordeelsvermogen af. Situaties worden verkeerd geïnterpreteerd en grenzen worden overschreden. De traditie met het afsteken van vuurwerk vormt daarbij nog een extra risico. De jaarwisseling zorgt voor een gevoel van verbondenheid. Mensen in groepsverband laten zich makkelijker verleiden tot grensoverschrijdend gedrag³.

³ <http://www.veiligengezonduitgaan.nl/documents/Infosheet-jaarwisseling-definitief.pdf> geraadpleegd in februari 2013.

3 Plegers van expressief geweld

In het vorige hoofdstuk is de omvang en ontwikkeling van geweldsincidenten beschreven. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de verdachten van expressief geweld. Van deze verdachten worden profielen opgesteld. Het accent ligt daarbij op de verdachte van expressief geweld, voor de leesbaarheid duiden wij deze soms ook aan als pleger van expressief geweld. Voor de beschrijvingen maken we gebruik van een typologie die ook gebruikt is in het Landelijk Verdachtenbeeld (Van Nobelen en Van der Leest, 2010). Alvorens met deze typologie aan de slag te gaan, wordt eerst de ontwikkeling van het aantal verdachten van expressief geweld beschreven. In hoofdstuk 2 is een expressiefgeweldpleger gedefinieerd als iemand die zich schuldig maakt aan mishandeling, openlijke geweldpleging, bedreiging en/of gewelddadige seksuele delicten. In dit hoofdstuk wordt bij de pleger van expressief geweld de pleger van gewelddadige seksuele delicten niet meegenomen in de groep expressiefgeweldplegers. Hiervoor is gekozen om te onderzoeken in hoeverre het profiel van plegers van seksueel geweld afwijkt van de andere typen expressiefgeweldplegers. De plegers van gewelddadig seksuele delicten worden in een aparte paragraaf beschreven. Het profiel van de pleger van expressief geweld wordt ook vergeleken met dat van de pleger van instrumenteel geweld. Voor de profielen wordt gebruikgemaakt van het Herkenningsdienstsysteem van de Nederlandse politie (HKS). In dit databestand worden de gegevens van verdachten geregistreerd. Het landelijke HKS-bestand wordt een keer per jaar, meestal in maart- april, gegenereerd. Dit betekent dat wij voor deze analyse nog niet beschikten over de gegevens over 2012.

Om toch over een actueel beeld van geweldplegers te beschikken, hebben wij de eenheden gevraagd om een recente strategische analyse naar geweld. Een aantal eenheden gaf aan momenteel bezig te zijn met een dergelijke analyse die nog in 2013 zal verschijnen. Maar wij hebben geen strategische analyse naar vormen van expressief geweld gevonden die wij zouden kunnen gebruiken om de gegevens te actualiseren.

3.1 Aantal verdachten van expressief geweld

Tabel 3.1: Aantal keren dat een persoon verdacht is van geweld tegen personen in de jaren 2002-2011⁴

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1 keer	32.812	38.039	42.478	46.233	48.170	49.948	47.878	44.877	42.218	40.698
2 keer	6.544	7.856	9.158	10.047	10.477	10.798	10.171	8.973	7.485	7.105
3 keer	1.788	2.154	2.555	2.658	2.844	2.935	2.850	2.188	1.940	1.664
4 keer	684	833	940	1032	1073	1141	1043	794	643	560
5 en meer	563	646	821	813	832	918	701	563	445	333
Totaal	42.391	49.528	55.952	60.783	63.396	65.740	62.643	57.395	52.731	50.360

Bron: HKS

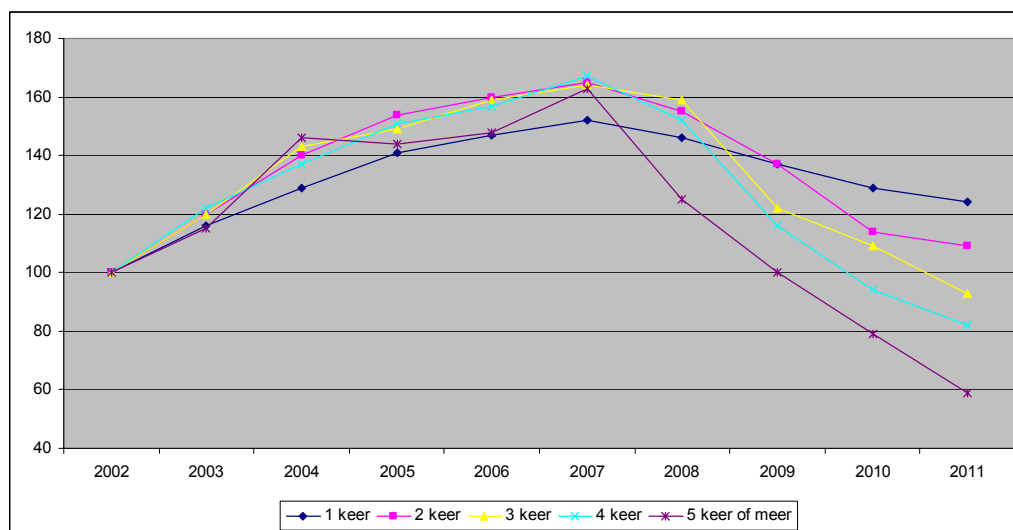
In 2002 werden 42.391 personen verdacht van expressief geweld. In 2007 was dat toegenomen tot 65.740 personen, een stijging van maar liefst 55 procent. Weer vier jaar later, in 2011, was het aantal verdachten van geweld tegen personen gedaald met 23 procent. Het aantal verdachten van een vorm van expressief geweld ligt in 2011 nog altijd 19 procent hoger dan in 2002. Om de

⁴ Voor 2011 zijn voorlopige cijfers gepresenteerd. Het werkelijke aantal verdachten van geweld kan hier vanaf wijken. In het verleden lag het definitieve aantal iets hoger (zie Van Nobelen en Van der Leest, 2010).

betrouwbaarheid van de data te controleren hebben wij onderzocht hoeveel verdachten zijn aangeleverd per politieregio. Vier regio's hebben 10 procent minder verdachten in 2011 aangeleverd dan in 2010. In twee regio's kwam dat door een uitschieter in 2010. In de andere twee regio's is er mogelijke sprake van een registratieachterstand. Mogelijk ligt het aantal geweldplegers iets hoger dan het aantal in tabel 3.1. Ondanks deze mogelijke registratieachterstand is er sprake van een daling van het aantal geweldplegers.

Het is interessant om te analyseren of deze daling zich in dezelfde mate heeft voorgedaan bij personen die eenmalig of die juist vaker verdacht worden van expressief geweld. Het aantal verdachten dat één keer per jaar van dit delict verdacht werd, stijgt tot 2007 waarna het weer daalt. Maar het niveau in 2011 ligt nog ver boven het niveau van 2002. Dat geldt niet voor personen die drie keer of vaker verdacht worden van het plegen van geweld tegen personen: dit aantal verdachten is sterk afgenomen.

Figuur 3.2: Index van het aantal keren dat iemand per jaar verdacht is van geweld tegen personen in de periode 2002-2011 (2002 = 100)

Bron: HKS

3.2 Typen plegers van expressief geweld

Op basis van de frequentie van het gepleegde geweld onderscheiden wij twee typen plegers van expressief geweld: de stelselmatige geweldplegers en de incidentele geweldplegers. Deze typen zijn geïntroduceerd in het Landelijk Verdachtenbeeld (Van Nobelen & Van der Leest, 2010). Bij deze typen is alleen gekeken naar verdachten van expressief geweld. Het is heel goed mogelijk dat zij ook verdacht worden van een ander gewelddadig delict, bijvoorbeeld een gewelddadig vermogensdelict of een gewelddadig seksueel delict. Toch gaat het bij de stelselmatige en incidentele geweldpleger om plegers van een vorm van expressief geweld. Deze twee typen worden vergeleken met de niet-geweldpleger. Bij de niet-geweldplegers gaat het om personen van 12 jaar en ouder die niet verdacht worden van expressief geweld, maar wel verdacht kunnen worden van instrumenteel of seksueel geweld. Toch duiden wij, omwille van de leesbaarheid, deze categorie verdachten aan als niet-geweldplegers.

Een stelselmatige geweldpleger is een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar drie of meer keer aangehouden is voor het plegen van geweld tegen personen of in het peiljaar twee keer verdacht is geweest van dit delict en meer dan drie keer in zijn of haar hele criminele carrière. Een incidentele geweldpleger is een verdachte die in het peiljaar *minimaal* één keer is aangehouden voor geweld tegen personen, zonder tot het type stelselmatige geweldplegers te behoren.

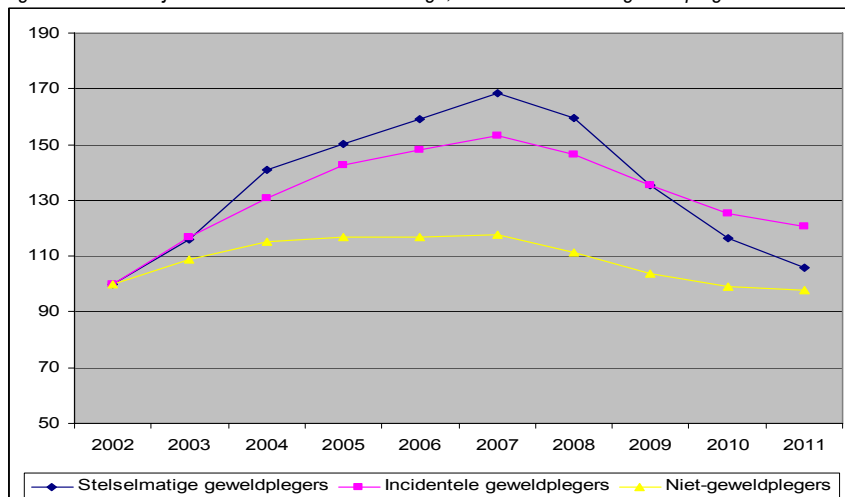
Tabel 3.2: Aantal verdachten per type geweldpleger periode 2002-2011

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Stelselmatige geweldplegers	4.852	5.624	6.842	7.298	7.726	8.172	7.741	6.562	5.639	5.126
Incidentele geweldplegers	37.550	43.910	49.117	53.488	55.677	57.575	54.910	50.842	47.095	45.237
Niet-geweldplegers	151.795	165.211	174.691	177.196	177.289	178.936	168.954	157.229	150.145	148.219

Bron: HKS

In figuur 3.2 is met behulp van indexcijfers de ontwikkeling van de twee categorieën geweldplegers en de niet-geweldplegers gepresenteerd. Uit de figuur kan worden afgeleid dat de ontwikkeling van de stelselmatige en de incidentele geweldplegers in de afgelopen tien jaar enige overeenkomst vertoont: tot 2007 een sterke stijging en de daarop volgende vier jaar een sterke daling. De mate waarin verschilt echter: het aantal incidentele geweldplegers steeg in de periode 2002-2007 met 35 procent, waarna een daling volgde met 18 procent. Het aantal stelselmatige geweldplegers steeg eerst met 68 procent, waarna een daling met 37 procent volgde. Het aantal stelselmatige geweldplegers in 2011 ligt in de buurt van het aantal uit 2002. Het aantal niet-geweldplegers steeg in de periode 2002-2007 met 15 procent gevolgd door een daling met 17 procent. Deze trend hebben we ook gezien in het vorige hoofdstuk bij de geregistreerde criminaliteit.

Figuur 3.2: Indexcijfer voor het aantal stelselmatige, incidentele en niet-geweldplegers 2002-2011

Bron: HKS

3.3 Profiel voor plegers van expressief geweld

Tabel 3.3: Profielvergelijking stelselmatige geweldplegers, incidentele geweldplegers en niet-geweldplegers 2011

	stelselmatige geweldplegers	incidentele geweldplegers	niet-geweldplegers	totale verdachten-populatie
OMVANG				
bevolking 12 jaar en ouder	14.358.943	14.358.943	14.358.943	14.358.943
index bevolking (2007 = 100)	102	102	102	102
verdachten totaal	5.126	45.237	148.219	198.582
index verdachten (2007 = 100)	63	79	83	81
aantal niet-ingezeten verdachten	72	1.524	15.912	17.508
aantal ingezeten verdachten	5.054	43.713	132.307	181.074
ingezeten verdachten per 10.000 inwoners	4	34	99	138
RECIDIVE				
Antecedenten	12.362	58.904	175.660	246.926
Misdrijven	22.602	74.143	212.640	309.385
misdrijven per antecedent	1,8	1,3	1,2	1,3
antecedenten per verdachte	2,4	1,3	1,2	1,2
misdrijven per verdachte	4,4	1,6	1,4	1,6

	stelselmatige geweldplegers	incidentele geweldplegers	niet- geweldplegers	totale verdachten- populatie
LEEFTIJD				
leeftijd bij plegen laatste misdrijf				
Gemiddelde	33	33	33	
Modus	19	19	20	
leeftijd bij plegen eerste misdrijf				
Gemiddelde	21	27	28	
Modus	14	15	16	
MISDRIJVEN (aantallen per 100 verdachten)				
vermogen zonder geweld	47,0	16,4	57,1	
vermogen met geweld	8,0	2,9	4,0	
vernieling en openbare orde	57,0	18,3	21,7	
geweld tegen personen	279,8	110,0	Nvt	
gewelddadig seksueel	1,8	0,4	0,8	
overig seksueel	0,6	0,2	1,4	
Verkeer	11,9	5,3	34,0	
Opium	6,2	2,5	12,6	
Overig	28,6	7,8	12,0	
Totaal	440,9	163,9	143,5	
DEELPOPULATIES (percentage van verdachtengroep)				
minderjarigen (12 t/m 17 jaar)	8,4	13,2	12,5	12,5
jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar)	24,9	24,4	26,4	25,9
volwassenen (25 t/m 34 jaar)	26,0	21,5	22,5	22,4
volwassenen (35 t/m 44 jaar)	24,7	21,2	18,3	19,2
Autochtonen	51,3	56,0	55,2	55,3
Eerstegeneratieallochtonen	26,1	22,8	18,6	19,9
Tweedegeneratieallochtonen	20,4	17,4	15,9	16,4
niet-ingezetenen	2,1	3,8	10,2	8,4
Vrouwen	6,3	14,5	18,3	17,1
Verslaafden	10,7	3,3	3,5	3,7
Nieuwkomers	7,0	41,8	50,5	47,1
Veelplegers	30,1	9,9	8,3	9,3

Bron: HKS

3.3.1 Recidive

Een antecedent is een politiecontact waarbij proces-verbaal wegens het plegen van een of meer misdrijven is opgemaakt. Het gemiddelde aantal antecedenten per verdachte ligt bij de stelselmatige geweldplegers boven de twee. Terwijl het aantal misdrijven per antecedent daar net onder ligt. Dit is fors hoger dan bij de incidentele geweldplegers en de niet-geweldplegers en ligt op hetzelfde niveau als in 'topjaar' 2007. De stelselmatige geweldpleger wordt gemiddeld verdacht van 4,4 misdrijven, de incidentele geweldpleger van 1,6 en de niet-geweldpleger van 1,4 misdrijven.

Om gedetailleerder naar de recidive te kijken, hebben wij de verdachten onderverdeeld in een aantal veelplegercategorieën. De definities zijn in bijlage 1 opgenomen. Kortweg komt het erop neer dat een veelpleger iemand is die in zijn gehele criminele verleden meer dan tien processen-verbaal tegen zich zag opgemaakt worden, waarvan ten minste één in het peiljaar. En een meerpleger is iemand die in zijn gehele criminele carrière tussen de twee tot en met tien processen-verbaal tegen zich kreeg opgemaakt.

Tabel 3.4: Percentage per veelplegercategorieën voor plegers van expressief geweld in 2002, 2007 en 2011.

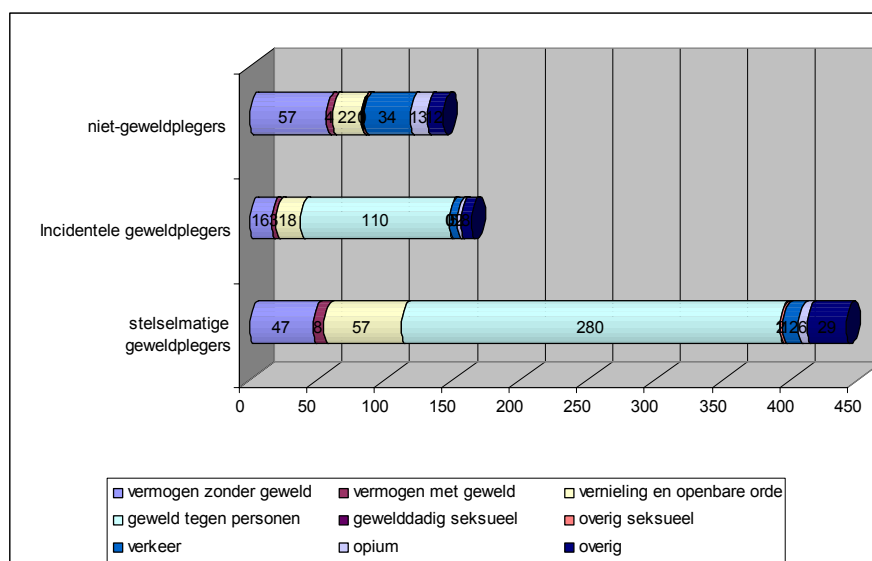
	Stelselmatige geweldpleger			Incidentele geweldpleger			Niet-geweldpleger		
	2002	2007	2011	2002	2007	2011	2002	2007	2011
minderjarige beginner	2,7	2,1	1,1	9,1	8,5	6,3	7,7	8,8	6,9
minderjarige meerpleger	5,2	6,0	3,2	5,4	6,3	4,6	3,5	4,7	3,5
minderjarige veelpleger	2,1	2,6	1,9	0,7	0,9	0,8	0,4	0,6	0,5
volwassen beginner	8,2	7,3	5,0	35,0	33,9	34,1	46,8	43,6	44,3
volwassen meerpleger	41,7	45,0	44,9	38,2	39,9	41,5	31,7	33,3	34,6
volwassen veelpleger	26,5	25,1	30,7	8,8	8,2	10,2	7,3	6,8	8,4
zeer actieve veelpleger	13,6	12,0	13,2	2,7	2,1	2,3	2,6	1,8	1,8
Som laatste drie categorieën	81,8	82,0	88,9	49,7	50,2	54,0	41,6	41,9	44,8

Bron: HKS

De volwassen meerplegers vormen bij de stelselmatige en de incidentele geweldplegers de grootste groep. Volwassen meerplegers en veelplegers vormen in 2007 70 procent van alle stelselmatige geweldplegers, terwijl 12 procent tot de zeer actieve veelplegers gerekend kan worden. Het relatieve aandeel van deze drie categorieën is ten opzichte van de andere categorieën toegenomen in de periode 2007-2011. Het aandeel beginners is daarentegen bij zowel de stelselmatige als de incidentele geweldpleger afgenomen. Dit betekent dat de daling van het aantal stelselmatige en het aantal incidentele geweldplegers vooral komt door een afname van het aantal beginners.

3.3.2 Misdrijven

Figuur 3.3: Aantal misdrijven per honderd verdachten naar type geweldpleger in 2011

Bron:HKS

In hoofdstuk 1 werd gesteld dat expressief geweld veelal impulsief vanuit de emotie wordt gepleegd. De verwachting is dan ook dat de twee onderscheiden typen expressiefgeweldplegers zich vooral aan geweld tegen personen, gewelddadig seksueel geweld en vernielingen en openbareordemisdrijven schuldig maken. Uit de resultaten blijkt echter dat stelselmatige geweldplegers niet alleen verdacht worden van deze delicten, maar ook van andere gewelddadige misdrijven, zoals vermogensdelicten met geweld en overige misdrijven. Waarschijnlijk gaat het hier om overtredingen van de Wet wapens en munitie. De stelselmatige geweldpleger wordt van alle geweldsdelicten vaker verdacht dan de incidentele en dan de niet-

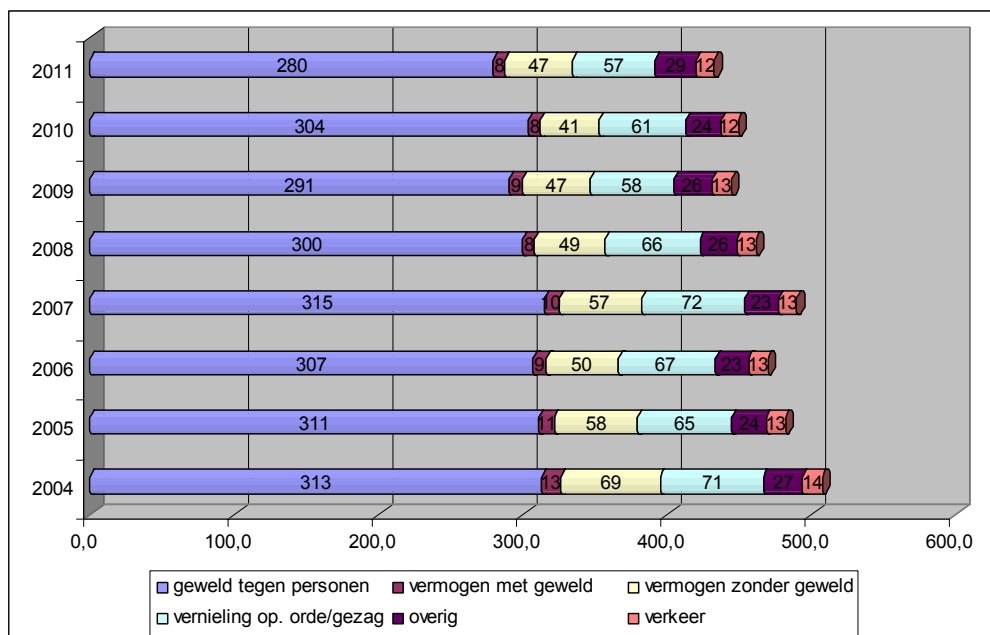
(expressief) geweldpleger. Het lijkt erop dat voor de stelselmatige geweldpleger geweld normaal gedrag vormt. Een deel van de stelselmatige geweldplegers gebruikt het geweld ook instrumenteel. Daarentegen wordt de incidentele geweldpleger vooral verdacht van (vormen van) expressief geweld.

Stelselmatige geweldplegers maken zich schuldig aan vrijwel alle vormen van criminaliteit. Toch zijn er ook vormen waar zij zich minder vaak schuldig aanmaken dan incidentele geweldplegers of niet-geweldplegers. Het gaat dan om vermogensdelicten zonder geweld, opiumdelicten, verkeersdelicten en overige seksuele delicten.

De stelselmatige geweldplegers werden in 2011 van 22.602 misdrijven verdacht, ruim 7 procent van alle misdrijven. Deze groep vormt echter nog geen 2½ procent van alle verdachten. Zij worden bijna drie keer zo vaak verdacht van misdrijven dan niet-geweldplegers. Daarbij worden zij ook vaker verdacht van ernstige misdrijven zoals gewelddadige vermogensdelicten (twee keer zo vaak als niet-expressief geweldplegers) of gewelddadig seksuele delicten (ruim twee keer vaker). Per honderd verdachten worden de stelselmatige daders van 2½ keer zoveel expressief geweldsdelicten verdacht als de incidentele geweldplegers.

Gelet op de definitie van stelselmatige geweldpleger, een stelselmatige geweldpleger moet immers van meerdere misdrijven worden verdacht, is het weinig verrassend dat stelselmatige geweldplegers meer antecedenten hebben dan incidentele geweldplegers en niet-geweldplegers. Stelselmatige geweldplegers hebben twee keer zoveel antecedenten als niet-geweldplegers. Bovendien worden zij per antecedent ook van meer misdrijven verdacht.

Figuur 3.4 Aantal misdrijven per honderd stelselmatige geweldplegers 2004-2011⁵

Bron: HKS

⁵ Voor de overzichtelijkheid is ervoor gekozen om niet alle categorieën delicten op te nemen. Zo ontbreken gewelddadig seksuele delicten, overige seksuele delicten en opiumdelicten. Aan deze delicten maken stelselmatige geweldplegers zich relatief het minste schuldig.

Uit figuur 3.4 blijkt dat stelselmatige geweldplegers in 2011 van minder delicten worden verdacht dan in de voorgaande jaren. Wordt bijvoorbeeld 2011 met 2007 vergeleken, dan gaat het om respectievelijk 440 en 499 misdrijven per honderd verdachten (voor negen typen misdrijven). Een daling van bijna 12 procent. De daling heeft zich bij vrijwel alle delicten voorgedaan. Ook incidentele geweldplegers en niet-geweldplegers worden in 2011 van minder delicten verdacht dan in 2007, beide zo'n 9 procent minder.

3.3.3 Leeftijd

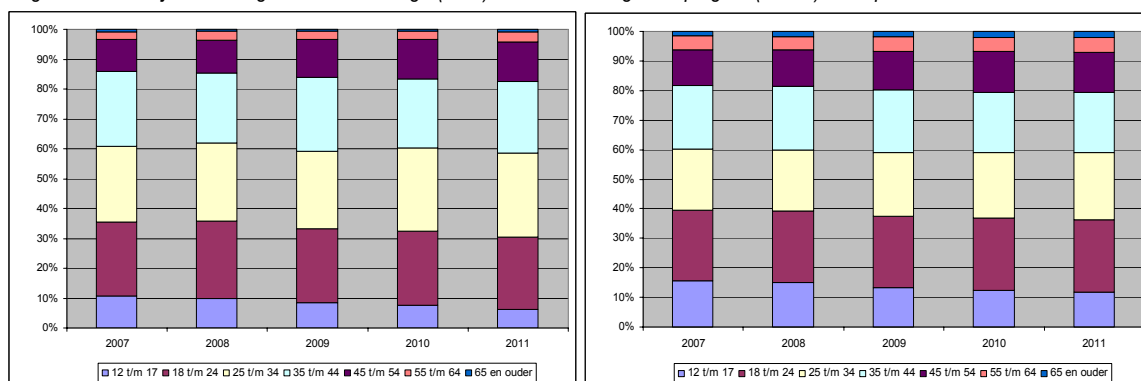
Tabel 3.5: Leeftijd bij plegen laatste misdrijf (gemiddelde, modus), leeftijd bij plegen eerste misdrijf en aandeel minderjarigen, jongvolwassenen en volwassenen per type geweldpleger in 2011

	stelselmatige geweldplegers	incidentele geweldplegers	niet-geweldplegers
leeftijd bij plegen laatste misdrijf			
Gemiddelde	33	33	33
Modus	19	19	20
leeftijd bij plegen eerste misdrijf			
Gemiddelde	21	27	28
Modus	14	15	16
minderjarigen (12 t/m 17 jaar)	8,4	13,2	12,5
jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar)	24,9	24,4	26,4
volwassenen (25 t/m 34 jaar)	26,0	21,5	22,5
volwassenen (35 t/m 44 jaar)	24,7	21,2	18,3
volwassenen (45 t/m 54 jaar)	12,6	13,0	12,0
volwassenen (55 t/m 64 jaar)	2,8	4,9	5,6

Bron: HKS

Stelselmatige geweldplegers plegen hun eerste misdrijf gemiddeld eerder (gemiddelde leeftijd 21 jaar) dan incidentele geweldplegers (27 jaar) en niet-geweldplegers (28 jaar). De meest voorkomende startleeftijd is 14 jaar voor de stelselmatige geweldpleger, voor de incidentele geweldpleger is dat 15 jaar en voor de niet-geweldpleger 16 jaar.

Figuur 3.5: Leeftijdsverdeling voor stelselmatige (links) en incidentele geweldplegers (rechts) in de periode 2007-2011.

Bron: HKS

In paragraaf 3.2 is geconstateerd dat zowel het aantal stelselmatige als het aantal incidentele geweldplegers sinds 2007 sterk is afgenomen. Uit figuur 3.5 kan worden afgeleid dat zowel het relatieve aandeel (naast het absolute aantal) jeugdige stelselmatige als incidentele geweldplegers is teruglopen. In 2007 was 10,7 procent van alle stelselmatige geweldplegers nog minderjarig, in 2011 was dat nog maar 6,1 procent. Het aandeel jongvolwassenen (18 t/m 24) ligt in deze periode rond een kwart. Ook bij de incidentele geweldplegers is het aandeel minderjarigen gedaald van 15,7 procent naar 11,8 procent, terwijl het aandeel jongvolwassenen ook daar stabiel is.

Beknopt beschrijven wij hier de resultaten van een artikel dat wij voor *Secondant* hebben geschreven (Van Nobelen & Van der Leest, 2011) over de mate waarin er bij geweldplegers sprake is van een leeftijdseffect. Het gros van al het criminele gedrag wordt door adolescenten gepleegd en is dus leeftijdsgebonden. Adolescenten verkennen hun grenzen en gaan experimenteren met hun vrijheid en na verloop van tijd houden de meesten hiermee op (Van Dijk, 2012). Dit geldt voor vermogensmisdrijven zonder geweld en voor vernielingen en openbareordemisdrijven, maar geldt dat ook voor geweldsmisdrijven tegen personen?

Om deze vraag te beantwoorden, hebben we uit het Herkenningssysteem van de Nederlandse politie (HKS) een populatie getrokken. We hebben gekozen voor een groep personen die in 1997 werden verdacht van minimaal één geweldsmisdrijf tegen personen en op dat moment tussen de 12 en 15 jaar oud waren. We hebben deze groep tot en met het jaar 2009, zij zijn dan tussen de 24 en 27 jaar, gevolgd. Onderzocht is in hoeverre deze groep in de jaren 1998-2009 opnieuw werd verdacht van geweldsmisdrijven tegen personen en meer specifiek, of dit gedrag al dan niet na enkele jaren stopt.

In 1997 staan 2171 jongeren tussen de 12 en 15 jaar in HKS geregistreerd voor het plegen van een geweldsmisdrijf tegen personen. De helft van deze jongeren wordt in de jaren daarna niet opnieuw verdacht van een dergelijk geweldsmisdrijf (52%, n=1134). De groep die ook na 1997 in HKS geregistreerd staat voor het plegen van een geweldsmisdrijf tegen personen, hebben we verdeeld in drie subgroepen. We gebruiken hier een andere typering dan in de voorgaande paragrafen om beter zicht te krijgen op de criminele carrière van de geweldplegers. De volgende drie categorieën zijn gebruikt:

- Incidentele geweldplegers zijn in de periode 1998-2009 in één of twee jaren verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen (33%, n=713).
- Meervoudige geweldplegers zijn in de periode 1998-2009 in drie tot vijf jaren verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen (13%, n=282).
- Structurele geweldplegers zijn in de periode 1998-2009 in zes jaren of meer verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen (2%, n=42).

De helft van de onderzochte groep jongeren stopt met het plegen van geweldsmisdrijven tegen personen. Van hen is het aannemelijk dat zij alleen geëxperimenteerd hebben met het plegen van geweld of eenmalig in de fout zijn gegaan. Daarnaast ligt het voor de hand dat structurele geweldplegers door de jaren heen in aanraking komen met de politie.

Waar we vooral in geïnteresseerd zijn, is de groep die we hier de meervoudige geweldplegers noemen. Plegen zij hun delicten in een aaneengesloten periode -vooral zichtbaar in de jaren direct na 1997- en daarna niet meer, dan wijst dit op een leeftijdseffect. Worden zij echter eens in de zoveel jaar verdacht van een geweldsmisdrijf, dan kunnen we nauwelijks spreken van experimenteergedrag maar heeft het gedrag een meer structureel karakter. Hetzelfde geldt -in iets mindere mate omdat zij in minder jaren verdachte zijn van een geweldsmisdrijf- ook voor de incidentele geweldplegers.

Om dit te onderzoeken hebben we de periode 1998-2009 opgedeeld in drie tijdvakken van elk vier jaar: 1998-2001, 2002-2005 en 2006-2009. Vervolgens hebben we per periode naar het aantal jaren gekeken waarin personen verdachte zijn van een geweldsmisdrijf tegen personen. Van de meervoudige geweldplegers wordt in de jaren 1998-2001 81 procent opnieuw verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen; de meerderheid slechts in één jaar uit deze periode. Als er sprake is van een leeftijdseffect, dan zou het percentage verdachten sterk moeten afnemen in de twee daaropvolgende periodes. Er is echter nauwelijks een daling te zien: in de periode 2002-2005 gaat het om 84 procent en in de periode 2006-2009 wordt nog altijd 74 procent van deze jongeren geregistreerd voor het plegen van een geweldsmisdrijf tegen personen (tabel 3.5).

Van de incidentele geweldplegers wordt in de periode 1998-2001 de helft opnieuw verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen. In de periode 2002-2005 is dit 39 procent en in de periode 2006-2009 is dit, opvallend genoeg, nog steeds een behoorlijke groep: 36 procent.

Tabel 3.6: Percentage meervoudige en incidentele geweldplegers dat wordt verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen

	1998-2001		2002-2005		2006-2009	
	Meervoudig	Incidenteel	Meervoudig	Incidenteel	Meervoudig	Incidenteel
Niet verdacht	19	50	16	61	26	64
Wel verdacht, waarvan:	81	50	84	39	74	36
In 1 jaar	49	45	43	37	41	33
In minimaal 2 jaar	32	6	41	2	33	3
Totaal	100	100	100	100	100	100

Bron: HKS

Deze resultaten wijzen er niet op dat er een aantal jaren is geëxperimenteerd met het plegen van geweld waarna het gedrag is gestopt. Negen tot twaalf jaar na 1997 wordt de meerderheid van de groep meervoudige geweldplegers opnieuw verdacht van het plegen van een geweldsmisdrijf tegen personen. Dit ondersteunt onze stelling dat een deel van de jonge geweldplegers volhardt in het plegen van geweldsmisdrijven tegen personen. Geweld kent anders dan vermogensdelicten slechts een beperkt leeftijdseffect. Dit komt overeen met de conclusie van Van Erpecum, zij stelt dat agressief gedrag zich meestal op jonge leeftijd ontwikkelt en doorwerkt tot op latere leeftijd en zich manifesteert in onder meer ernstig delinquent en/of gewelddadig gedrag (2005).

3.3.4 Land van herkomst

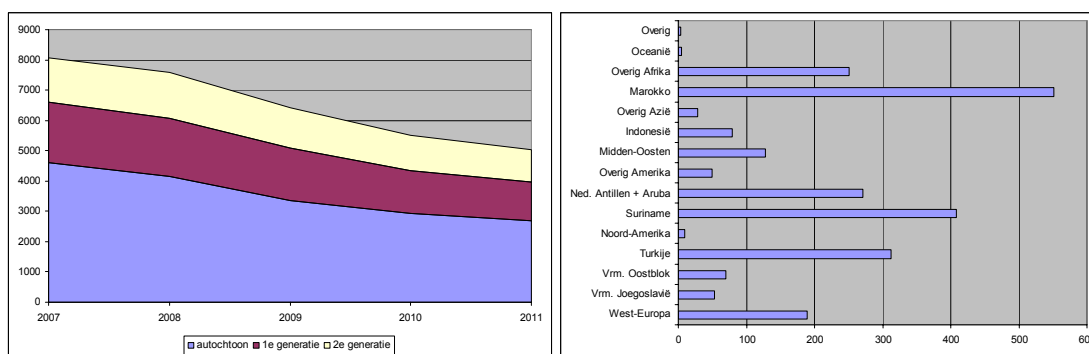
Tabel 3.7: Percentage autochtonen, eerstegeneratieallochtonen, tweedegeneratieallochtonen en niet-ingezetenen per type geweldpleger in 2011

	stelselmatige geweldplegers	incidentele geweldplegers	niet-geweldplegers
Autochtonen	51,3	56,0	55,2
Eerstegeneratieallochtonen	26,1	22,8	18,6
Tweedegeneratieallochtonen	20,4	17,4	15,9
niet-ingezetenen	2,1	3,8	10,2

Bron: HKS

Om inzicht te krijgen in het land van herkomst wordt gebruikgemaakt van de definities van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Niet de nationaliteit, maar het geboorteland van de verdachte en diens ouders is daarbij leidend. Een allochtoon is een inwoner van Nederland van wie minstens een ouder in het buitenland is geboren. Een eerstegeneratieallochtoon is een inwoner van Nederland die in het buitenland is geboren en van wie ten minste een ouder in het buitenland is geboren. Een allochtoon van de tweede generatie is een inwoner van Nederland die in Nederland is geboren en van wie ten minste een ouder in het buitenland is geboren.

Figuur 3.7: Aantal stelselmatige geweldplegers naar land van herkomst 2007-2011 en aantal niet-Nederlandse verdachten van geweld per herkomstland

Bron: HKS

In het linkerdeel van figuur 3.7 is cumulatief de herkomst van verdachten weergegeven. In 2007 werden ruim 8000 stelselmatige geweldplegers geregistreerd. Dus zowel autochtonen, eerstegeneratie- en tweedegeneratieallochtonen. Uit de linkerfiguur blijkt dat in de periode 2007-2011 het aantal stelselmatige geweldplegers in de drie onderscheiden categorieën is afgenomen. Meer dan de helft van de stelselmatige geweldplegers heeft in 2011 een autochtone herkomst. Het aantal autochtone stelselmatige geweldplegers is in de periode 2007-2011 met 42 procent gedaald, het aantal eerstegeneratieallochtonen met 37 procent en het aantal tweedegeneratieallochtonen met 27 procent. Ook bij de incidentele geweldplegers is het aantal autochtone verdachten sterker gedaald (26 procent) dan het aantal allochtone verdachten van de eerste (20 procent) of tweede generatie (12 procent). Bij de verdachten die niet zijn aangehouden voor een geweldsdelict is het beeld vergelijkbaar: het aantal autochtone verdachten is met een kwart gedaald, het aantal allochtone verdachten van de eerste generatie met 15 procent en het aantal verdachten van de tweede generatie is met 7 procent gedaald in de periode 2007-2011.

In het rechterdeel van figuur 3.7 is Nederland als land van herkomst van stelselmatige daders weggelaten. In 2011 vormen verdachten met Marokko als land van herkomst de op één na grootste groep voor Suriname en Turkije. Aangezien er in Nederland ook relatief veel personen wonen uit deze landen is het interessant om te onderzoeken, welke groepen oververtegenwoordigd zijn. In Statline van het CBS wordt voor iedere inwoner van Nederland het land van herkomst bijgehouden. Wij kunnen dit aantal afzetten tegen het aantal expressiefgeweldplegers (zowel stelselmatige als incidentele) uit HKS. Dit levert een schatting op van de oververtegenwoordiging van bepaalde ethniciteiten bij geweld tegen personen. Bij de geweldplegers zijn burgers uit de (voormalige) Antillen en Aruba oververtegenwoordigd, net als geweldplegers uit Marokko, Suriname en Turkije. Als wij alleen kijken naar de stelselmatige geweldplegers dan blijven personen uit de (voormalige) Antillen en Aruba, Marokko, Suriname en Turkije oververtegenwoordigd.

Tabel 3.8: Herkomstland per generatie, aantal inwoners per herkomstland, aantal geweldplegers per herkomstland en het aantal geweldplegers en stelselmatige geweldplegers per 100 inwoners in 2011

	Nederland	Westers ^[1]	Oost-Europa	Turkije	Suriname	(Voormalige) Antillen en Aruba	Marokko	Overig Afrika
Eerste generatie	13.228.780	665.865	210.663	197.042	184.453	81.968	167.607	302.988
Tweede generatie	Nvt.	861.909	82.646	191.925	160.281	59.377	188.276	274.254
Aantal inwoners	13.228.780	1.527.774	293.309	388.967	344.734	141.345	355.883	577.242
Aantal geweldplegers	27.798	3.476	1.850	3.011	3.522	2.112	4.036	2.097
Aantal geweldplegers per 100 inwoners	0,2	0,2	0,6	0,8	1,0	1,5	1,1	0,4
Aantal stelselmatige geweldplegers per 100 inwoners	0,02	0,02	0,04	0,08	0,12	0,19	0,16	0,04

Bron: CBS, Statline, bewerking DLIO i.o. en HKS.

Tabel 3.9: Aantal stelselmatige geweldplegers naar land van herkomst 2007-2011

	Nederland	Westers ⁶	Oost-Europa	Turkije	Suriname	(Voormalige) Antillen en Aruba	Marokko	Overig Afrika
2007	4.610	545	176	525	599	458	679	286
2008	4.196	509	173	525	547	475	722	291
2009	3.396	397	168	472	568	400	654	229
2010	2.966	362	134	340	458	363	587	224
2011	2.716	283	123	312	408	271	552	251
Ontwikkeling 2007-2011	- 41 %	- 48 %	- 30 %	- 41 %	- 32 %	- 41 %	- 19 %	- 12 %

Bron: HKS

In de periode 2007-2011 is het aantal stelselmatige geweldplegers gedaald. De daling verschilt als wordt gekeken naar het land van herkomst van de dader. Zo valt op dat het aantal stelselmatige geweldplegers met een Marokkaanse en andere Afrikaanse herkomst relatief minder is gedaald dan bij andere groepen. Terwijl het aantal stelselmatige geweldplegers uit westerse landen sterker is gedaald dan gemiddeld.

3.3.5 Jeugdige geweldplegers

Eerder is al geconstateerd dat het aantal stelselmatige geweldplegers is afgenomen, daarbij neemt ook het aantal jeugdige geweldplegers af. Uit recente onderzoeken blijkt echter dat er in Nederland toch een aantal jeugdigen is die zich structureel aan geweld schuldig maken. Zo blijkt uit onderzoek van Beke en anderen (2013) dat er in Nederland zeer gewelddadige jeugdgroepen actief zijn die zich structureel schuldig maken aan ernstige vormen van expressief geweld en zich daarbij onaantastbaar wanen. Bij deze groepen is een ontwikkeling in het geweldsgebruik waarneembaar. Zo wordt er door de leden reactief geweld tegen de politie gepleegd als zij worden aangehouden. Dit kan uitmonden in zwaar fysiek geweld. Daarnaast zijn er ook jongeren die actief geweld tegen de politie inzetten. Dit kan variëren van (doods)bedreigingen waarbij politieagenten met naam en toenaam worden genoemd tot gerichte intimidatie in de privésfeer. Jongeren op scooters volgen agenten, ze gaan rondhangen voor de woning van de politieman of voor de school van zijn kinderen. Vernielingen aan auto of woning komen regelmatig voor (Beke e.a., 2013).

⁶ Bij westerse herkomst gaat het om personen die afkomstig zijn uit West-Europa (exclusief Nederland), Indonesië, Oceanië of Noord-Amerika.

Een belangrijk deel van deze jongeren heeft een licht verstandelijke beperking⁷ of kampt met ernstige psychische en/of gedragsstoornissen. Ze hebben moeite om hun agressie onder controle te houden (Beke e.a., 2013). De onderzoekers omschrijven deze jongeren als 'wandelende tijdbommen'.

Ook uit ander onderzoek blijkt dat licht verstandelijk gehandicapte jongeren of jongeren met een stoornis zich veel vaker schuldig maken aan gewelddadig gedrag dan niet-gehandicapte jongeren of jongeren die geen stoornis hebben. Van de jongeren en jongvolwassenen in detentie heeft, volgens Doreleijers, 90 procent last van een psychische stoornis (2009). Van de jongeren die in contact komen met de politie geldt dat voor een op de drie. Het gaat om psychische stoornissen, gedragsstoornissen, ontwikkelingsstoornissen en psychotische stoornissen. Teeuwen beschrijft een aantal onderzoeken waarin het aantal licht verstandelijk gehandicapten in de justitiële keten wordt geschat tussen de 35 en 45 procent (2012). Volgens Teeuwen hebben licht verstandelijk gehandicapte jongeren met veel meer risicofactoren te maken dan hun normaal 'begaafde' leeftijdsgenoten. Relatief veel licht verstandelijk gehandicapte jongeren komen uit onstabiele gezinnen en wonen in slechte wijken. Deze jongeren leven in een primaire gemeenschap die hun niet de waarden en normen meegeeft die nodig zijn om in de huidige maatschappij mee te komen. Een deel van deze jongeren leeft op straat, en leert daar de normen en waarden van de straat. Deze jongeren vertrouwen anderen relatief snel en zijn extra kwetsbaar voor de invloed van 'negatieve' vrienden. Zij plegen hun delicten dan ook vaak samen met anderen delicten. Volgens Teeuwen lijkt het alcohol- en drugsgebruik bij licht verstandelijk gehandicapte jongeren steeds problematischer te worden. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren hebben een grotere kans om gearresteerd, aangeklaagd en veroordeeld te worden dan niet gehandicapten. Waarschijnlijk komt dit door hun beperkte sociale vaardigheden en hun onvermogen om boosheid en frustratie te hanteren (Teeuwen, 2012).

De jeugdige geweldplegers vormen niet de enige groep geweldplegers waar het niet goed meegaat. Er zijn ook volwassen geweldplegers die zich structureel schuldig maken aan gewelddadig gedrag. Het Verwey-Jonkerinstituut heeft een dadertypologie gemaakt waarin zij het type geweld als leefstijl onderscheiden. Het gaat dan om mannen tussen de 15 en 50 jaar oud met een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Zij hebben een onaangepaste leefstijl en zien het gebruik van geweld als 'normaal' gedrag (Bakker, Drost & Roeleveld, 2010).

3.4 Profiel seksueelgeweldpleger

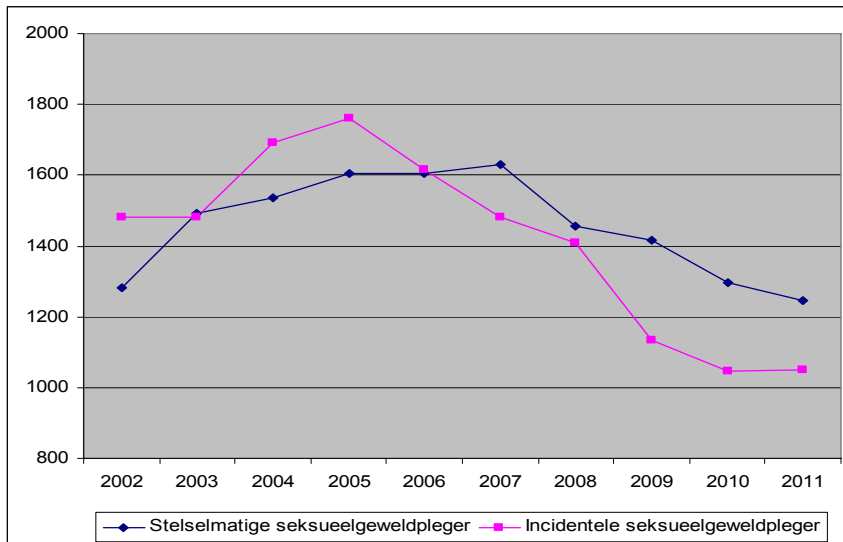
In hoofdstuk 2 is seksueel geweld beschreven als onderdeel van expressief geweld. In deze paragraaf wordt een apart profiel opgesteld van de plegers van seksueel geweld. Hiervoor is gekozen om te kunnen analyseren of de seksueelgeweldpleger verschilt van de eerder beschreven (expressief) geweldpleger. Seksueelgeweldplegers zijn personen die in het HKS-bestand geregistreerd staan als verdachte van verkrachting of feitelijke aanranding der eerbaarheid. In deze paragraaf worden twee typen plegers van seksueel geweld onderscheiden. De incidentele seksueelgeweldpleger en de stelselmatige seksueelgeweldpleger.

De definities van de categorieën seksueelgeweldpleger verschillen van die van de categorieën geweldpleger tegen personen. Een stelselmatige seksueelgeweldpleger is in het peiljaar twee of meer keer aangehouden voor seksueel geweld of is in het peiljaar één keer verdacht van dit delict en meer dan twee keer in zijn of haar hele criminele carrière. Een incidentele seksueelgeweldpleger is een verdachte die in het peiljaar *minimaal* één keer is aangehouden

⁷ De diagnose licht verstandelijk gehandicapt is gebaseerd op twee criteria: intelligentie en sociaal aanpassingsvermogen. Iemand is licht verstandelijk gehandicapt met een IQ tussen de 50 en 70 (Teeuwen, 2012). Er is geen maat om sociaal aanpassingsvermogen vast te stellen.

voor seksueel geweld, zonder tot de stelselmatige seksueelgeweldplegers te behoren. De twee typen seksueelgeweldplegers worden vergeleken met niet-seksueelgeweldplegers. Dat zijn personen van 12 jaar of ouder die verdacht worden van een misdrijf, maar niet verdacht worden van seksueel geweld.

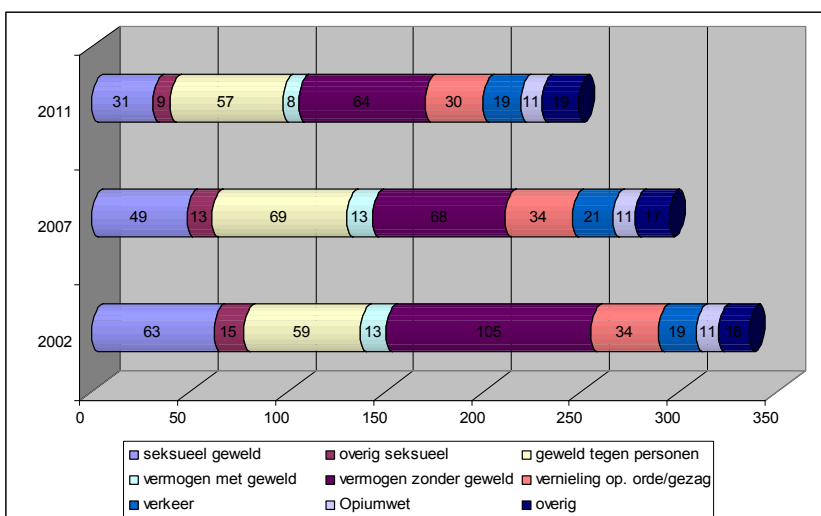
Figuur 3.6: Aantal stelselmatige en incidentele seksueelgeweldplegers 2002-2011

Bron: HKS

Ruim 1 procent van alle verdachten uit het HKS-bestand kan gerekend worden tot de seksueelgeweldplegers. In 2011 werden 1245 stelselmatige seksueelgeweldplegers geregistreerd. In 2007 lag dat aantal bijna een kwart hoger. In dezelfde periode nam het aantal incidentele seksueelgeweldplegers met bijna 30 procent af. Deze daling is verrassend als wordt gekeken naar het slachtofferschap van aanranding en verkrachting dat uit de Integrale Veiligheidsmonitor kan worden afgeleid. Het slachtofferschap blijft namelijk redelijk constant. Uit de IVm blijkt overigens ook dat er zelden aangifte wordt gedaan van gewelddadig seksuele delicten.

Figuur 3.7: Aantal delicten per honderd stelselmatige seksueelgeweldplegers voor 2002, 2007 en 2011

Bron: HKS

Het aantal verkrachtingen en aanrandingen dat gepleegd wordt door stelselmatige plegers van seksueel geweld is gehalveerd in de periode 2002-2011. Door deze groep worden in deze periode ook aanmerkelijk minder vermogensdelicten zonder geweld (38 procent).

Stelselmatige seksueelgeweldplegers maken zich niet alleen schuldig aan gewelddadig seksueel gedrag, maar ook aan andere vormen van geweld. De stelselmatige plegers van seksueel geweld worden in 2002 bijna net zo vaak verdacht van seksueel geweld als van geweld tegen personen. In 2011 worden zij daar zelfs vaker van verdacht dan van seksueel geweld.

Tabel 3.10: Profielvergelijking stelselmatige seksueelgeweldplegers, incidentele seksueelgeweldplegers en niet-seksueelgeweldplegers 2011

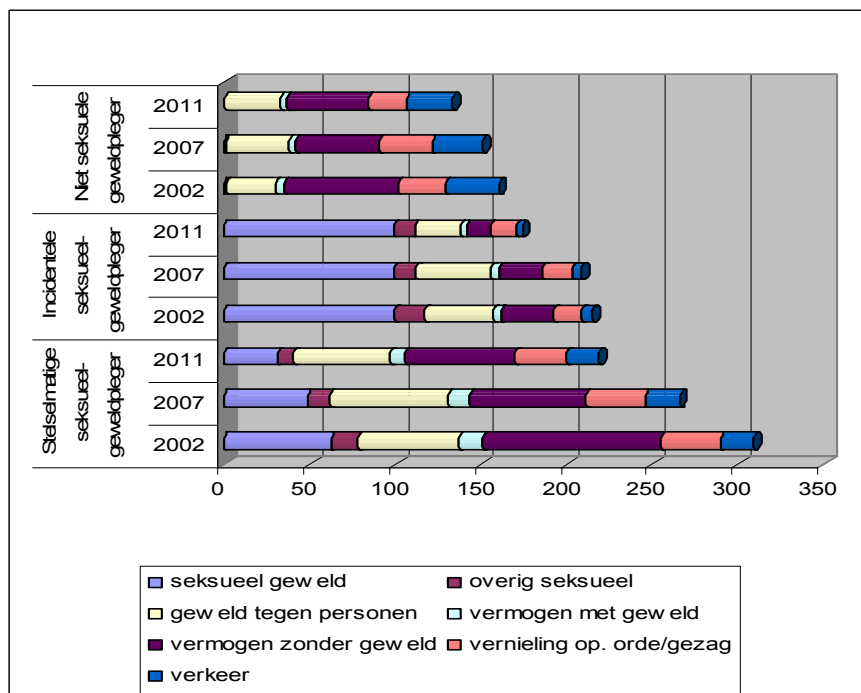
	Stelselmatige seksueel- geweldplegers	Incidentele seksueel- geweldplegers	Niet-seksueel- geweldplegers
OMVANG			
bevolking 12 jaar en ouder	14.358.943	14.358.943	14.358.943
index bevolking (2007 = 100)	102	102	102
verdachten totaal	1.245	1.049	196.263
index verdachten (2007 = 100)	76	71	81
aantal niet-ingezeten verdachten	11	90	17.398
aantal ingezeten verdachten	1.234	959	178.865
ingezeten verdachten per 10.000 inwoners	1	1	125
RECIDIVE			
antecedenten	2.105	1.490	243.306
Misdrijven	3.096	1.949	304.312
misdrijven per antecedent	1,5	1,3	1,3
antecedenten per verdachte	1,7	1,4	1,2
misdrijven per verdachte	2,5	1,9	1,6
LEEFTIJD			
leeftijd bij plegen laatste misdrijf			
Gemiddelde	37	33	33
Modus	19	15	19
leeftijd bij plegen eerste misdrijf			
Gemiddelde	23	29	28
Modus	13*	14	15
MISDRIJVEN (aantallen per honderd verdachten)			
vermogen zonder geweld	64,5	14,5	47,7
vermogen met geweld	8,2	2,9	3,8
vernietiging en openbare orde	30,0	15,0	21,8
geweld tegen personen	57,1	27,2	32,2
gewelddadig seksueel	31,4	100 ⁸	Nvt
overig seksueel	8,9	11,6	1,0
Verkeer	19,4	3,1	27,0
Opium	10,9	2,3	10,2
Overig	18,6	9,2	11,4
Totaal	248,7	185,8	155,1
DEELPOPULATIES (percentage van verdachtengroep)			
minderjarigen (12 t/m 17 jaar)	4,2	17,0	11,0
jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar)	19,5	20,3	26,3
volwassenen (25 t/m 34 jaar)	22,5	21,9	23,6
volwassenen (35 t/m 44 jaar)	24,4	19,4	18,3
volwassenen (45 t/m 54 jaar)	21,2	11,2	12,8
volwassenen (55 t/m 64 jaar)	6,3	6,1	5,5
autochtonen	39,2	39,5	53,4
eerstegeneratieallochtonen	37,1	31,6	19,8
tweedegeneratieallochtonen	22,7	19,7	17,4
Vrouwen	0,1	0,9	17,7
Verslaafden	19,8	2,7	3,5
nieuwkomers	2,2	52,5	47,9
Veelplegers	60,2	10,9	11,4

* Modus heeft meerdere waarden die even vaak voorkomen, de kleinste is weergegeven

Bron: HKS

⁸ De definitie van incidentele seksueelgeweldpleger heeft ertoe geleid dat deze groep volledig bestaat uit incidentele seksueelgeweldplegers die in een jaar een keer verdacht worden van seksueel geweld. Dit betekent dat per honderd verdachten zij goed zijn voor honderd seksueel gewelddadige misdrijven.

Figuur 3.8: Aantal delicten per honderd verdachten per type seksueelgeweldpleger voor 2002, 2007 en 2011.

Bron: HKS

In 2002 werden honderd stelselmatige plegers van seksueel geweld verdacht van 336 delicten⁹. In 2007 was dat gedaald tot 295 en in 2011 tot 249 delicten per honderd verdachten, een afname van een kwart. Het aantal delicten waar incidentele seksueelgeweldplegers of niet-seksueelgeweldplegers van verdacht worden is minder sterk gedaald, met respectievelijk 19 en 14 procent. Zowel het aantal misdrijven als het aantal antecedenten per stelselmatige seksueelgeweldpleger ligt hoger dan voor de incidentele seksueelgeweldpleger en niet-seksueelgeweldpleger. Maar het verschil is minder groot dan bij de in de vorige paragraaf beschreven typen expressiefgeweldplegers.

Stelselmatige seksueelgeweldplegers worden relatief vaker verdacht van andere geweldsvormen dan de incidentele seksueelgeweldpleger en de niet-seksueelgeweldplegers. Stelselmatige seksueelgeweldplegers worden bijna twee keer vaker verdacht van het plegen van geweld tegen personen dan de plegers van niet-seksueel geweld. De groep stelselmatige seksueelgeweldplegers wordt gemiddeld drie keer vaker verdacht van vermogensdelicten met geweld dan de plegers van niet-seksueel geweld en gemiddeld bijna twee keer vaker dan de incidentele seksueelgeweldpleger.

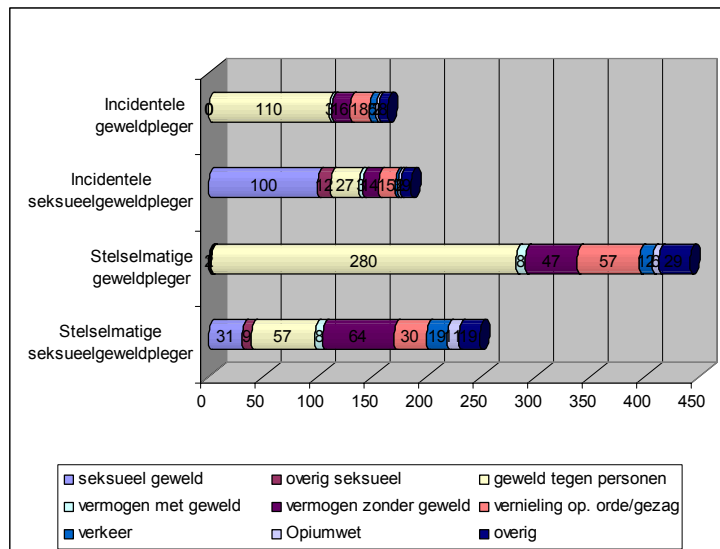
Kenmerken

Stelselmatige seksueelgeweldplegers zijn mannen. Van bijna een vijfde wordt aangegeven dat deze verslaafd zijn, ter vergelijking voor de incidentele seksueelgeweldplegers geldt dat voor 3 procent en voor de plegers van niet-seksueel geweld voor 3 1/2 procent. Het gaat vooral om een drugsverslaving (85 procent). Minder dan een kwart van de stelselmatige plegers van seksueel geweld is jonger dan 25. Een derde van de stelselmatige (niet-seksuele) geweldplegers is jonger dan 25. Bij stelselmatige seksueelgeweldplegers is bijna twee keer zo vaak aangegeven dat zij

⁹ In figuur 3.8 ontbreken de overige delicten en overtredingen van de opiumwet.

verslaafd zijn dan bij de stelselmatige (niet-seksuele) geweldplegers: 20 procent tegen 11 procent. Van de stelselmatige seksueelgeweldplegers is 39 procent autochtoon, bij de stelselmatige (niet-seksuele) geweldplegers ligt dat op 51 procent. Vooral het aandeel eerstegeneratieallochtonen verschilt: 37 procent in vergelijking tot 26 procent voor de (niet-seksuele) stelselmatige geweldplegers. Het aandeel veelplegers bij de stelselmatige seksueelgeweldplegers is twee keer zo groot als bij de stelselmatige (niet-seksuele) geweldplegers (60 procent).

Figuur 3.9: Aantal delicten per honderd verdachten voor typen expressiefgeweldplegers en typen seksueelgeweldplegers in 2011.

Bron: HKS

Stelselmatige plegers van seksueel geweld maken zich weliswaar aan veel minder misdrijven schuldig dan de stelselmatige (niet-seksuele) geweldplegers, maar zij worden wel verdacht van een breed scala aan verschillende misdrijven. Wat verder opvalt is dat de stelselmatige seksueelgeweldpleger eerder is gestart met het plegen van misdrijven. De modus bij het plegen van het eerste delict ligt op 13 jaar. Daarnaast ligt de gemiddelde leeftijd bij het plegen van het laatste delict met 37 jaar hoger dan bij de andere twee typen, een groter deel is bovendien verslaafd. De seksuele misdrijven lijken onderdeel uit te maken van een breder problematisch gedrag.

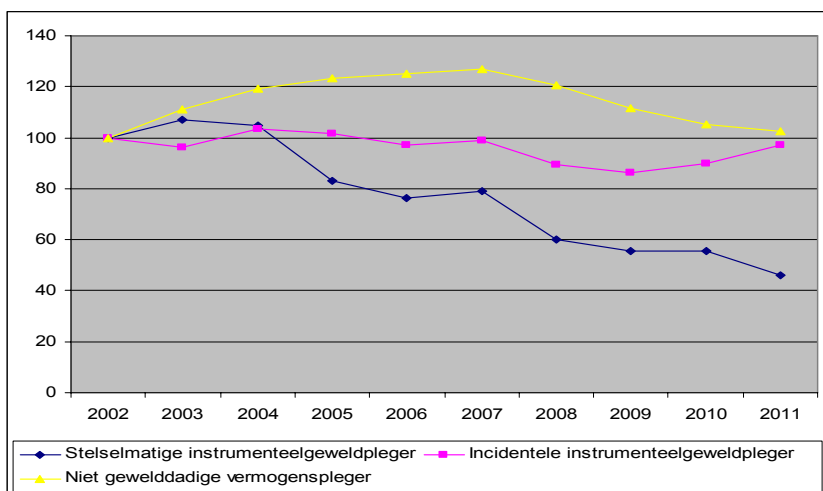
3.5 Profiel instrumenteelgeweldpleger

In hoofdstuk 1 is een onderscheid gemaakt tussen expressief en instrumenteel geweld. Expressief geweld wordt vaak omschreven als het geweld om het geweld. Bij het profiel van de expressiefgeweldplegers werd duidelijk dat een deel van de stelselmatige geweldplegers zich ook schuldig maakt aan instrumenteel geweld. Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat instrumenteel geweld en expressief geweld ook samen kunnen gaan. Uit een analyse van straatrovers in Almere (Nieuwenhuis e.a., 2010) kwam naar voren dat een deel van de straatrovers om de kick is gepleegd.

Uit het profiel van de instrumenteelgeweldplegers kan worden afgeleid in welke mate plegers van instrumenteel geweld zich ook schuldig maken aan vormen van expressief geweld. Het gaat dan onder meer om de vraag in welke mate geweld als bijzonder of abnormaal gedrag moet worden gezien.

Net als bij de vorige twee typen hebben wij twee typen gewelddadige plegers van vermogensdelicten onderscheiden. De stelselmatige instrumenteelgeweldpleger en de incidentele instrumenteelgeweldpleger. Gewelddadige plegers van vermogensdelicten zijn personen die verdacht worden van artikel 312 of 317 Wetboek van Strafrecht. Onder deze artikelen vallen straatroof, overval, afpersing en andere vormen van diefstal met (bedreiging van) geweld. Een stelselmatige pleger van instrumenteel geweld is in het peiljaar drie of meer keer aangehouden voor het plegen van een vermogensdelict met geweld of is in het peiljaar twee keer verdacht van dit delict en meer dan drie keer in zijn of haar hele criminele carrière. Een incidentele instrumenteelgeweldpleger is een verdachte die in het peiljaar *minimaal* één keer is aangehouden voor een vermogensdelict met geweld, zonder tot het type stelselmatige geweldplegers te behoren.

Figuur 3.10: Index categorieën gewelddadige plegers van vermogensdelicten 2002-2011 (2002=100)

Bron: HKS

Het aantal stelselmatige instrumenteelgeweldplegers neemt tot 2003 toe, waarna het sterk afneemt. Mogelijk kan dit deels verklaard worden door de intensieve aanpak van overvallen en straatroof. De ontwikkeling van de groep incidentele instrumenteelgeweldplegers heeft een iets grilliger verloop. Het aantal neemt toe tot 2004, dan stabiliseert het zich enigszins tot 2007, waarna een daling optreedt tot 2009 en het vervolgens weer toeneemt.

Tabel 3.11: Profielvergelijking: stelselmatige instrumenteelgeweldplegers, incidentele instrumenteelgeweldplegers en niet-gewelddadige vermogenspleger 2011

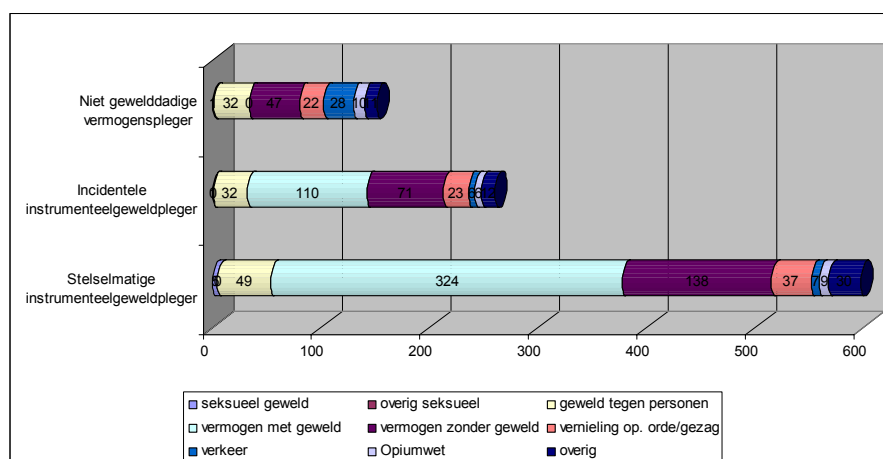
	Stelselmatige Instrumentele geweldplegers	Incidentele Instrumentele geweldplegers	Niet- gewelddadige vermogenspleger
OMVANG			
bevolking 12 jaar en ouder	14.358.943	14.358.943	14.358.943
index bevolking (2007 = 100)	102	102	102
Verdachten totaal	372	5.868	192.342
index verdachten (2007 = 100)	58	98	81
aantal niet-ingezeten verdachten	4	438	17.066
aantal ingezeten verdachten	368	5.430	175.276
ingezeten verdachten per 10.000 inwoners	0,3	3,8	122,1
RECIDIVE			
antecedenten	1.016	10.796	235.114
Misdrijven	2.222	15.286	291.877
misdrijven per antecedent	2,2	1,4	1,2
antecedenten per verdachte	2,7	1,8	1,2
misdrijven per verdachte	6,0	2,6	1,5
LEEFTIJD			

	Stelselmatige Instrumentele geweldplegers	Incidentele Instrumentele geweldplegers	Niet- gewelddadige vermogenspleger
leeftijd bij plegen laatste misdrijf			
Gemiddelde	24	25	33
Modus	18	18	19
leeftijd bij plegen eerste misdrijf			
Gemiddelde	16	19	28
Modus	14	15	16
MISDRIJVEN (aantallen per 100 verdachten)			
vermogen zonder geweld	137,6	70,8	46,7
vermogen met geweld	323,7	109,7	Nvt
vernieling en openbare orde	36,6	23,4	21,7
geweld tegen personen	49,2	31,5	32,3
gewelddadig seksueel	4,8	0,8	0,7
overig seksueel	0	0,3	1,1
Verkeer	7,0	5,5	27,6
Opium	8,9	6,2	10,2
Overig	29,6	12,3	11,4
Totaal	597,3	260,5	151,7
DEELPOPULATIES (percentage van verdachtengroep)			
minderjarigen (12 t/m 17 jaar)	25,3	25,4	10,5
jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar)	38,2	36,9	25,9
volwassenen (25 t/m 34 jaar)	19,6	19,8	23,7
volwassenen (35 t/m 44 jaar)	14,2	11,3	18,6
autochtonen	26,9	30,7	53,9
eerstegeneratieallochtonen	28,5	25,2	19,8
tweedegeneratieallochtonen	42,7	36,0	16,7
niet-ingezetenen	1,1	7,5	8,9
Vrouwen	3,5	8,8	17,8
Verslaafden	10,8	6,2	3,5
nieuwkomers	6,7	25,0	48,4
Veelplegers	41,4	22,8	11,3

Bron: HKS

De groep stelselmatige instrumenteelgeweldplegers is relatief klein in vergelijking met de groep stelselmatige geweldplegers. Mogelijk hangt dit samen met de leeftijd van de instrumenteelgeweldplegers. Zowel van de stelselmatige als van de incidentele instrumenteelgeweldplegers is een kwart minderjarig en meer dan een derde jongvolwassen. Als naar de gemiddelde leeftijd bij het plegen van het laatste delict wordt gekeken, dan ligt deze negen jaar lager voor stelselmatige instrumenteelgeweldplegers dan voor de stelselmatige geweldplegers. Deze resultaten wijzen erop dat de meeste instrumenteelgeweldplegers een relatief korte criminele carrière doorlopen.

Figuur 3.11: Aantal delicten per type instrumenteelgeweldpleger in 2011

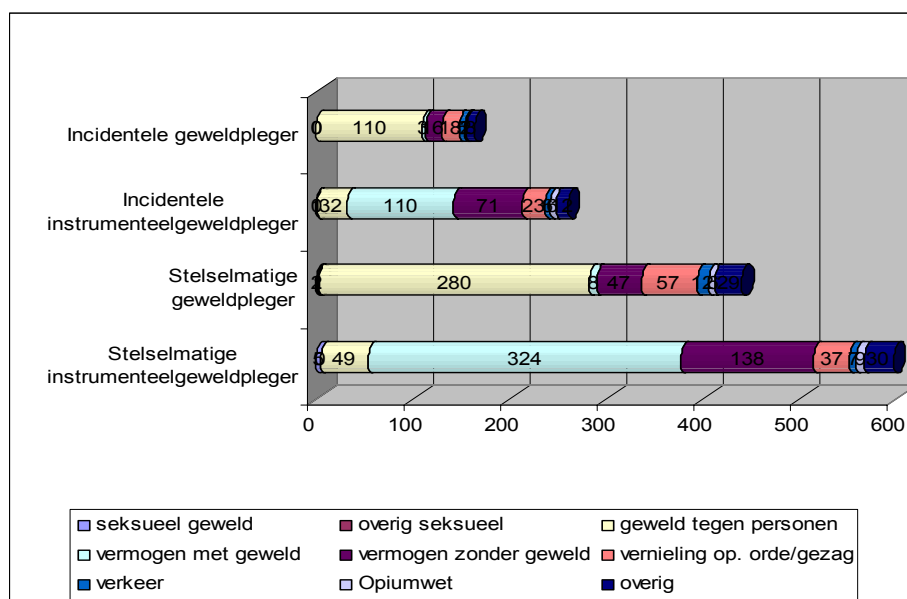

Bron: HKS

Stelselmatige plegers van instrumenteel geweld worden vooral verdacht van vermogensdelicten. Als de vermogensdelicten met en zonder geweld bij elkaar worden opgeteld, dan gaat het om ruim driekwart van alle misdrijven waarvan zij verdacht worden. De gepleegde misdrijven zijn primair gericht op het verkrijgen van geld of goederen. Dit geldt ook voor de incidentele plegers van instrumenteel geweld, bijna 70 procent van de delicten waarvan deze groep wordt verdacht zijn vermogensdelicten. Toch maken stelselmatige plegers van instrumenteel geweld zich net als de stelselmatige geweldplegers ook vaker schuldig aan andere geweldsdelicten. Zij worden vaker (56 procent) verdacht van geweld tegen personen, maar liefst vijf keer vaker van seksueel geweld en van vernieling en verstooring van de openbare dan incidentele plegers van instrumenteel geweld. Uit een aantal recente onderzoeken is gebleken dat niet ieder gewelddadig vermogensdelict puur en alleen gericht is op de buit. Zo vonden Nieuwenhuis en anderen (2010) dat de meeste daders van straatroven in Almere de straatroof pleegden uit verveling of voor de kick: 'geld maken' leek van ondergeschikt belang. Een andere opvallende uitkomst van hun onderzoek was een diffuus dader-slachtofferschap: een derde van de verdachten stond tevens geregistreerd als slachtoffer van een geweldsdelict. Mesu en anderen (2011) hebben woningovervallen onderzocht: zij concluderen dat overvallers excessief geweld kunnen gebruiken waarbij zij naast het meenemen van de buit ook uit leken te zijn op het geweldgebruik zelf. Blok (1991) stelt dat er sprake is van een continuüm: sommige handelingen hebben meer instrumentele andere meer expressieve kanten. Hij noemt het voorbeeld van een straatroof waar instrumentele aspecten lijken te overheersen, maar waar ook sprake kan zijn van expressieve kanten zoals de status, positie en reputatie van de dader.

Stelselmatige instrumenteelgeweldplegers worden van meer delicten verdacht dan stelselmatige geweldplegers: in 2011 ging het per honderd verdachten om respectievelijk 597 en 441 misdrijven. Uit figuur 3.12 wordt duidelijk dat stelselmatige gewelddadige plegers van vermogensdelicten op drie delicten sterk verschillen van de stelselmatige geweldplegers: zij worden veel vaker verdacht van vermogensdelicten met geweld en zonder geweld, maar worden veel minder vaak verdacht van geweld tegen personen en in minder mate van verstoringen van de openbare orde of het plegen van vernielingen.

Figuur 3.12: Aantal delicten instrumenteelgeweldplegers en expressiefgeweldplegers 2011

Bron: HKS

Ook bij vergelijking van de twee groepen incidentele verdachten worden deze verschillen teruggevonden. Het beeld ontstaat dat plegers van gewelddadige vermogensdelicten vooral gericht zijn op het verkrijgen van bepaalde goederen. Maar zij worden slechts in beperkte mate verdacht van geweld tegen personen. Geweld wordt door het gros van de verdachten uit deze groep instrumenteel gebruikt.

Als de kenmerken van beide groepen stelselmatige daders worden vergeleken dan valt op dat de meerderheid van de stelselmatige plegers van instrumenteel geweld jonger is dan 25 jaar (54 procent), van de stelselmatige geweldplegers is slechts een derde jonger dan 25. Een meerderheid van de stelselmatige geweldplegers is autochtoon (51 procent), terwijl een minderheid van de stelselmatige instrumenteelgeweldplegers dat is (27 procent). Vooral het aandeel tweedegeneratieallochtonen is bij de stelselmatige instrumenteelgeweldplegers (42 procent) hoog.

4 Factoren die van invloed zijn op geweld

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken zijn de aard, omvang en ontwikkeling van de vormen van expressief geweld beschreven. In dit hoofdstuk worden factoren beschreven waarvan wetenschappelijk bewezen is dan wel sterke vermoedens bestaan dat zij van invloed zijn op het ontstaan van geweld. Geweld is vanuit verschillende disciplines bestudeerd, vanuit de sociologie, filosofie, antropologie, psychologie, (neuro)biologie en criminologie. In dit hoofdstuk worden ook verklaringen gegeven die de ontwikkeling van geweld beschrijven. Tevens worden de gevolgen van geweld voor de slachtoffers beschreven.

Bakker, Drost en Roeleveld (2010) onderscheiden twee soorten factoren: risicofactoren en beschermende factoren. Risicofactoren vergroten de kans op gewelddadig gedrag en beschermende factoren verkleinen deze kans. Volgens Peeck (2012) kunnen deze factoren direct of indirect van invloed zijn op gedrag. Bakker, Drost en Roeleveld (2010) noemen de volgende beschermende factoren: een vast woonadres, stabiele familierelaties, een vaste baan en vast inkomen, zelfvertrouwen en religieuze en/of sterke morele overtuigingen. Peeck (2012) stelt dat ook een stabiele thuissituatie waarbij kinderen bij hun beide ouders wonen de kans op gewelddadig gedrag verkleint. Bij aanwezigheid van deze factoren treedt er een remmend effect op voor de dader om gewelddadig te worden. Als echter één remmende factor wegvalt, vallen ook andere factoren weg. Instabiele relaties, antisociaal gedrag en moeilijkheden met alcohol en/of drugs vormen risicofactoren. Andere risicofactoren zijn opgroeien in 'gebroken gezinnen' zonder een aanwezige vader, laaggekwalficeerd werk, een lage opleiding en werkloosheid of arbeidsongeschiktheid.

In de literatuur bestaat consensus over het feit dat gewelddadig gedrag zelden een enkele oorzaak heeft maar het gevolg is van meerdere factoren. Meestal gaat het om een combinatie van *nature* (aangeboren) en *nurture* (aangeleerde) factoren. *Nature* en *nurture* factoren worden tegenwoordig niet tegenover elkaar geplaatst, maar er wordt uitgegaan van interactie tussen genen, hersenontwikkeling en sociale en andere omgevingsfactoren (De Kogel, 2009). Vaak is er sprake van een opeenstapeling van oorzakelijke factoren die het ontstaan ervan verklaren (Van Erpecum, 2005). Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat daarbij geen sprake is van een hiërarchie. Alle factoren kunnen in min of meer gelijke mate een bijdrage leveren aan het ontstaan van geweld. Vooral het aantal factoren dat in het geding is, is bepalend voor de vraag of iemand gewelddadig gedrag zal vertonen. Deels is gedrag te relateren aan individuele kenmerken. Deels hangt het samen met de sociale en fysieke omgeving. Individen met potentieel agressieve neigingen zijn vatbaarder voor risicofactoren (Van Erpecum, 2005).

4.1.1 Biologische en psychische factoren

In het afgelopen decennium is er beter zicht ontstaan op stoornissen van jongeren en jongvolwassenen die met justitie in aanraking komen. Volgens Doreleijers (2009) heeft 90 procent van de jongeren en jongvolwassenen in detentie last van een psychische stoornis. Van de jongeren die in contact komen met de politie geldt dat voor een op de drie. Het gaat om psychische stoornissen, gedragsstoornissen, ontwikkelingsstoornissen en psychotische stoornissen. Volgens Van Erpecum (2005) bestaat er een verband tussen het hebben van een

ADHD-stoornis of een APD-stoornis¹⁰ en het ontstaan van geweld. Hersenfunctiestoornissen kunnen onder bepaalde omstandigheden ertoe leiden dat iemand geweld gaat gebruiken. Doreleijers stelt dat er een duidelijke relatie bestaat tussen dergelijke stoornissen en de aard en ernst van het delictgedrag. Deze stoornissen zijn in meer of mindere mate erfelijk bepaald. De invloed van deze factoren hangt af van een ingewikkeld spel van wederzijdse beïnvloeding met opvoeding en andere omgevingsfactoren, dus om de interactie tussen nature en nurture factoren (Doreleijers, 2009). Volgens Ferguson (2010) kan ruim de helft van de variantie in gewelddadig of antisociaal gedrag verklaard worden door afwijkingen in de genen. Schinkel (2005) stelt dat biologische en sociale factoren relevant zijn voor het ontstaan van gewelddadig gedrag, maar dat ze op zichzelf geen voldoende voorwaarde vormen voor gewelddadig gedrag.

In paragraaf 3.3.5 is beschreven dat relatief veel licht verstandelijk gehandicapten zich aan gewelddadig gedrag schuldig maken. Toch is het niet zo dat een laag IQ tot meer gewelddadig gedrag leidt. Dat een groter deel van deze jongeren gewelddadig is, komt volgens Teeuwen omdat deze jongeren aan meer risicofactoren worden blootgesteld dan 'begaafde' leeftijdsgenoten. Relatief veel licht verstandelijk gehandicapte jongeren komen uit onstabiele gezinnen en wonen in slechte wijken, waar zij vaak op straat bivakkeren en daar de verkeerde waarden en normen meekrijgen. Teeuwen stelt dat deze jongeren niet altijd goed kunnen omgaan met hun frustraties en woede en dan sneller tot geweld zouden kunnen overgaan (2012).

Volgens Van Erpecum zijn biologische factoren als oorzaak van geweld in Nederland niet geheel onomstreden. Zij verwijst onder meer naar Freud die stelde dat sommige mensen met een agressiedrift worden geboren. Deze drift hoeft niet bij een ieder tot gewelddadig gedrag op latere leeftijd te leiden. Zo kunnen opvoeding en sociale omgeving remmend werken. Een andere biologische factor die Van Erpecum beschrijft, zijn de hormonen. Van het mannelijke hormoon testosteron wordt aangenomen dat het agressie en geweld bevordert. Mannen plegen meer geweld dan vrouwen. Zij zijn vaker bij ernstigere vormen van geweld betrokken (Van der Knaap, el Idrissi & Bogaerts, 2010). In 2011 is 17,5 procent van alle verdachten die in HKS zijn geregistreerd vrouw, van de stelselmatige geweldplegers is echter maar 6 procent vrouw, terwijl 15 procent van de incidentele geweldplegers vrouw is.

Ook stresshormonen kunnen van invloed zijn op gewelddadig gedrag. Gottschalk en Ellis (2010) illustreren de biologische invloed met het voorbeeld van een Nederlandse familie waar veertien mannelijke leden, verspreid over vier generaties, gewelddadig gedrag vertoonden. Uit onderzoek kwam naar voren dat de leden van deze familie een bijzondere versie van een bepaald gen hadden. Genen die de hoeveelheid dopamine en genen die de hoeveelheid serotine reguleren, zijn van invloed op gewelddadig gedrag.

4.1.2 Alcohol en drugs

Volgens Van Dijk (2012) zijn er twee factoren waarvan vaststaat dat ze een direct effect hebben op geweld: overmatig alcoholgebruik en vuurwapenbezit. In Nederland leidt vooral overmatig alcoholgebruik in het uitgaansleven tot meer geweld. *Justitiële Verkenningen* heeft een themanummer aan uitgaansgeweld gewijd. In dit nummer wordt de rol van alcohol en drugs bij uitgaansgeweld geanalyseerd. Bieleman en anderen vonden dat 75 procent van de daders van uitgaansgeweld op het moment van het delict onder invloed was van middelen. In 86 procent van de gevallen was er sprake van alcohol en in 14 procent van een combinatie van alcohol en drugs. De combinatie van alcohol en drugs kan leiden tot excessief gewelddadig gedrag (Van Hasselt en anderen, 2011). Uit onderzoek in het Amsterdamse uitgaansleven (De Groot en Van der Land,

¹⁰ Attention Deficit Hyperactivity Disorder en Antisocial Personality Disorder.

2012) blijkt dat vrijwel alle geweldsincidenten in het uitgaansleven alcoholgerelateerd zijn. Op basis van internationale studies wordt verondersteld dat in 40 tot 50 procent van alle geweldsincidenten alcohol een rol speelt (Van Hasselt en anderen, 2011). Hoe meer alcohol wordt gedronken, hoe agressiever het gedrag. Er bestaat enige onenigheid over de causaliteit van de relatie: immers niet iedereen die veel alcohol drinkt, vertoont agressief gedrag. Volgens Van Erpecum spelen situationele omstandigheden, sociale processen en individuele factoren in combinatie met het alcoholgebruik een rol bij het ontstaan van geweld (2005). Bij een kwart van de daders van huiselijk geweld speelt alcoholgebruik een belangrijke rol bij het geweld (Van der Knaap, el Idrissi & Bogaerts, 2010).

Stimulerende middelen zoals alcohol verstoren de werking van de hersenen en beïnvloeden zodoende het gedrag. Overmatig alcoholgebruik leidt er bij sommige mensen toe dat remmingen wegvallen en driften moeilijk onderdrukt kunnen worden. Agressie ontstaat door een combinatie van factoren. Naast alcohol speelt de gemoedstoestand en de persoonlijkheid van iemand een rol¹¹. De Groot en Van der Land stellen dat er in het uitgaansleven verschillende settings bestaan. Per setting verandert vaak de rol van iemand. Alcoholgebruik leidt ertoe dat iemand niet meer in staat is om te reageren op een manier die past bij de situatie. De Groot en Van der Land noemen het voorbeeld dat een grap dan als een serieuze aantijging kan worden opgevat (2012). Het effect van alcohol op jongeren is groter omdat hun hersenen nog niet volgroeid zijn. In vergelijking met andere Europese landen behoren Nederlandse jongeren tot de stevigste drinkers. Tien procent van de Nederlandse bevolking van 16 tot 69 jaar is volgens het Trimbos Instituut een probleemdrinker (De Groot & Van der Land, 2012).

Volgens Bakker, Drost en Roeleveld (2010) kan het gebruik van drugs, zonder alcohol, van invloed zijn op gewelddadig gedrag. Zij beschrijven de resultaten van onderzoek waaruit gebleken is dat het gebruik van softdrugs niet leidt tot meer agressiviteit. Frequent gebruik van harddrugs kan wel leiden tot meer agressiviteit. Vooral frequent gebruik van cocaïne en speed kan leiden tot agressief gedrag. Er zijn aanwijzingen dat het gebruik van de drug GHB (4-hydroxybutaanzuur) een vergelijkbaar ontremmend effect heeft als overmatig alcoholgebruik en kan leiden tot agressief gedrag.

Ook uit onze resultaten blijkt dat verslaving van invloed is op geweld. Stelselmatige geweldplegers zijn veel vaker verslaafd aan alcohol en/of drugs (11 procent) dan incidentele geweldplegers (3 procent) en niet-geweldplegers (4 procent). Vooral bij daders met een Surinaamse (17 procent) of (voormalig) Antilliaanse of Arubaanse (14 procent) afkomst is relatief vaak aangegeven dat zij verslaafd zijn. Het aantal verslaafde verdachten is in de periode 2007-2011 met een kwart afgenomen, het aantal stelselmatige geweldplegers met een verslaving nam zelfs met 36 procent af.

4.1.3 Vuurwapenbezit

De tweede factor die volgens Van Dijk (2012) direct leidt tot meer geweld in de samenleving, is het bezit van handvuurwapens. Uit internationaal onderzoek is gebleken dat er een sterk verband bestaat tussen het aantal mensen dat een handvuurwapen bezit en het aantal gevallen van moord/doodslag dat veroorzaakt wordt door een vuurwapen. Dit verband is ook teruggevonden voor het bezit van handvuurwapens en het aantal bedreigingen met een handvuurwapen. Overigens leidt het bezit van handvuurwapens er niet toe dat alle criminaliteit in een samenleving toeneemt. Zo heeft de makkelijke verkrijgbaarheid van handvuurwapens geen effect op het aantal vermogensdelicten. Van Dijk beschrijft ook de resultaten van een nog niet gepubliceerd onderzoek van Van Kesteren, uit dit onderzoek blijkt dat mensen die een handvuurwapen

¹¹ Infosheet *Alcohol en agressie* van het Centrum Veilig en Gezond Uitgaan, te vinden op www.cvgu.nl.

bezitten aanzienlijk meer risico lopen om met een vuurwapen te worden aangevallen dan mensen die geen wapen bezitten. Deze effecten doen zich het sterkst voor in landen waar relatief weinig inwoners een vuurwapen bezitten. De beschreven verbanden gelden niet voor het bezit van geweren. Boerman en Bruinsma (2011) stellen dat het in de afgelopen tien jaar voor jonge criminelen makkelijker geworden is om aan vuurwapens te komen. Dit betekent dat er in Nederland waarschijnlijk meer illegale vuurwapens in omloop zijn dan tien jaar geleden. Uit onderzoek van Peeck (2012) blijkt dat drugs- en wapenbezit ook in Nederland van invloed is op geweld.

4.1.4 Sociale omgeving en normen en waarden

Volgens Van Erpecum (2005) wordt het meeste geweld door bekenden van het slachtoffer gepleegd. De sociale omgeving kan zowel een remmende factor zijn als een risicofactor voor het ontstaan van geweld. Als de omgeving voornamelijk bestaat uit gezagsgetrouwe personen die zich van geweld en ander crimineel gedrag onthouden, zal daar een remmende invloed vanuit gaan. Daarentegen als iemand uit een sociale omgeving komt waar geweld eerder regel is dan uitzondering, vormt dat een risicofactor. Het gezin vormt een belangrijke factor tegen negatieve invloeden van buitenaf. Vooral de opvoeding is belangrijk. Kinderen moeten leren een onderscheid te maken tussen goed en kwaad, hun driften kunnen beheersen en zich volgens sociale normen gedragen. Als iemand in zijn jeugd geconfronteerd wordt met persisterend geweld, kan hij of zij dit geweld als normaal middel gaan zien om conflicten op te lossen. Geweld is met andere woorden deels aangeleerd gedrag (Van der Knaap, el Idrissi & Bogaerts, 2010). Hoe beter de band met hun ouders, hoe eerder kinderen geneigd zijn om zich te houden aan gedragsregels. Allochtone jongeren hebben relatief vaak slechte sociale bindingen en ondervinden vaak culturele verschillen. Van Erpecum stelt dat het aanschouwen van geweld in het gezin en het ontbreken van een positief rolmodel de oorzaken zijn van gewelddadig gedrag (2005). Naast het gezin spelen ook (de normen, waarden en het gedrag van) vrienden een belangrijke rol.

Een voor de hand liggende factor die van invloed is op geweld, zijn de normen en waarden ten aanzien van dit geweld. Iedere cultuur heeft een eigen normen- en waardensysteem. Bovendien is de tijdgeest van invloed: de opvatting over wat goed en kwaad is, verschuift door de tijd. Ook wat mensen als geweld beschouwen en welke betekenis ze aan het gebruik ervan toekennen, varieert naar tijd en plaats (Blok, 1991). Algemeen geldt dat de Nederlandse samenleving in vergelijking met andere culturen tot de minder gewelddadige gerekend kan worden (Van Erpecum, 2005). Maar binnen de Nederlandse samenleving kunnen subculturen worden onderkend die gewelddadiger zijn, bijvoorbeeld randgroepjongeren en hooligans. In sommige subculturen maakt geweld deel uit van de dagelijkse omgang (Blok, 1991). Van Erpecum noemt daarbij ook bepaalde allochtone jongeren. Geweld wordt in de herkomstlanden van deze jongeren meer geaccepteerd dan in Nederland. In bepaalde (met name mediterrane culturen) is geweld een normale en soms zelfs de enige manier om voor geschonden eer genoegdoening te krijgen (Blok, 1991). De subcultuur van deze jongeren botst deels met de dominante autochtone cultuur. Anderson en anderen (2010) stellen dat de mate waarin geweld voorkomt, sterk varieert tussen landen en culturen. Zij stellen dat individualistische samenlevingen gewelddadiger zijn dan collectivistische samenlevingen.

Bepaalde beroepen kennen een *“violent occupational subculture”*, de waarden en normen van deze groepen ten aanzien van het gebruik van geweld wijken sterk af van de maatschappelijke waarden en normen (Kudlac, 2010). Binnen deze beroepen is geweld legitiem en wordt het zelfs gewaardeerd. Als iemand bijvoorbeeld in zijn werk regelmatig geweld toepast, dan kan dat overslaan op zijn privéleven. In de Verenigde Staten komt huiselijk geweld onder beroepsmilitairen veel vaker voor dan bij andere beroepen (Kudlac, 2010).

4.1.5 Setting

De setting speelt vaak een rol bij het ontstaan van agressief gedrag. Volgens Van Hasselt en anderen (2011) kunnen de volgende situaties een rol spelen: time-outsituaties (zie 2.5.2), situaties waar verschillende groepen elkaar tegenkomen, situaties waar geen of nauwelijks sprake is van sociale controle, hoge temperatuur, een machocultuur, drukte, harde muziek en weinig bewegingsvrijheid. De Groot en Van der Land (2012) noemen ook nog drang en dolheid. Portiers en ander personeel kunnen problemen voorkomen door een goed deur- en schenkebeleid en door het tijdig signaleren en sussen van problemen. In sommige situaties ontstaat een uitgelaten en losbandige sfeer en moraal. Mensen kunnen dan primair of agressief reageren. Anderson en anderen (2010) noemen naast deze factoren ook provocaties, frustraties en pijn als faciliterende factoren voor het ontstaan van geweld. Zij stellen daar ook een aantal remmende factoren tegenover: de angst voor wraakacties, negatieve beeldvorming, remmende normen en waarden en aangename situaties die mensen in een goed humeur brengen.

De Groot en Van der Land hebben onderzoek gedaan naar geweld in het uitgaansleven in Amsterdam (2012). Zij hebben drie oorzaken voor het geweld geïdentificeerd: miscommunicatie, een conflict met een autoriteit en ongewenste toenadering. Deze settings escaleren onder invloed van overmatige alcoholconsumptie, de alcohol leidt ertoe dat anders wordt gereageerd dan 'normaal'. Het meeste geweld vindt overigens niet binnen, maar buiten de uitgaansgelegenheden plaats. Mogelijk komt dit doordat de gelegenheid voor geweld, door de aanwezigheid van formele en sociale controle beperkt is (Van Hasselt en anderen, 2011). Uitgaansgeweld vindt in de regel plaats na sluitingstijd of als mensen onderweg zijn van de ene naar de andere locatie (De Groot en Van der Land, 2012).

In dit onderzoek is geen aandacht besteed aan collectief geweld dat bij evenementen of voetbalwedstrijden plaatsvindt, dat is wel gedaan door Adang (2012). Hij heeft de aanleidingen voor dit geweld onderzocht. Deze hangen vaak samen met het doelwit: geweld door (voetbal)supporters richting het veld was sterk gerelateerd aan gebeurtenissen op het veld, terwijl gewelddadige initiatieven van supporters of demonstranten gericht tegen de politie vaak het gevolg waren van politiemaatregelen. Maar in de helft van de onderzochte gevallen kon geen duidelijke aanleiding voor het geweld worden vastgesteld.

Beke en Kleiman maken een onderscheid tussen intentionele en niet-intentionele daders (beschrijving uit Van Hasselt en anderen, 2011). Zoals de naamgeving al doet vermoeden, loopt bij niet-intentionele daders gedrag uit de hand, wat niet de bedoeling was. Deze groep wordt verantwoordelijk gehouden voor 60 procent van de delicten. De groep intentionele daders is veel kleiner, maar deze groep is verantwoordelijk voor de meer ernstige delicten. Alcohol speelt een belangrijke rol bij de voorbereiding op het geweld. Bij intentionele daders hoeft er geen aanleiding te zijn of, beter geformuleerd, deze daders creëren een gelegenheid om geweld te plegen. Peeck (2012) heeft de relatie tussen slachtoffers en daders van geweld onderzocht. Een opvallende uitkomst van haar onderzoek is dat herhaald slachtofferschap en daderschap van geweld samenhangen. Herhaalde slachtoffers vertonen vaker risicogedrag.

4.1.6 Gewelddadige films en spellen

Er bestaat een lange traditie in het toeschrijven van kwalijke effecten van het lezen van (strip)boeken, het luisteren naar jazz, rock of rapmuziek, het spelen van rolspellen, het spelen van computerspellen en het kijken naar gewelddadige films of series (Ferguson, 2010). Ferguson maakt een vergelijking tussen de late middeleeuwen en de dag van vandaag. Toe bestond het idee bestond dat het lezen van gewelddadige passages uit de bijbel zou aanzetten tot gewelddadig gedrag. Tegenwoordig wordt aan het spelen van gewelddadige computerspellen een kwalijk effect toegedacht.

Volgens Van Erpecum is een meerderheid van de wetenschappers van mening dat er een relatie bestaat tussen het kijken naar geweldsbeelden en het ontstaan van agressie en geweld. Maar dit verband is niet rechtlijnig. Kinderen imiteren voor een belangrijk deel het gedrag dat zij bij anderen zien. Hoe meer zij worden blootgesteld aan gewelddadig gedrag, hoe normaler zij dit zullen vinden. Ferguson (2010) stelt dat er dan gewelddadige *scripts* kunnen ontstaan. Een script kan worden omschreven als een geleerde handelswijze. Anderson en anderen (2010) stellen dat de langetermijnvloed van het kijken naar geweld afhangt van de mate waarin iemands omgeving geweld goedkeurt of juist afkeurt. Belangrijk daarbij zijn de culturele waarden, zowel van de samenleving waarin iemand woont, als van diens ouders en diens omgeving. Anderson e.a. (2010) wijzen erop dat de blootstelling aan gewelddadige mediabeelden of spelletjes in Japan vergelijkbaar is met die in de Verenigde Staten, toch ligt het geweldniveau in Japan veel lager. Zij beschrijven de resultaten van Japans onderzoek waaruit blijkt dat Japanners bij een belediging of een misdrijf minder snel agressief reageren dan mensen in westerse culturen. Het ligt voor de hand dat ook persoonlijke factoren van invloed zijn op dit effect.

Ferguson (2010) concludeert op basis van een meta-analyse van verschillende onderzoeken dat niet met zekerheid gesteld kan worden dat het spelen van agressieve spellen of het kijken naar agressieve films leidt tot een hoger agressieniveau. Maar langdurige blootstelling aan agressieve invloeden kan, als een persoon daar gevoelig voor is, leiden tot een permanente verandering in waarden, verwachtingen en houdingen. Zo kunnen empathische vermogens en cognities door het langdurig spelen veranderen en de drempel tot gewelddadig gedrag verlagen.

4.1.7 Urbanisatiegraad

In paragraaf 2.3.1 is de relatie tussen het aantal geweldsincidenten en het aantal inwoners per gemeente weergegeven. Duidelijk werd dat hoe meer inwoners een gemeente heeft, hoe groter het aantal geweldincidenten. Interessant is om te kijken waar de typen geweldplegers wonen.

Tabel 4.1: percentage geweldplegers naar aantal inwoners per gemeente

Aantal inwoners	Stelselmatige geweldpleger		Incidentele geweldpleger		Niet-geweldpleger	
	2007	2011	2007	2011	2007	2011
< 10.000	0,6	0,4	0,9	1,0	1,0	0,9
10.000 tot 50.000	32,3	28,5	34,0	33,4	32,4	30,9
50.000 tot 100.000	20,0	21,9	19,2	18,7	17,6	17,3
100.000 tot 250.000	27,7	22,9	23,0	20,9	20,2	18,8
250.000 en meer	17,9	19,1	20,8	20,5	21,7	20,1
Buitenland	1,4	7,2	2,1	5,5	7,1	11,9

Bron: HKS

Stelselmatige geweldplegers wonen minder vaak dan incidentele geweldplegers en niet-geweldplegers in kleine gemeenten of dorpen. Stelselmatige geweldplegers wonen iets vaker dan de andere twee typen in plaatsen met tussen de 50.000 en 250.000 inwoners. Het percentage stelselmatige geweldplegers dat in de vier grote steden woont, ligt iets lager dan het percentage incidentele en niet-geweldplegers.

Van Erpecum stelt dat de gelegenheid voor een belangrijk deel de dief maakt (2005). De fysieke omgeving kan geweld bevorderen. In stedelijke gebieden verschillen de sociale structuren van die in landelijke gebieden (Schinkel, 2005). Mensen wonen dichter op elkaar, waardoor ze sneller last van elkaar hebben. In gebieden met een hoge urbanisatiegraad wordt vaker verhuisd, waardoor er minder sociale controle is. In stedelijke buurten kennen burgers elkaar minder en is de gelegenheid om criminaliteit te plegen daardoor groter. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat de

kenmerken van de buurt van invloed zijn op delinquent gedrag. In gebieden met een hoge urbanisatiegraad komt meer sociaal-economische achterstand voor. In deze wijken wonen ook relatief veel probleemgezinnen. In Nederland wordt er nauwelijks een effect van de buurt op delinquent gedrag gevonden. Wel is er op stadsniveau door Weijters (Van Wilsum, 2009) een effect gevonden. Buurten die een aantrekkelijke gelegenheid bieden voor crimineel gedrag, zullen met meer criminaliteit en dus met meer geweld geconfronteerd worden. Van Wilsum stelt dat jongeren in Nederland meer tijd buiten hun eigen buurt doorbrengen. In gebieden met een hoge urbanisatiegraad (denk bijvoorbeeld aan het centrum van een grote stad) vindt minder sociale controle plaats. Zowel de kans op slachtofferschap als op daderschap neemt daardoor toe. Volgens Wittebrood (2006) zijn het niet zozeer de economische status, etnische heterogeniteit en de mobiliteit zelf die in een buurt de kans op slachtofferschap vergroten, maar deze kenmerken moeten gezien worden als indirecte indicatoren van de sociale samenhang in een buurt. In buurten waar bewoners zich thuis voelen, veel contact hebben met buurtbewoners en – volgens henzelf – op een prettige manier met elkaar omgaan, is de kans om slachtoffer te worden van gewelddelicten en van inbraak geringer dan in buurten met minder samenhang. Volgens Vollaard, Versteegh en Van den Brakel (2009) is er in de afgelopen jaren sprake van een nivellering van criminaliteitsrisico. Regio's en buurten die een hoog niveau van criminaliteit kenden, laten nu de sterkste daling van criminaliteit zien. Dit geldt zowel voor vermogens- als voor geweldscriminaliteit.

4.1.8 Overige factoren

Leeftijd is ook een factor die van invloed is op geweld. Zo worden jongeren vaker slachtoffer van geweld dan volwassenen. Bovendien is de kans op herhaald slachtofferschap en meervoudig slachtofferschap groter (Peeck, 2012).

Uit internationaal onderzoek is gebleken dat de aanwezigheid van lood (vooral in verf en benzine) een belangrijke factor is die leidt tot gewelddadige criminaliteit. Nadat lood niet meer als grondstof in benzine en verf werd gebruikt, leidde dat met een vertraging van twintig jaar, tot een sterke daling van gewelddadige criminaliteit (Monbiot, 2013). Dat lood ernstige gevolgen voor de gezondheid en op het gedrag kan hebben, was overigens al langer bekend.

Frustraties kunnen leiden tot gewelddadig gedrag. Agressie en geweld komen, volgens de frustratie-agressietheorie, voort uit frustraties. Personen met een problematische sociale achtergrond zijn ontvankelijker voor negatieve invloeden dan anderen. Of frustraties daadwerkelijk tot geweld leiden, hangt af van persoonlijke factoren. Onder andere de impulscontrole speelt een rol, de impulscontrole bepaalt of iemand zich kan beheersen of overgaat tot geweld. Frustraties kunnen voortkomen uit de onbereikbaarheid van materiële of immateriële doelen (Van Erpecum, 2005).

Weerman en Van der Laan (2006) hebben de relatie tussen spijbelen en delinquentie onderzocht. Jongeren die spijbelen plegen vaker criminaliteit dan jongeren die dat niet doen. Hoe hoger de spijbelfrequentie, hoe meer delicten jongeren plegen. Jongeren die meer dan incidenteel spijbelen, plegen twee à drie keer vaker een delict dan niet-spijbelers. Het gaat dan vooral om lichtere delicten.

Er bestaat voor jongens een sterk verband tussen het voortijdig verlaten van school en het plegen van ernstige vormen van delinquent gedrag, onder andere geweld. Ernstige delicten worden twee tot drie keer vaker gepleegd door schooluitvallers dan door andere jongens (Weerman & Van der Laan, 2006). Ondanks dat schoolverlaten een gemeenschappelijke achtergrond heeft met andere factoren die in dit hoofdstuk zijn genoemd, zoals problematische gezinsomstandigheden, lijkt er toch een onafhankelijke invloed van uit te gaan op delinquentie. De motivatie waarom iemand gestopt is met school is sterk van invloed op delinquentie. Iemand

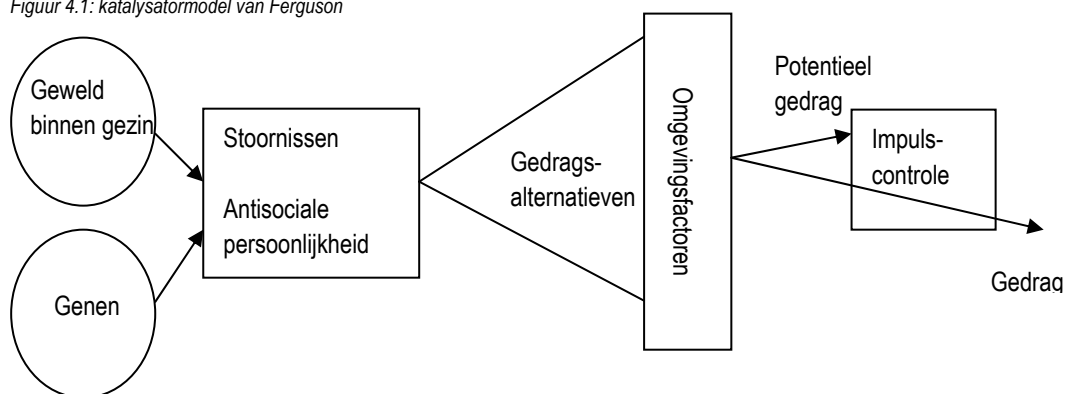
die de motivatie voor school niet meer kon opbrengen, vertoont meer crimineel gedrag dan iemand die om economische motieven van school is gegaan. Als schoolverlaters een baan vinden, neemt de delinquentie weer sterk af.

Schinkel (2005) stelt dat geweld niet altijd het gevolg hoeft te zijn van een van de beschreven factoren. Hij beschrijft dat de daders van de Columbine High schietpartij in Littleton in de Verenigde Staten de schietpartij ook voor hun eigen vermaak uitvoerden. Een getuige vertelde: *“You could hear them laughing and running upstairs”*.

4.2 Model invloed factoren

In de inleiding is al aangegeven dat niet één factor tot gewelddadig gedrag leidt, maar dat het gaat om de interactie tussen verschillende factoren. Schinkel (2005) stelt dat het gaat om een complex proces waarbij verschillende oorzaken, processen en omstandigheden gelijktijdig een rol spelen. Ferguson (2010) heeft een model uitgewerkt waarin hij de interactie tussen verschillende factoren heeft beschreven. Wij presenteren dit model om aan te geven welke relaties er tussen factoren kunnen plaatsvinden. In dit model zijn niet alle in dit hoofdstuk beschreven factoren weergegeven.

Figuur 4.1: katalysatormodel van Ferguson

Stoornissen, zoals de antisociale persoonlijkheidsstoornis kunnen het gevolg zijn van de interactie tussen genen en geweld binnen het gezin. Agressief gedrag kan dan als een normaal gedragsalternatief worden gezien op provocaties. De impulscontrole bepaalt of iemand overgaat tot geweld of zichzelf kan beheersen. Het impulscontrolesysteem in de hersenen kan beschadigd zijn waardoor iemand eerder overgaat tot agressief gedrag. Ferguson (2010) beschrijft dat omgevingsfactoren (bijvoorbeeld ontslag of scheiding) als katalysator kunnen werken op geweld. Deze factoren veroorzaken niet het geweld, maar lokken een reactie uit. Iemand met een gewelddadige aanleg zal eerder gewelddadig reageren.

4.3 Verklaringen voor de ontwikkeling van geweld

It is not difficult to think of reasons why crime rates change; on the contrary, it is too easy.

James Q. Wilson en Richard Herrnstein, in Vollaard, Versteegh & Van den Brakel (2009).

Afgelopen jaren is het expressieve geweld in Nederland gedaald. Ook in het buitenland daalt de geweldscriminaliteit. Goudriaan e.a. hebben het slachtofferschap van criminaliteit in acht landen onderzocht. Van de acht door hen onderzochte landen steeg alleen in Australië de geweldscriminaliteit. In de meeste landen was een daling in het slachtofferschap waarneembaar (2013). Voor de aanpak van geweld zou het wenselijk zijn om inzicht te krijgen in de factoren die hebben bijgedragen aan deze daling. Vollaard, Versteegh en Van den Brakel (2009) hebben een aantal veelbelovende verklaringen op een rij gezet. Als naar de daders van criminaliteit wordt gekeken, dan noemen zij als mogelijke verklaringen: een afname van het aantal jongeren, een daling van de werkloosheid, stijging van de arbeidsparticipatie en een afname van het aantal heroïneverslaafden. Toch levert geen van deze factoren volgens de auteurs een aannemelijke verklaring op voor de daling van geweld. Bovendien is in de afgelopen jaren de werkloosheid weer toegenomen. Deze toename heeft overigens niet geleid tot een toename van geweld.

In het afgelopen decennium is de private preventie toegenomen, hieraan toegevoegd zou kunnen worden dat er op meer plaatsen cameratoezicht is gekomen. Vollaard, Versteegh en Van den Brakel stellen dat er weinig bekend is over de effecten van preventiemaatregelen. Zij vinden het niet aannemelijk dat deze maatregelen effect hebben op geweld. Immers expressief geweld is vaak impulsief en ongecontroleerd.

Zij zien wel een effect in het veranderde politieoptreden: de politie is proactiever en strenger gaan optreden. Zo is er een dadergerichte aanpak gekomen, personen die voor veel problemen zorgen, worden harder en intensiever aangepakt. De auteurs schatten dat het politieoptreden tot een daling van 15 procent van het aantal bedreigingen heeft geleid. Bovendien is volgens de auteurs de pakkans en veroordelingskans na 2002 gestegen. Vooral ten aanzien van geweld is er in de hele justitiële keten harder opgetreden: minderjarige verdachten worden eerder opgepakt en veroordeeld. In hoofdstuk 3 is beschreven dat het aandeel minderjarigen zowel bij de stelselmatige daders als de incidentele daders is teruggelopen.

In 2002 is gestart met een veelplegeraanpak, onder meer met de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV). De SOV is overgegaan in de ISD-maatregel (Inrichting Stelselmatige Daders). Deze aanpak heeft vooral effect gehad tot 2007. Vollaard, Versteegh en Van den Brakel stellen dat deze aanpak nauwelijks effect gehad zal hebben op het aantal bedreigingen, omdat de daders die voor maatregelen in aanmerking kwamen zich nauwelijks aan geweld schuldig maakten.

Volgens de auteurs kan de daling ook niet geheel worden toegeschreven aan de diverse veiligheidsprogramma's. In andere landen is de criminaliteit ook gedaald, terwijl ze daar andere programma's uitvoerden.

De auteurs stellen dat de criminaliteitsdaling niet goed verklaard kan worden. Er hoeft niet altijd een goede verklaring te zijn voor de ontwikkeling. Zij verwijzen naar de criminoloog Frank Zimring die de volgende analyse heeft: *The most important lesson of the 1990s was that major changes in rates of crime can happen without major changes in the social fabric.*

Er zijn wellicht nog andere factoren denkbaar die mogelijk hebben bijgedragen aan de daling. In dit hoofdstuk is de invloed van lood in het lichaam op gewelddadig gedrag beschreven. Een andere verklaring kan in het uitgaansleven worden gevonden. Het aantal grote discotheken is

afgelopen jaren teruggelopen, in deze discotheken kwamen grote groepen jongeren samen. Deze groepen konden met elkaar in conflict raken. Ook bij grote evenementen of voetbalwedstrijden is de gelegenheid om de orde te verstoren kleiner geworden. Toch blijft het lastig om een goede verklaring te vinden voor de sterke daling van de geweldscriminaliteit.

Van Dijk (2012) komt met een interessante theorie over de criminaliteitsontwikkeling. Deze theorie is gebaseerd op de gelegenheidstheorieën (onder andere ontwikkeld door Clarke) en de aanverwante situationele criminaliteitspreventie. Van Dijk noemt dit de theorie van de instaphypothese. Jongeren beginnen (meestal rond hun 14e) met het plegen van criminaliteit. Van Dijk stelt dat autodiefstallen en woninginbraken zogenaamde instapdelicten vormen voor jongeren die vervolgens een criminele carrière doorlopen. De eerste geslaagde autodiefstal vormt een opstapje naar hun betrokkenheid bij volgende, steeds ernstigere delicten. Dit geldt ook voor woninginbraken in de wijk, die vooral door jonge tieners worden gepleegd. In de afgelopen decennia zijn er tal van preventieve maatregelen genomen die de gelegenheid om deze delicten te plegen sterk hebben verminderd. Daarmee is de toegang tot de eerste fase van een criminele carrière grotendeels geblokkeerd. Volgens Van Dijk is de afname van geweld in de afgelopen jaren deels te verklaren doordat minder jongeren beginnen aan een criminele carrière.

4.4 Gevolgen van geweld

Lamet en Wittebrood (2009) hebben onderzoek verricht naar de gevolgen van criminaliteit, waaronder geweld. Fysiek geweld kan ernstige lichamelijke gevolgen hebben. Uit de onderzoeken die Lamet en Wittebrood hebben geanalyseerd, blijkt dat tussen de 7 en 20 procent van de geweldslachtoffers blijvende gevolgen overhoudt. In de regel gaat het dan om slachtoffers van ernstige vormen van geweld. De gevolgen variëren van littekens tot slapeloosheid, vermoeidheid of lusteloosheid, verlies van eetlust, hoofdpijn, spierspanning, misselijkheid en een verminderd libido. Volgens Van Erpecum (2005) loopt het meeste geweld met een sisser af: ruim driekwart van de slachtoffers (83 procent) houdt geen lichamelijk letsel over. Bij 9 procent is er sprake van lichte verwondingen en bij 4 procent van ernstig letsel. Meerdere malen medische verpleging is bij 3 procent noodzakelijk.

Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat de fysieke gevolgen van mishandeling langdurig kunnen zijn. De slachtoffers van mishandeling rapporteren een lagere algemene gezondheid en fysiek welbevinden dan mensen die geen slachtoffer zijn geweest. Bovendien blijkt dat hoe jonger het slachtoffer ten tijde van het geweld was, hoe groter de gevolgen voor de ervaren gezondheid zijn. In een aantal onderzoeken is gekeken naar de psychische gevolgen van mishandeling. Zo beschrijven Lamet en Wittebrood (2009) de resultaten van een Noors onderzoek waaruit blijkt dat een derde van de slachtoffers een posttraumatische stressstoornis (PTSS) heeft ontwikkeld. De helft van de slachtoffers voelt zich angstig en voldoet aan criteria voor depressie. Lamet en Witterbrood stellen dat het waarschijnlijk is dat slachtoffers die een grote emotionele impact voelen na de gebeurtenis, op langere termijn een grotere kans hebben op PTSS. Naast literatuuronderzoek hebben de auteurs ook zelf onderzoek verricht. Zoals verwacht is de kans dat slachtoffers emotionele problemen ondervinden groter als er sprake is van lichamelijk letsel en financiële schade. Deze kans neemt eveneens toe als de dader een bekende was van het slachtoffer en als het delict in de eigen buurt van het slachtoffer plaatsvond. Het lijkt erop dat vooral de mate waarin de dader inbreuk heeft gemaakt in het privéleven van het slachtoffer, bepalend is voor de emotionele gevolgen. Deze inbreuk is groot wanneer er sprake is van (dreiging met) lichamelijk letsel; het gaat dan om de lichamelijke integriteit.

Van Erpecum onderscheidt de directe en de indirecte schade van geweld (2005). Bij de directe schade gaat het om gescheurde kleren, medische kosten, derving van inkomsten en kosten voor revalidatie. Indirecte schade heeft betrekking op kosten die niet rechtstreeks voortvloeien uit het geweld, maar wel samenhangen met de gevolgen, zoals langdurig psychisch letsel en blijvende arbeidsongeschiktheid.

Van Erpecum heeft in 2005 geschat dat de maatschappelijke kosten van geweld minstens 790 miljoen euro bedragen.

5 Conclusies en aanbevelingen

In 2012 zijn er door de politie bijna 110.000 geweldsincidenten geregistreerd. In de helft van de gevallen gaat het om eenvoudige mishandeling en in een derde van de incidenten om bedreigingen. Uit de Integrale Veiligheidsmonitor blijkt dat het slachtofferschap van geweldscriminaliteit met 8,6 geweldsdelicten per 100 inwoners aanmerkelijk hoger ligt. Dit betekent dat geweld in Nederland nog altijd aan de orde van de dag is. Daarbij kunnen de gevolgen van geweld ernstig zijn.

Vormen van expressief geweld kennen geen seizoenseffect, tenminste als naar de maanden van het jaar wordt gekeken. Als naar de weekdays en tijdstippen per dag wordt gekeken, dan zijn wel pieken waarneembaar. Mishandelingen en openlijkgeweldincidenten vinden vooral in het weekend plaats. De piek ligt in de avond tot in de vroege ochtend. Rond de jaarwisseling neemt het aantal vernielingen en brandstichtingen sterk toe. Er worden drie keer zoveel openlijkgeweldincidenten en mishandelingen geregistreerd dan in een normaal weekend. Seksueel geweld komt zelfs zes keer vaker voor dan in een normaal weekend. De jaarwisseling wordt door vooral jongeren gezien als een time-outsituatie waar regels en wetten even niet meer gelden. Het blijft wenselijk om speciale aandacht aan het geweld rond de jaarwisseling te besteden.

In dit onderzoek is gekeken naar expressief geweld en de plegers van dat geweld. Binnen de expressiefgeweldplegers kan een groep worden onderscheiden die zich aan alle vormen van geweld schuldig maakt, ook aan instrumentele vormen. Voor daders uit deze groep lijkt geweld normaal gedrag te zijn. Mogelijk is er sprake van stoornissen bij een deel van de daders uit deze groep. Deze dadergroep kan dan ook het beste multidisciplinair worden aangepakt, waarbij er aandacht is voor diagnosticeren en aanpakken van eventuele stoornissen en andere problemen.

Stelselmatige geweldplegers worden van veel meer misdrijven verdacht dan incidentele geweldplegers. Zij plegen 2 ½ keer zoveel geweldsdelicten als incidentele geweldplegers. Een dadergerichte aanpak is voor deze groep op zijn plaats. Een puur strafrechtelijke aanpak schiet, gelet op het aantal antecedenten van deze groep, tekort. Ook omdat een groot deel van de geweldplegers lang doorgaat met het plegen van geweld.

De meeste personen die worden aangehouden voor een geweldsincident, stoppen daarna met het plegen van geweld. Zij hebben waarschijnlijk geëxperimenteerd of zijn eenmalig in de fout gegaan. Degenen die wel doorgaan met het plegen van geweld kunnen worden onderscheiden in meervoudige en stelselmatige geweldplegers. De daders uit beide groepen blijven lang doorgaan met het plegen van geweld. Geweld kent met andere woorden veel minder een leeftijdseffect dan andere (commune) delicten. Bij de instrumenteelgeweldplegers kan er wel een leeftijdseffect worden gevonden. Dat wil zeggen dat het gros van deze daders na een relatief korte periode stopt met gewelddadige vermogensdelicten. Voor plegers van expressief geweld die vaker in de fout gaan, lijkt een dadergerichte aanpak verstandig. Uit onderzoek is bekend dat dadergerichte maatregelen meer effect sorteren naarmate ze op jongere leeftijd worden toegepast. Gelet op de hoge recidive dienen er ook preventieve maatregelen genomen te worden.

Het aandeel jongeren onder de (stelselmatige) geweldplegers is sterk gedaald. Als de instroom van het aantal stelselmatige geweldplegers daalt, zal het aantal stelselmatige geweldplegers structureel kunnen dalen. Uit recent onderzoek is gebleken dat er jongeren zijn die zich structureel schuldig maken aan geweld. Het is wenselijk om problematische jongeren zo vroeg

mogelijk te bereiken. Bijvoorbeeld opvoedingsondersteuning en gezinstherapie zouden ingezet kunnen worden.

Plegers van seksueel geweld beginnen relatief vroeg met het plegen van delicten en gaan daar lang mee door. Een puur strafrechtelijke aanpak lijkt onvoldoende om deze groep te bereiken, ook gelet op het feit dat een groot deel van hen verslaafd is. Deze groep is het beste geholpen met een multidisciplinaire aanpak.

Structureel gewelddadig gedrag heeft zelden een enkele oorzaak, meestal ligt een combinatie van factoren ten grondslag aan het geweld. Hoe groter het aantal risicofactoren waaraan iemand wordt blootgesteld, hoe groter de kans op gewelddadig gedrag. Het is zaak om vroegtijdig te identificeren welke (groepen) jongeren worden blootgesteld aan risicofactoren. Op scholen zou voorlichting en educatie kunnen plaatsvinden. Daarnaast zouden initiatieven genomen kunnen worden gericht op het voorlichten van de familie. Een mogelijke boodschap zou kunnen zijn dat gewelddadig gedrag niet stoer is en al helemaal geen normaal gedrag vormt. Duidelijk moet worden dat dit gedrag ernstige gevolgen kan hebben voor zowel het slachtoffer als voor de dader.

De daling van geweld in de afgelopen jaren kan niet goed verklaard worden. Het is aannemelijk dat de huidige strenge politie- en justitieaanpak een positieve bijdrage levert aan de daling van criminaliteit. Daarnaast is een deel van de daling het gevolg van een afname van het aantal jongeren dat geweld pleegt.

Veel uitgaansgeweld is het gevolg van overmatige alcoholconsumptie onder vooral jongeren. Het verhogen van de leeftijd waarop jongeren alcohol mogen drinken kan het geweld terugdringen. Uitgaansgeweld zou verder teruggebracht kunnen worden door horecaondernemers nog meer verantwoordelijk te maken voor het gedrag van hun bezoekers. Bijvoorbeeld door geen alcohol meer te schenken aan dronken bezoekers en goed getraind personeel in te zetten, personeel dat in staat is om om te gaan met lastige klanten.

Tot slot verwijzen wij naar een studie van het Trimbos instituut. In deze studie zijn interventiemogelijkheden tegen geweld in de openbare ruimte beschreven en geanalyseerd (Onrust e.a., 2011).

Literatuurlijst

Adang O.M.J (2012), Initiatie en escalatie van collectief geweld, een vergelijkend observationeel onderzoek naar demonstraties en voetbalevenementen, in T. Jansen, G. van den Brink & R. Kneyber, *Gezagsdragers, de publieke zaak op zoek naar haar verdedigers*, Amsterdam: Boom.

Anderson C.A., Shibuya A., Ihori N., Swing E. L., Bushman B. J. Sakamoto A., Rothstein H.R. & Saleem M. (2010), Violent Video Game Effects on Aggression, Empathy, and Prosocial Behavior in Eastern and Western Countries: A Meta-Analytic Review, *Psychological Bulletin*, Vol. 136, No. 2, 151–173

Bakker I., L. Drost & W. Roeleveld (2010), *Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak en van publiek geweld*. Verwey-Jonker Instituut.

Barlagen S., H. Ferwerda, E. van der Torre, T. van Ham, D. Keijzer, B. Bremmers & J. Bos (2012), *Tussen ratio en intuïtie, Een onderzoek naar de ongeregelheden tijdens en na de wedstrijd FC Utrecht –FC Twente op 4 december 2011*, Auditteam Voetbal en Veiligheid.

Beke B., H. Ferwerda, E. van der Torre & E. Bervoets (2013), *Jeugdgroepen en geweld, Van signalering naar aanpak*, Den Haag: Boom-Lemma.

Blok A. (1991), Zinloos en zinvol geweld, in Franke H., N. Wilterdink en Ch. Brinkgreve (samenstellers), *Alledaags en ongewoon geweld*, Groningen: Wolters-Noordhoff.

Boerman F. & M. Bruinsma (2011), *De illegale handel in vuurwapens en explosieven, Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*, Zoetermeer: KLPD-Dienst IPOL.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2008), *Veiligheidsmonitor Rijk 2008, Landelijke rapportage*, Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012), *Integrale Veiligheidsmonitor 2011, Landelijke rapportage*, Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dijk J.J.M. van (2012), Deuren op slot. Naar een verklaring voor de internationale daling van criminaliteit, *Justitiële Verkenningen*, nr 7-2012.

Doreleijers T.A.H. (2009), *Te oud voor het servet, te jong voor het tafellaken*, Inaugurele rede, Universiteit Leiden.

Eggen A.Th.J, A.M. van der Laan & S. Bogaerts (2007), Criminaliteit en opsporing, in Heide W. van der & A. Eggen (2007), *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2006*, Den Haag: WODC-CBS.

Eggen A.Th.J, A.M. & R.J. Kessels (2012), Misdrijven en opsporing, in Rosmalen M.M. van, S.N. Kalidien & N.E. de Heer-de Lange (red.) (2012), *Criminaliteit en rechtshandhaving 2011, Ontwikkelingen en samenhangen*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Erpecum I. van (2005), *Van afzijdigheid naar betrokkenheid*, Preventieve strategieën tegen geweld, Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid. www.ccv.nl

Ferguson Ch. J. (2010), Media Violence Effects and Violent Crime, Good Science or Moral Panic? In: Ferguson Ch. J. (2010), *Violent Crime, Clinical and Social Implications*. Texas A&M International University, SAGE Publications.

Gottschalk M. & L. Ellis (2010), Evolutionary and Genetic Explanations of Violent Crime in Ferguson Ch. J. (2010), *Violent Crime, Clinical and Social Implications*. Texas A&M International University, SAGE Publications.

Goudriaan H., N. van der Knaap & P. Smit (2013), Slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens in acht landen, *Secondant* 2013-1.

Groot I. de & M. van der Land (2012), *Ingenomen en uitgehaald, Alcohol en geweld in Amsterdamse uitgaanssettings*. Vrije Universiteit van Amsterdam, Leerstoel Veiligheid en Burgerschap, www.ccv.nl.

Ham T. van & H. Ferwerda (2012), *Geweld en geweldplegers, naar een landelijke definitie*, Arnhem: Bureau Beke.

Hasselt N, van, N. van Bunningen & R. Bovens (2011), Alcohol en agressie: een complexe relatie, *Justitiële Verkenningen*, nr. 4 2011.

Heide W. van der & A. Eggen (2007), *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2006*, Den Haag: WODC-CBS.

Justitiële verkenningen (2011), *Het uitgaansleven*, 2011-4

Knaap L.M. van der, F. el Idrissi & S. Bogaerts (2010), *Daders van huiselijk geweld*, WODC, Boom.

Kogel K. de (2009), Biocriminologie door de jaren heen, *Tijdschrift voor de Criminologie* 2009 51-3.

Korvorst M., E. Moons & M. Mateboer (2012), *Slachtofferschap op het werk*, Sociaaleconomische trends, 3^e kwartaal 2012, www.cbs.nl.

Kruisbergen E.W., H.G. van de Bunt & E.R. Kleemans (2012), *Georganiseerde criminaliteit in Nederland*, Vierde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit, Den Haag: Boom – Lemma-uitgevers.

Kudlac, C.S. (2010). *Fair or foul. Sports and criminal behavior in the United States*. Santa Barbara, CA: Praeger.

Lamet W. & K. Wittebrood (2009), *Nooit meer dezelfde, gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Leistra G. (2013), Moord en doodslag in 2012, Een nieuw record: het aantal moorden in Nederland is sinds 1992 niet zo laag geweest, *Elsevier*, 2013 nr. 4.

Mesu S., D. Bulten, D. van Nobelen & J. van Beek (2011), *Woningovervallen ontmaskerd*, Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten. www.ccv.nl

Mesu S. & D. van Nobelen (2012), *Gewelddadige vermogenscriminaliteit, overvallen en straatroof 2010-2011*. Zoetermeer: KLPD-Dienst IPOL.

Monbiot G. (2013, 7 januari), *The Grime Behind the Crime*, Could an astonishing explanation for the rise and fall of violent crime be correct?. *The Guardian*.

Nieuwenhuis A., S. Mehlbaum & A.Ph. van Wijk (2010), Straatroof en straatrovers in Almere, *Tijdschrift voor de Politie*, jaargang 72 nummer.1, p. 34-37.

Nobelen D. van & W. van der Leest (2011), Jeugdige geweldplegers door de jaren heen, *Secondant*: nr. 6.

Nobelen D. van & W. van der Leest (2010), *Landelijk Verdachtenbeeld 2009*, Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten.

Onrust S.A., P.A.M. Speetjens, M. Melchers & J.E.E. Verdurmen (2011), *Agressie en geweld; weten wat helpt, een overzichtsstudie van preventieve interventies tegen geweld in de openbare ruimte*, Utrecht: Trimbos-Instituut.

Peeck V. (2012), *Jonge slachtoffers, jonge daders, Een onderzoek naar risicofactoren van slachtoffers geweld en de relatie met ouderschap*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Rosmalen M.M. van, S.N. Kalidien & N.E. de Heer-de Lange (red.) (2012), *Criminaliteit en rechtshandhaving 2011*, Ontwikkelingen en samenhangen, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Schinkel W. (2005), *Aspects of violence*, Aspecten van geweld, Slsn.

Teeuwen M. (2012), *Verraderlijk gewoon, licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam, SWP.

Torre E. van der, H. Ferwerda, J. Bos, T. van Ham, D. Keijzer & E. van den Brink (2012), *Relminuten bij het Maasgebouw*, Een onderzoek naar aanleiding van ongeregelde heden bij het Maasgebouw op 17 september 2011, Auditteam Voetbal en Veiligheid.

Vollaard B., P. Versteegh & J. van den Brakel (2009), *Veelbelovende verklaringen voor de daling van de criminaliteit na 2002*. Den Haag/ Heerlen: CBS.

Weerman F. & P. van der Laan (2006), Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit, *Justitiële Verkenningen*, nr. 6 2006.

Wilsum J. van (2009), Draait het om de buurt, de stad of de school, *Tijdschrift voor de Criminologie*, 2009 51-3.

Wittebrood K. (2006), *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bijlage 1: Begrippenlijst

Aangifte: kennisgeving aan een opsporingsambtenaar dat een strafbaar feit is gepleegd. Ieder die kennis draagt van een strafbaar feit, is bevoegd aangifte te doen. Van deze aangifte wordt in de regel proces-verbaal opgemaakt.

Aanhouding: het vatten of beetpakken van de verdachte teneinde deze voor de bevoegde organen van justitie of politie te geleiden.

Allochtoon: een inwoner van Nederland van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Allochtoon, eerste generatie: een inwoner van Nederland die in het buitenland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Allochtoon, tweede generatie: een inwoner van Nederland die in Nederland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Antecedent: een politiecontact waarbij proces-verbaal wegens het plegen van een of meer misdrijven is opgemaakt. Equivalenten hiervoor zijn *aanhouding* en *proces-verbaal van aanhouding*.

Autochtoon: een inwoner van Nederland van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

Beginner: een verdachte met een antecedent in het peiljaar die nooit eerder van een misdrijf werd verdacht.

GIDS: geïntegreerde interactieve database voor strategische bedrijfsinformatie. In dit systeem worden meldingen en incidenten bij de politie geregistreerd.

Geweldpleger, incidenteel: een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar ten minste één geweldsdelict tegen personen heeft gepleegd en niet tot de stelselmatige geweldplegers behoort.

Geweldpleger, stelselmatig: een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar ten minste twee geweldsdelicten tegen personen heeft gepleegd en meer dan drie in zijn gehele criminele verleden of die in het peiljaar ten minste drie geweldsdelicten tegen personen heeft gepleegd.

Niet-geweldpleger: een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar verdacht wordt van een misdrijf zijnde niet geweld tegen personen.

Hardekernjongere: een jongere in de leeftijd van 12 tot en met 24 jaar die in het peiljaar twee zware misdrijven heeft gepleegd en bovendien in de jaren daarvoor drie antecedenten heeft opgelopen of die in het peiljaar ten minste drie zware misdrijven heeft gepleegd.

HKS: Herkenningsdienstsysteem (regionaal werkende applicatie voor de registratie van alle gepleegde misdrijven en van verdachten tegen wie proces-verbaal is opgemaakt).

Instrumenteelgeweldpleger, incidenteel: een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar ten minste één keer verdacht wordt van een vermogensdelict met geweld en niet tot de stelselmatige instrumenteelgeweldplegers behoort.

Instrumenteelgeweldpleger, stelselmatig: een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar ten minste twee geweldsdelicten met vermogen heeft gepleegd en meer dan drie in zijn gehele criminele verleden of die in het peiljaar ten minste drie vermogensdelicten met geweld heeft gepleegd.

ISD-maatregel: maatregel Inrichting Stelselmatige Daders om meerderjarige stelselmatige daders voor maximaal twee jaar te plaatsen in een daartoe aangewezen inrichting. Volgens de richtlijnen van het Openbaar Ministerie wordt een ISD-maatregel alleen gevorderd bij zogenoemde 'zeer actieve veelplegers'.

Jongvolwassene: een persoon in de leeftijd van 18 tot en met 24 jaar.

Meerpleger: een persoon van 12 jaar of ouder die in zijn gehele criminele verleden tussen de twee tot en met tien processen-verbaal tegen zich zag opgemaakt, waarvan ten minste één in het peiljaar.

Misdrijf: een strafbaar feit van de ernstige soort dat als zodanig is omschreven en strafbaar gesteld in de wet.

Misdrijf, opgehelderd: een misdrijf waarvoor geldt dat er een persoon is aangehouden die het misdrijf mogelijk heeft gepleegd en/of dat eventuele bij dit misdrijf gestolen goederen zijn teruggevonden.

Niet-ingezetene: een persoon die voorkomt in HKS van wie het Centraal Bureau voor de Statistiek niet heeft kunnen vaststellen dat dit een inwoner van Nederland is en van wie ook in HKS niet is vast komen te staan dat het een inwoner van Nederland betreft.

Nieuwkomer: een verdachte met een antecedent in het peiljaar die nooit eerder van een misdrijf werd verdacht.

Peiljaar: het jaar waarop de registratie betrekking heeft en waarin dus aangiften en verdachten waarover wordt gerapporteerd, zijn geregistreerd.

Recidive: alle nieuwe strafzaken naar aanleiding van een misdrijf, ongeacht de aard en ernst van de gepleegde delicten, behalve de zaken die eindigen in vrijspraak, een technisch sepot of een andere technische uitspraak.

Strafbeschikking: afdoening van een zaak waarbij het Openbaar Ministerie aan de verdachte een straf oplegt. Als de bestrafte tegen de opgelegde strafbeschikking in verzet gaat, moet de zaak door het Openbaar Ministerie aan de rechter worden voorgelegd.

Seksueelgeweldpleger, incidenteel: is een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar *minimaal één* keer is aangehouden voor seksueel geweld, zonder tot de stelselmatige seksuele geweldplegers te behoren.

Seksueelgeweldpleger, stelselmatig: is een persoon van 12 jaar of ouder die in het peiljaar twee of meer keer is aangehouden voor seksueel geweld of in het peiljaar één keer verdacht is van dit delict en meer dan twee keer in zijn of haar hele criminele carrière.

Veelpleger: een persoon die, ongeacht zijn leeftijd, in zijn gehele criminele verleden meer dan tien processen-verbaal tegen zich zag opgemaakt,¹² waarvan ten minste één in het peiljaar.

Veelpleger, jeugdig: een persoon in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar die in zijn gehele criminele verleden meer dan vijf processen-verbaal tegen zich zag opgemaakt, waarvan ten minste één in het peiljaar.

Veelpleger, zeer actief: een persoon van 18 jaar of ouder die over een periode van vijf jaar (waarvan het peiljaar het laatste jaar vormt) meer dan tien processen-verbaal tegen zich zag opgemaakt, waarvan ten minste één in het peiljaar.

Verdachte: een persoon van 12 jaar of ouder tegen wie een proces-verbaal is opgemaakt, omdat een redelijk vermoeden bestaat dat hij een strafbaar feit heeft gepleegd.

Verslaafde: een persoon die bekendstaat als problematisch gebruiker van een middel waarbij sprake is van afhankelijkheid. Doorgaans wordt onder verslaving de klinische diagnose van afhankelijkheid verstaan. In het kader van de opsporing en de handhaving van de openbare orde wordt een verslaafde aangeduid als een persoon met een duidelijke aanwijzing voor alcohol- en/of drugsgebruik die als zodanig extra gevaar oplevert voor de politie.

¹² Het aantal processen-verbaal en niet het aantal misdrijven wordt genomen, omdat dit, met HKS als bron, betere en betrouwbaardere cijfers oplevert; gemeten wordt derhalve het aantal politiecontacten die hebben geleid tot een proces-verbaal (ook al heeft de verdachte meer misdrijven gepleegd).

Bijlage 2: Definities misdrijven

Bedreiging is strafbaar gesteld in artikel 285 van het Wetboek van Strafrecht. Er is sprake van bedreiging indien een persoon stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op een anders persoonlijke levenssfeer met het oogmerk die ander te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden dan wel vrees aan te jagen wordt, als schuldig aan belaging, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of een geldboete van de vierde categorie (Stapel en de Koning).

Er is sprake van eenvoudige mishandeling bij overtreding van de wetsartikelen 300 en 301 van het Wetboek van Strafrecht. In het wetboek worden zes varianten onderscheiden. Zware mishandeling wordt beschreven in de wetsartikelen 302 en 303. Bij zware mishandeling is het opzet van de dader op het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel gericht (Stapel en de Koning).

Met 'openlijk' geweld is bedoeld dat het geweld voor het publiek of iemand in het publiek waarneembaar is. Dit hoeft dus niet op een openbare plaats te zijn, maar kan ook vanachter een raam aan de openbare weg zijn. Als het wel op een openbare plaats gebeurt maar het voor derden niet waarneembaar is, dan is er geen sprake van openlijk geweld (Stapel en De Koning). In dit onderzoek is alleen gekeken naar openlijk geweld tegen personen dat is strafbaar gesteld in artikel 141 Wetboek van Strafrecht

Wij onderscheiden twee gewelddadige seksuele misdrijven: verkrachting (SR242) en feitelijke aanranding der eerbaarheid (SR246).

Gewelddadige plegers van vermogensdelicten zijn personen die verdacht worden van artikel 312 of 317 Wetboek van Strafrecht. Onder deze artikelen vallen straatroof, overval, afpersing en andere vormen van diefstal met (bedreiging van) geweld.

Bij overige misdrijven gaat het om milieumisdrijven, economische misdrijven, misdrijven in het kader van de Wet wapens en munitie of misdrijven in het kader van overige wetten.

Bijlage 3: Aantal incidenten van expressief geweld per eenheid 2010-2012

Misdrifven totaal		2010 TRIMESTER1	2010 TRIMESTER2	2010 TRIMESTER3	2011 TRIMESTER1	2011 TRIMESTER2	2011 TRIMESTER3	2012 TRIMESTER1	2012 TRIMESTER2	2012 TRIMESTER3	Totaal
Noord-Nederland	BEDREIGING	1.267	1.229	1.154	1.134	1.335	1.234	1.152	1.240	1.114	10.859
	VERKRACHTING	85	70	74	60	77	60	57	55	45	583
	AANRANDING	74	106	74	73	85	60	55	62	69	658
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	206	225	141	196	194	208	162	163	218	1.713
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.892	2.093	1.808	1.825	1.957	1.949	1.806	1.960	1.819	17.109
	ZWARE MISHANDELING	233	280	213	241	276	249	251	246	236	2.225
	OVERIGEN MISHANDELING	69	78	52	0	0	0	0	0	0	199
	Noord-Nederland	3.826	4.081	3.516	3.529	3.924	3.760	3.483	3.726	3.501	33.346
Oost-Nederland	BEDREIGING	1.892	1.800	1.755	1.832	1.865	1.884	1.804	1.921	1.746	16.499
	VERKRACHTING	85	81	90	94	94	93	72	74	74	757
	AANRANDING	151	125	118	97	137	111	116	119	112	1.086
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	410	451	352	410	351	388	314	353	295	3.324
	EENVOUDIGE MISHANDELING	2.953	3.033	2.811	3.191	3.033	3.023	2.916	3.085	2.735	26.780
	ZWARE MISHANDELING	467	512	452	498	510	460	443	478	432	4.252
	OVERIGEN MISHANDELING	168	155	114	0	0	0	0	0	0	437
	Oost-Nederland	6.126	6.157	5.692	6.122	5.990	5.959	5.665	6.030	5.394	53.135
Midden-Nederland	BEDREIGING	1.252	1.133	1.160	1.107	1.237	1.150	1.137	1.230	1.135	10.541
	VERKRACHTING	64	62	39	41	56	44	48	51	46	451
	AANRANDING	116	107	82	68	80	69	67	83	65	737
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	359	293	261	318	265	329	282	227	215	2.549

Misdrifven totaal		2010 TRIMESTER1	2010 TRIMESTER2	2010 TRIMESTER3	2011 TRIMESTER1	2011 TRIMESTER2	2011 TRIMESTER3	2012 TRIMESTER1	2012 TRIMESTER2	2012 TRIMESTER3	Totaal
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.804	1.677	1.765	1.819	1.743	1.792	1.753	1.672	1.689	15.714
	ZWARE MISHANDELING	228	248	252	236	275	289	277	238	242	2.285
	OVERIGEN MISHANDELING	133	114	26	0	0	0	1	0	0	274
	Midden-Nederland	3.956	3.634	3.585	3.589	3.656	3.673	3.565	3.501	3.392	32.551
Noord-Holland	BEDREIGING	1.053	1.004	909	915	942	975	934	940	861	8.533
	VERKRACHTING	28	40	29	28	53	30	34	39	29	310
	AANRANDING	47	54	57	49	54	43	32	42	41	419
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	223	210	242	216	193	193	202	180	164	1.823
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.629	1.632	1.533	1.685	1.668	1.572	1.500	1.564	1.469	14.252
	ZWARE MISHANDELING	214	260	192	196	210	200	176	193	187	1.828
	OVERIGEN MISHANDELING	79	35	0	0	0	0	0	0	0	114
	Noord-Holland	3.273	3.235	2.962	3.089	3.120	3.013	2.878	2.958	2.751	27.279
Amsterdam	BEDREIGING	1.399	1.361	1.211	1.271	1.461	1.298	1.256	1.323	1.187	11.767
	VERKRACHTING	42	34	27	40	64	39	46	56	50	398
	AANRANDING	66	85	68	68	95	88	63	89	80	702
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	209	241	184	188	208	154	152	159	160	1.655
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.639	1.775	1.628	1.653	1.809	1.611	1.602	1.679	1.630	15.026
	ZWARE MISHANDELING	204	248	207	265	283	233	242	257	212	2.151
	OVERIGEN MISHANDELING	94	81	1	0	0	0	0	0	0	176
	Amsterdam	3.653	3.825	3.326	3.485	3.920	3.423	3.361	3.563	3.319	31.875
Den Haag	BEDREIGING	1.613	1.414	1.323	1.430	1.510	1.345	1.408	1.427	1.389	12.859
	VERKRACHTING	59	49	48	39	55	47	55	56	38	446
	AANRANDING	88	82	88	96	92	78	77	90	60	751
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	232	281	270	268	198	204	196	168	160	1.977
	EENVOUDIGE MISHANDELING	2.196	2.156	2.103	2.214	2.184	2.048	2.048	2.058	1.912	18.919
	ZWARE MISHANDELING	363	360	314	373	291	273	347	311	279	2.911
	OVERIGEN MISHANDELING	237	177	118	17	0	0	0	0	0	549
	Den Haag	4.788	4.519	4.264	4.437	4.330	3.995	4.131	4.110	3.838	38.412
Rotterdam	BEDREIGING	1.548	1.590	1.369	1.538	1.625	1.612	1.586	1.677	1.544	14.089
	VERKRACHTING	81	85	97	74	90	81	88	90	71	757
	AANRANDING	135	122	118	98	111	109	91	118	92	994
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	536	463	418	482	372	360	369	340	322	3.662
	EENVOUDIGE MISHANDELING	2.228	2.235	2.231	2.353	2.285	2.246	2.053	2.295	2.110	20.036

Misdrijven totaal		2010 TRIMESTER1	2010 TRIMESTER2	2010 TRIMESTER3	2011 TRIMESTER1	2011 TRIMESTER2	2011 TRIMESTER3	2012 TRIMESTER1	2012 TRIMESTER2	2012 TRIMESTER3	Totaal
	ZWARE MISHANDELING	302	316	237	293	279	254	238	281	255	2.455
	OVERIGEN MISHANDELING	80	73	16	0	0	0	0	0	0	169
	Rotterdam	4.910	4.884	4.486	4.838	4.762	4.662	4.425	4.801	4.394	42.162
Zeeland-West-Brabant	BEDREIGING	1.072	1.128	970	1.049	1.067	1.006	1.034	1.118	1.067	9.511
	VERKRACHTING	66	72	58	44	63	77	67	86	60	593
	AANRANDING	69	91	73	84	90	73	73	95	70	718
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	226	237	242	241	220	205	261	241	192	2.065
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.534	1.554	1.457	1.572	1.623	1.478	1.522	1.676	1.384	13.800
	ZWARE MISHANDELING	307	290	273	269	288	270	242	276	235	2.450
	OVERIGEN MISHANDELING	71	61	0	0	0	0	0	0	0	132
	Zeeland-West-Brabant	3.345	3.433	3.073	3.259	3.351	3.109	3.199	3.492	3.008	29.269
Oost-Brabant	BEDREIGING	914	915	888	846	848	915	883	937	928	8.074
	VERKRACHTING	53	47	44	40	53	48	38	40	39	402
	AANRANDING	68	94	70	53	72	46	88	84	52	627
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	249	235	213	245	222	206	234	206	197	2.007
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.551	1.501	1.376	1.421	1.458	1.418	1.510	1.395	1.378	13.008
	ZWARE MISHANDELING	234	264	219	245	246	252	234	220	269	2.183
	OVERIGEN MISHANDELING	64	50	0	0	0	0	0	0	0	114
	Oost-Brabant	3.133	3.106	2.810	2.850	2.899	2.885	2.987	2.882	2.863	26.415
Limburg	BEDREIGING	893	1.029	872	888	953	836	963	991	849	8.274
	VERKRACHTING	33	43	42	33	35	34	28	36	25	309
	AANRANDING	60	58	44	46	49	42	41	53	18	411
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	162	150	141	186	140	164	142	117	71	1.273
	EENVOUDIGE MISHANDELING	1.228	1.315	1.228	1.265	1.226	1.166	1.165	1.229	1.146	10.968
	ZWARE MISHANDELING	195	205	210	205	192	192	184	180	183	1.746
	OVERIGEN MISHANDELING	52	37	0	0	0	0	0	0	0	89
	Limburg	2.623	2.837	2.537	2.623	2.595	2.434	2.523	2.606	2.292	23.070
Landelijke Eenheid	BEDREIGING	71	75	97	120	135	108	113	124	107	950
	VERKRACHTING	0	2	2	1	1	0	1	3	2	12
	AANRANDING	7	10	11	9	15	12	6	12	12	94
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	25	18	26	19	26	19	17	19	15	184
	EENVOUDIGE MISHANDELING	117	120	116	172	196	138	150	136	125	1.270
	ZWARE MISHANDELING	15	21	10	15	32	28	24	24	19	188

Misdrifven totaal		2010 TRIMESTER1	2010 TRIMESTER2	2010 TRIMESTER3	2011 TRIMESTER1	2011 TRIMESTER2	2011 TRIMESTER3	2012 TRIMESTER1	2012 TRIMESTER2	2012 TRIMESTER3	Totaal
	OVERIGEN MISHANDELING	21	14	5	0	0	0	0	0	0	40
	Landelijke eenheid	256	260	267	336	405	305	311	318	280	2.738
Eenheden	BEDREIGING	12.974	12.678	11.708	12.130	12.978	12.363	12.270	12.928	11.927	111.956
	VERKRACHTING	596	585	550	494	641	553	534	586	479	5.018
	AANRANDING	881	934	803	741	880	731	709	847	671	7.197
	OPENLIJKE GEWELDPLEGING TEGEN PERSONEN	2.837	2.804	2.490	2.769	2.389	2.430	2.331	2.173	2.009	22.232
	EENVOUDIGE MISHANDELING	18.771	19.091	18.056	19.170	19.182	18.441	18.025	18.749	17.397	166.882
	ZWARE MISHANDELING	2.762	3.004	2.579	2.836	2.882	2.700	2.658	2.704	2.549	24.674
	OVERIGEN MISHANDELING	1.068	875	332	17	0	0	1	0	0	2.293

